

Nils Kjeldsen den 28. Februar 1864.

En kritisk Undersøgelse

af

Kr. Erslev.

Da Prof. Karl Larsen i Marts 1902 udgav „Dragon Niels Kjeldsen og hans Drabsmand, en Undersøgelse“, gav dette Skrift Anledning til en Drøftelse, som en Maaned igennem beslaglagde Pressen rundt om i Danmark. Medens de københavnske Dagblades historiske Fagansmeldere straks havde anerkendt, at Larsen havde bragt Klarhed over Nils Kjeldsens sidste Kamp og Død, blev hans Skrift angrebet stærkt fra nationale Synspunkter i „Vort Land“, og snart efter tog forskellige Officerer til Orde imod de Resultater, Larsen var naaet til. Et Forsøg, Larsen gjorde i Forening med mig paa at faa en militær Voldgiftskendelse, førte ikke til en saadan, men til at fire Officerer i Forening med os afgav en Fællesudtalelse om Affærens sandsynlige Forløb; der blev dog ikke opnaaet Enighed om det mest omtvistede Punkt, og andre tvivlsomme Enkeltheder blev i Erklæringen forbigaaede i Tavshed, saaledes at Udtalelsen ikke kunde bidrage synderligt til at skaffe Klarhed. Som Stemningen var blevet, blev denne Fælleserklæring, der

efter mine Tanker især godtgjorde, hvor meget i Affæren der ved Larsens Undersøgelse var fuldstændig opklaret og hvor stærkt begrænsede de Spørgsmaal var, hvorom der endnu kunde være Tvivl, opfattet ganske modsat, som fastslaaende Larsens Nederlag, beseglet af ham selv og den Historiker, der havde stillet sig ved hans Side.

Overhovedet førte Drøftelsen til stærke Angreb paa ogsaa de andre Historikere, der havde ydet Larsen deres Anerkendelse, Prof. Ed. Holm, som i et Privatbrev til ham havde udtalt, at Sagen sikkert var afgjort ved hans Undersøgelse, og Prof. J. A. Fridericia, som havde anmeldt Bogen straks efter dens Fremkomst. Alle blev vi dadlede, fordi vi havde vovet at ytre os om et Spørgsmaal, som kun militær Sagkyndighed kunde afgøre, jeg særlig fik Attest for, at min kritiske Evne ganske havde svigtet mig ved denne Lejlighed. Og Anklagen mod „de historiske Professorer“ blev til en Mistvivl ogsaa overfor disses andre Arbejder. Det er sørgeligt, skriver Nationaltidende i sine afsluttende Bemærkninger (15. April), „at de har vist Mangel paa Kritik og saa lidet Klarsyn i en Sag, hvor Almenheden har haft Lejlighed til selv at dømme, efter at alle Dokumenterne er lagte paa Bordet — thi uvilkaarlig spørger man sig selv, om de da ikke ogsaa har taget fejl, naar det drejede sig om Forhold, der laa saa langt tilbage i Tiden, at ingen uindviet kunde kontrollere deres Dom“.

Under disse Forhold anser jeg det for rigtigt at gøre Nils Kjeldsen-Affæren til Genstand for en nærmere Undersøgelse. En saadan er jo hidtil ikke givet fra ren faghistorisk Side; i en Bladanmeldelse, et Par korte Avisartikler kan man ikke udtømme et Spørgsmaal, og efter den Interesse, som Sagen har vakt, ikke mindre

efter den Maade, hvorpaa den er bleven brugt som Vaaben mod danske Historiegranskere, kan den vel fortjene at følges i alle sine Enkeltheder. Dette agter jeg da at gøre her, og selv om jeg aldeles ikke venter, at en Stemning, som har grebet vidt om sig af Grunde, der intet har med Videnskab at gøre, derved skal blive ændret, vil det i alt Fald for de sagkyndige komme til at staa klart, at de højlydte Klager mod Historikerne ganske svæver i Luften.

1. Kundskaben om Nils Kjeldsen før og efter
Karl Larsens Bog.

Indtil Larsens Bog udkom, hvilede al Kundskab om Nils Kjeldsen paa en Artikel i det første Nummer af „Vort Forsvar“ (1881), forfattet af nuværende Oberst Emil Madsen. Denne meddelte her først en Beretning om Nils Kjeldsens Kamp, der sagdes at stamme fra, hvad de tyske Officerer straks efter Affæren fortalte derom i Kolding, og som gav en højst anskuelig Skildring af Kjeldsens modige Optræden. Mens hans Kammerater flygtede, var han blevet ene tilbage, var endda redet Preusserne i Møde og havde straks saaret og kastet af Sadlen to Modstandere. Samme Skæbne led de to næste, og medens „den betydelige Styrke, der var til Stede af det preussiske Rytteri, sluttede en Kres om ham“, bestod han endnu en Kamp med en særlig udvalgt Rytter, og denne havde ikke bedre Lykke end de andre, skønt Dragonen var saaret og tilsidst maatte føre Sablen med venstre Haand. „Da red en af de tilstedeværende Officerer eller mulig en Officersaspirant, frem tæt hen til ham og skød ham ned“. Hertil føjedes, at den preussiske Regimentschef endnu samme Dag ved Offi-

cerernes Middag udtalte den stærkeste Ros over den tapre Rytter, medens han dadlede hans Drabsmand saa skarpt, at denne straks forlod Salen og tog eller fik sin Afsked. — Til denne Koldingberetning knyttede Oberst Madsen en Meddelelse fra en Officer ved Kjeldsens Eskadron, der om ham berettede, at han efter civile Vidners Udsagn „alene kæmpede med 3 Preussere, der ikke formaaede at afvæbne ham; han blev under Kampen saaret i den højre Arm, men vedblev at forsvare sig med Sablen i den venstre Haand og Tøjlerne i højre, medens han holdt den højre Side af Hesten tæt til Landevejsgroften, indtil en af Preusserne gjorde Ende paa Kampen ved at ride bagved ham og affyre et Skud“.

Læst i Sammenhæng kunde den sidste, kortfattede Beretning jo siges at stadfæste den første, og saaledes var der indtil Larsen ingen, der fremkom med nogen Tvivl om, at alt virkelig var gaaet til, som det skildredes i Fortællingen fra Kolding. Fr. Bajer antydede vel i et Steds i Forbigaaende, at Kjeldsens Død vist var blevet „noget poetisk udsmykket“, og det er jo muligt, at der, som Larsen mener, gemmer sig en sagte Tvivl deri, at Nieuwenhuis i Biografisk Lexikon ene holder sig til de Træk, Dragonofficeren havde meddelt; jeg tvivler dog derpaa, siden Forfatteren blandt sine Kilder i første Række anfører et historisk Skrift af Martin Kok („Store og gode Handlinger“, 1886), hvori man alene finder Koldingfortællingen.

At der fra et militært Standpunkt intet var at indvende imod denne Fremstilling, derfor borgede allerede, at den var meddelt i „Vort Forsvar“ af en Officer, og det viste sig yderligere deri, at den udførlig gengaves i forskellige af Officerer forfattede Skildringer (Larsen

S. 17 f.). For den almindelige Folkebevidsthed kunde der end mindre være Tvivl, og i videre Krese end nogensinde blev Kjeldsens Bedrift kendt, da den fremstilledes i et monumentalt Maleri af Frants Henningsen og dette Billede indkøbtes til Frederiksborgmusæet.

Helt anderledes blev vor Kundskab ved Karl Larsens Undersøgelser, der strakte sig over Maaneder og førte ham paa Rejser baade i og udenfor Danmark. Det lykkedes ham foruden de officielle Rapporter fra begge Sider at fremdrage tre skrevne Fremstillinger fra selve Krigsaaret, den ene forfattet af Dragonen Holsted, de to andre afgivne af Kjeldsens Drabsmand Lüttichau og den preussiske Underofficer Lüders som Grundlag for de Dekorationer, der var tiltænkt disse. Endnu righoldigere Oplysninger gav dog Larsens møjsommelige Eftersporing af endnu levende Øjenvidner til Affæren. Han fik saaledes Beretninger fra to af de Dragoner, der var sammen med Kjeldsen (Korup og Espe), fra Lüttichau og to andre af de preussiske Husarer, endelig fra 5 Landboer, som havde været Vidner til Kampen.

Det er klart, hvilket Fremskridt i Kundskab der skete herved. Hvor man tidligere havde haft Andehaandsmeddelelser fra ubestemte Grupper af Vidner, fik man nu 5 Beretninger fra Samtiden og 10 Forklaringer af endnu levende Øjenvidner, hvoraf hvert enkelt ikke blot havde afgivet en fuldstændig Beretning, men desuden var blevet nøje udspurgt om alle Sagens Enkeltheder. Fra en halv sagnagtig Overlevering kom vi paa en Gang over til et virkeligt historisk Grundlag, ja Forskellen var endnu større end man kunde tro; thi de af Larsen samlede Vidnesbyrd viste klart, at Koldingfortælleren aldeles ikke, som han selv havde paastaaet, havde sin Fortælling fra

de preussiske Officerer, men at den paa anden eller tredje Haand stammede fra danske Tilskuere, medens det tillige traadte frem, at Dragonofficerens korte Beretning skulde udfyldes i en helt anden Retning, end man tidligere havde tænkt sig.

Det Kildestof, Larsen havde skaffet til Veje, var overhovedet saaledes, at Historikerne straks anerkendte, at der her forelaa et Grundlag, der maatte være tilstrækkeligt til at klare Affærens Forløb i alt væsentligt. Naturligvis var det ikke udelukket, at der overfor en Tildragelse, der kun laa en god Menneskealder tilbage, kunde fremtræde endnu et eller andet Øjenvidne; men det Antal, Larsen havde tilvejebragt, var saa stort og fremfor alt saa forskelligartet — Danskere og Tyskere, Deltagere i Kampen og civile Tilskuere —, at man kunde være temmelig overbevist om, at mulige nye Vidner ikke kunde udsige noget væsentligt nyt.

Larsens Skrift gav saa Anledning til den lange Bladdrøftelse¹⁾, og fra alle Sider stræbte man ivrig at

¹⁾ Oberst N. P. Jensen har udgivet sin udførlige Belysning af Sagen, der fremkom i Berlingske Tidende, som særlig Piece: „Dragon Niels Kjeldsen“ (54 Sider). En Del af de spredte Artikler er samlede i to Smaaskrifter:

1) Niels Kjeldsens Saga for Historiens Domstol (80 Sider). Artiklerne er skødesløst aftrykte; aabenbare Trykfejl er ikke rettede (som S. 45 i Overskriften: Et karakteristisk Vidnesbyrd, for Et kavalleristisk V.), andre er komne til. Udvalget er gjort uden Skønsomhed og Vidnesbyrd af virkelig Interesse ikke medtagne; at den anonyme Udgiver ikke har optaget mit „Lille Opgør“ (Politiken 28. Marts), skønt han har et Svar derpaa, viser blandt meget andet Skriftets tendensiøse Karakter. Foran Samlingen er anbragt nogle Sætninger, udvalgte af mine „Grundsætninger for historisk Kildeskritik“; det er rigtignok ret ubegribeligt, hvilken af disse Sætninger der overhovedet kan komme til Anvendelse i denne Sag. — Denne Samling citeres i det følgende som „Saga“.

skaffe nye Oplysninger til Veje; Resultatet kan sammenfattes paa følgende Maade:

Det er ikke lykkedes at fremdrage et eneste endnu levende Øjenvidne udover dem, som Larsen har faaet fat i; selv har der derimod meldt sig en Dragon, der paastaar at have været med, om med Rette eller Urette skal jeg lade staa hen; men han vedgaar selv ikke at have set det mindste til Kjeldsens Kamp (Saga S. 80)¹). Af Øjenvidner, der ikke lever mere, har man, saa vidt jeg har kunnet følge Bladanmeldelserne, alt i alt faaet fremdraget to, Fru Clausen fra den nærliggende Gaard Adelbertsminde, og en unævnt Bonde; naturligvis

2) Nogle Officerers Indlæg i Niels Kjeldsen-Striden, samlede af en Officer (35 Sider). Heri findes især C. Th. Sørensens Indlæg, skrevet mod Slutning af hele Blad-droftelsen.

- ¹) Meget kuriøse er „En Vens og Kammerats Erindringer om Nils Kjeldsen“, meddelte i Vejle Amts Folkeblad 13. Marts af N. Bloch. De stammer fra en endnu levende Mand, Jens Lilholm Kristensen, som „var sammen med N. Kj., da Fjenden angreb dem, og han var den sidste Ven, der talte med ham“. Efter Meddelelsen er Beretningen paalidelig; Indholdet viser rigtignok noget andet.

I kort Oversigt lyder Beretningen saaledes: Lilholm stod ved 6. Eskadron, og denne red d. 28. Februar gennem Vejle ud imod Blaakaer Skov; her udsendte den Korporal Lumby med 5 Mand for at afsøge Skoven. Patrouillen blev overfaldet af en overlegen Styrke af fjendtlige Dragoner(!), tre Mand toges til Fange, Lumby og Lilholm flygtede ud paa Markerne, og her traf de Nils Kjeldsen, der ene var sat paa Post her af 4. Eskadron(!). Han slog Følge med dem for at ride tilbage, og de gik ind i en Bondegaard for at faa sig en Dram. Lilholm var dog blevet paa sin Hest og opdagede paa en Gang, at fjendtlige Dragoner red forbi Gaarden. De tre Danskere kom nu i en Fart afsted og slog sig paa Landevejen gennem(!) fire Dragoner, fortsættende Riddet i fuld Fart. Men da de to var kommet udenfor Skudvidde og vendte sig om, opdagede de, at N. Kj. ikke var med. Han saas et Stykke bagved ligge paa Jorden, omgivet af 4—5 fjendtlige Ryttere.

har, hvad der gengives af disses Fortællinger, ikke nær den Vægt som de endnu levende Vidner, hvem Larsen har udspurgt paa Krys og tværs. — Fra en anden Kant er der derimod fremkommet en Oplysning om en Enkelthed, som har nogen Interesse, idet der fra Kjeldsens Families Side er afgivet Vidnesbyrd om, at da Liget blev vadsket, viste det et Hugsaar i højre Arm.

Naar jeg ser bort fra nogle Varianter paa Koldingfortællingen, som jeg snart skal komme tilbage til, er dette alt, hvad den umaadelige Interesse, som Kjeldsen-drøftelsen vakte i vide Krese, har formaaet at lægge til, hvad Larsen havde fremdraget. Den Lovprisning, som flere Historikere straks ydede ham for hans energisk gennemførte Undersøgelse, har fuldkomment staaet sin Prøve.

Naar jeg i det foregaaende har søgt at gøre skarpt Rede for, hvad Grundlaget for vor Viden om Nils Kjeldsen var før Larsens Bog, hvilket Vidnemateriale denne byggede paa, og endelig hvad der efter hans Skrift er fremkommet af nye Oplysninger, har dette været nødvendigt, fordi man under den brede Bladdrøftelse har tilsløret det virkelige Forhold paa alle disse Punkter.

Da Larsens Skrift paa det uimodsigeligste havde vist, at Affæren var forløbet helt anderledes end Koldingfortælleren havde skildret den, naaede man hurtig til at paastaa, at allerede før Larsen var der ingen, der ret havde troet paa denne. Snart var det „Legenden“ som Helhed, hvorom man havde tvivlet, snart var det kun „Overdrivelserne“, som ikke havde fundet Tiltro, idet man rigtignok aldrig indlod sig paa nærmere at fastslaa, hvad Overdrivelserne egentlig var eller, om man vil, hvad der i Legenden ikke var Overdrivelse. Oberstlieut. Egede-Lund (Saga S. 46) talte om, at Beretningen om N. Kj. havde været „en halv Legende, hvorpaa intet Menneske har troet helt ud“; Premierlieutnant Møhl holdt sig til

Overdrivelserne og erklærede, at „intet dannet Menneske tog dem for bogstavelig Sandhed“¹⁾. D'Hrr. Officerer er ved saadanne Ytringer meget uhøflige mod den Række af deres Kolleger, som uden videre har knæsat Koldingfortællingen, Oberst Emil Madsen, der først har meddelt den, Oberst Schiøtt, som har genfortalt den, Oberst Nieuwenhuis, der anfører den i første Linie, hvor han i Biografisk Lexikon anfører sine Kilder, for ikke at nævne Oberst N. P. Jensen, som ud fra Koldingfortællingen har overdrevet videre og skildret hele Dragonpatrouillens Forsøg paa at sætte sig fast[!] i Blaakær Skov, tre af Kjeldsens Kammeraters modige Forsvar, før de blev overvundne, Korporalens og to Dragoners tapre Slaaen „sig en Vej“. Bortset herfra maa det dog siges, at en saadan almindelig Mistro, som d'Hrr. ytrer, dels i sig selv er ret værdiløs, dels mister enhver Interesse, naar den slet ikke giver Lyd fra sig. Den dannede Almenhed har været ganske berettiget til at modtage Koldingfortællingen med fuld Tillid lige til Karl Larsens kritiske Undersøgelse; fra et militært Standpunkt maatte den antages for uangribelig, og i sig selv paastod den jo at stamme fra en Kilde, der ikke kunde være bedre, saa vist som Ophavsmanden erklærede, at han havde sin Viden fra de preussiske Officerer, der kom tilbage fra Recognosceringen. Da Frants Henningsen havde overført Fortællingen paa sit Lærred, kunde „Vort Forsvar“ uden Modsigelse genoptrykke Koldingfortællingen sammen med den Beretningen af Dragonofficeren, hvori man saa en Stadfæstelse af den, og Frederiksborgmusæets Direktion kunde uden Betænkelighed give Maleriet en Æresplads i det historiske Galleri.

Den Mistillid til Koldingfortællingen, som kom til Orde efter Larsens Bog, førte ganske naturlig til, at man fremdrog den Dragonofficers Beretning, som var meddelt i det

¹⁾ Ytringen faldt først 17. Marts (Saga S. 44), men gjaldt da Overdrivelserne i Martin Koks Digt, idet Hr. Mohl her antydede, at Larsen havde bekæmpet dette[!], men derved kæmpet med Vejrmøller; i Nationaltid. 14. April anførte Hr. Mohl atter sin egen Sætning, nu som gældende „de legendariske Overdrivelser“ overhovedet.

første Nummer af „Vort Forsvar“, og snart naaede man til at paastaa, at det var denne, som man hidtil ene havde troet paa; herved fik man det smukke Facit, at man allerede før Larsens Bog havde vidst fuldstændig god og rigtig Besked om Nils Kjeldsen. Der er deri den Kerne af Sandhed, at de enkelte Træk, som Dragonofficeren berettede „efter Øjenvidners Udsagn“, virkelig er i alt væsentlig rigtige, saaledes som vi nu kan se, efter de af Larsen fremdragne Vidnesbyrd; men før Larsens Bog var det ganske umuligt ud fra Officerens korte Fortælling at danne sig et anskueligt Billede af Kampen. Den Gang maatte man da ganske naturligt gaa den modsatte Vej, begynde med Koldingfortællingen og finde denne „stadfæstet“ af Dragonofficerens Fremstilling. Og denne Vej gik alle, Digteren, naar han vilde besyngte Kjeldsen, Maleren, naar han vilde male ham, men ogsaa de militære Forfattere, naar de vilde skildre Tildragelsen i dens Enkeltheder. Heller ikke paa denne Maade kan man da bevise, at man i Danmark havde anden Opfattelse af Nils Kjeldsen end den, der fremlyste af Koldingfortællingen, og det hjælper ikke, at Oberst Nieuwenhuis i sin korte Biografi af Kjeldsen har holdt sig til de Træk, Dragonofficeren meddeler; han har jo som sin Kilde i første Linie opført ikke „Vort Forsvar“ Nr. 1, hvori Dragonofficerens Skildring staar jævnsides Koldingfortællingen, men derimod et Prosaskrift af Martin Kok, hvori alene findes Koldingfortællingen¹⁾.

Medens man ad saadanne Veje dækkede over, at det af

¹⁾ Nieuwenhuis har aabenbart ikke gjort sig selv klart, at der kunde være en Modsætning mellem den ene og den anden Skildring, og der forelaa da heller ikke noget positivt, der kunde tyde paa en saadan Modsætning. — Nu hedder det derimod: „Den netop som Legende i sin Tid i „Vort Forsvar“ fortalte Beretning, der imidlertid i selv samme Artikel fik sit historiske Korrektiv“ (Dannebrog 23. Marts). Nej, Oberst Madsen gengav ikke Koldingfortællingen som „Legende“, men netop som hentet fra særlig upartisk og sagkyndig Kilde, de preussiske Officerer, og han medgav den ikke Dragonofficerens Beretning som berigtigende „Korrektiv“, men fordi han i denne fandt Fortællingen „i Hovedsagen bekræftet“.

Larsen tilvebragte Materiale kastede et nyt og overraskende Lys over Sagen, var det vanskeligere at nægte, at Materialet i alt Fald var meget stort og alsidigt. Man nøjedes da med at antyde, at hans Materiale var af meget ulige Værd — som om Larsen ikke selv havde vejet og vraget mellem de Vidnesbyrd, han fremlagde, — men især klagede man over, at han ikke havde øst af alle Kilder. Man bebrejdede ham, at han „slet ikke har hørt eller anfører intet om et kun for et Par Aar siden afdød Øjenvidne, Fru Clausen, født Dalgas“ (Saga S. 39); Kritikeren har aabenbart ikke fattet, at Larsen rent principmæssigt havde holdt sig til to Arter af Vidnesbyrd, de samtidig nedskrevne og saa hvad der kunde faas ud af endnu levende, hvis Udsagn man fik paa første Haand og overfor hvem man ved methodisk Udspørgen kunde sikre sig fuld Besked. Eller man klagede over, at han ikke rent ud havde spurgt Lüttichau om den ærerørige Klage mod ham, som Koldingfortælleren lod hans Oberst udtale ved Middagen; det laa dog ikke fjernt, at det var saa sin egen Sag at spørge en Officer om saadant, og Larsen havde jo slet ingen tvingende Anledning til at spørge, saavist som han havde al Grund til at tro, at Fortællingens Upaalidelighed snart maatte blive anerkendt af alle.

Naar man glemte at prise det Materiale, Larsen havde tilvebragt, var man desto gladere over de nye Vidnesbyrd, der fremkom i Sagen, og det blev snart en staaende Formel, naar man talte om den Viden, man nu havde, at sige, at den hvilede paa Larsens Oplysninger sammen med, hvad der siden var fremdraget, hvis man da ikke endnu stærkere betonedede det efter hans Bog fremsatte som det værdifuldeste¹⁾. Den lille Oversigt, jeg ovenfor har givet, turde foreløbig være tilstrækkelig til at vise, hvor liden Sandhed der var i denne stadige Henvisen til senere Oplysninger, hvorledes disse er

¹⁾ Sml. f. Ex. Dannebrog 25. Marts: „Der gaar snart ikke en Dag, uden at den bringer en Jobspost for Prof. Karl Larsen, Vidnesbyrd, vægtige og paalidelige, alle til Stotte for den gode danske Historie, som Professoren har villet ombytte med sin tyske Roverhistorie, er komne frem det ene efter det andet“.

ringe efter Tallet og endnu meget ringere efter Kvalitet. Kun paa et eneste Punkt kan man bebrejde Larsen ikke at have optaget en Traad, der var værd at følge; naar han ikke har opsøgt Kjeldsens Familie, var det vel, fordi ingen fra den havde været Øjenvidne til Kampen, men det havde dog været rimeligt, at der alligevel herfra kunde øses en eller anden Oplysning; der er jo virkelig ogsaa kommet noget frem fra denne Side, der i alt Fald har Værdi, omend en meget begrænset. Alt, hvad der ellers er bragt for Lyset, har i Virkeligheden ingen Interesse for at opklare Tildragelsens virkelige Forløb, om end nogen for at følge Sagdannelsen.

2. Scenen paa Kolding Hotel.

Professor Karl Larsen, der saa udførlig søgte at oplyse, hvorledes Kampen paa Landevejen var foregaaet, fattede sig derimod meget kort om Koldingfortællingens anden Del, Regimentschefens skarpe Dadel over Lüttichaus Færd og dennes paafølgende Udtrædelse af Regimentet. Larsen oplyste her, hvorledes Lüttichau saa langt fra at blive dadlet netop havde høstet megen Ros for den lille Affære, var bleven præsenteret for to preussiske Prinser, rost for Fronten, dekoreret og forfremmet, fremdeles at han aldeles ikke var traadt ud af Regimentet 1864, men havde deltaget i de to følgende Felttog¹⁾, og

¹⁾ Dr. Villads Christensen (Saml. t. jydsk Hist. 3. R. III, 223) mener, at Larsens Oplysninger om Lüttichaus senere Skæbne giver et mindre rigtigt Indtryk af, at denne „har haft en ret anselig militær Løbebane“, og tilføjer nogle Data, hvoraf ses, at L. i Linien kun naaede til at blive Sekondlieutenant og i 1871 overgik til Reserven. Da det maaske ser underligt ud i danske Øjne, at en Mand bliver staaende 3 Felttog igennem som Sekondlieutenant, bør det anføres, at det preussiske Gardehusarregiment har 12 Sekondlieutanter mod 4 Premierlieutanter. Af de Ranglister, Dr. V. G. har benyttet, kunde han i øvrigt have fremdraget, at L. under Felttoget i Frankrig fik Jernkorset.

han drog af alt dette den Slutning, at „hele den anden Del af Fortællingen“ derved blev reduceret til „ren og skær Fabel“.

Denne Afgørelse var i alt Fald udtrykt noget ufor-sigtigt. Koldingfortællerens Skildring af Scenen paa Hotellet indeholdt jo ikke blot de her berørte Træk, Lüttichau angaaende, men ogsaa Oberstens varme Ord om den danske Dragon. Naturligvis var det slet ikke Larsens Mening, at ogsaa dette maatte være en Fabel; tværtimod, han havde jo selv paapeget, at man i det preussiske Husarregiment maatte have faaet et yderst sympatetisk Indtryk af Nils Kjeldsen, siden denne fik et saa smukt Eftermæle i Regimentets Historie (Larsen S. 63). Senere har det ogsaa vist sig, at Koldingfortællingen netop her indeholder en Kerne af Sandhed; ved et Interview, som den danske Forfatter Fr. Poulsen underkastede Lüttichau, fortalte denne, at „den tyske Officer v. Somnitz [rigtignok Regimentets ældste Ritmester, ikke dets Chef] holdt en Tale paa Kolding Hotel samme Aften for den tyske Armee, i hvilken han ogsaa med et Par Ord mindedes den tapre danske Dragon, der hellere vilde lade sit Liv end falde i Fjendehaand“ (Politiken 24. Marts). Saa lidt overraskende dette var, blev det naturligvis nu udbyttet mod Larsen som en Bekræftelse ogsaa af Scenens anden Side, den skarpe Dadel over Lüttichau.

En virkelig Støtte for, at der blandt Tyskerne havde raadet en Stemning, som svarede til den, de Danske følte overfor Kjeldsens Drabsmand, forelaa derimod allerede længe før Larsen skrev sin Undersøgelse; Fr. Bajer havde d. 2. Marts 1864 eskorteret nogle preussiske Parlamentærer forbi det Sted, hvor Kjeldsen var faldet, og da han sagde til dem, at „her blev forleden en dansk Dragon

skudt bagfra paa en nederdrægtig Maade“, mener han at have hørt den Ytring fra en af de fjendtlige Officer: „Das ist ihm auch sehr übel aufgenommen worden“. Imidlertid var der jo ved denne Udtalelse den samme Grundfejl som ved Koldingfortællerens Reprimande; det var jo ubestrideligt, at Affæren netop ikke blev optaget Lüttichau ilde, ja, lige Dagen efter at denne Ytring skulde være faldet, blev han rost for Fronten af sit Regiment.

Overhovedet var Modsætningen mellem den paa sikre Kendsgerninger hvilende Ros og den Dadel, der sagdes at være udtalt paa Kolding Hotel, saa skarp, at man for at redde Dadlen maatte gøre store Anstrengelser og slaa ind paa de mest forskellige Veje.

Nogle prøvede paa at sætte en Tidsadskillelse mellem Dadlen og Rosen; Lüttichaus Forhold var først blevet dadlet, siden rost, idet der var indtraadt „et Omslag“. Men her kneb det rigtignok med Tiden; Fr. Bajer mener, at Omslaget maa være foregaaet netop d. 2. Marts, mens de preussiske Parlamentærer opholdt sig ved den danske Hær (Saga S. 70), men hvorledes kunde Lüttichau da allerede nogle Dage før blive præsenteret for de to Prinser? Og det kneb ogsaa med at finde Grunden til Omslaget; havde Obersten dadlet paa Grund af fejlagtige Underretninger, siden rost efter bedre underbygget Viden, som en eller anden tænkte sig det, var det jo umuligt blot antydningvis at forklare, hvorledes dette skulde være gaaet til.

En helt anden Vej var det at lade Dadlen være Preussernes virkelige Mening, medens Rosen og Forfremmelsen derimod netop skulde dække over, at en preussisk Officer havde begaaet noget uhæderligt. Denne snedige Løsning har dog, saavidt jeg ser, ikke vundet

Bifald hos nogen Officer, formodentlig fordi man i militære Krese har fattet, hvad det vilde betyde for en Hærs Disciplin og et Officerskorps' Moral, om man lønnede en uhæderlig Handling med Lieutenantspatent og Dekorationer; den grasserede derimod i Redaktionsartikler i „Dannebrog“ og „Vort Land“, og her indgik denne Løsning desuden Forbindelse med en endnu meget større Snedighed. Disse Blade opstillede den Theori, at der d. 28. Februar slet ikke var Krig i Jylland, og heraf sluttede de, at Lüttichaus egentlige Fejl var, at han havde dræbt en dansk Soldat; for dette „maa Grev Lüttichau have hørt en Misbilligelse af sine foresatte“ (Saga S. 53). Det var jo rigtignok en Reprimande af en helt anden Karakter end den, Koldingfortælleren lod Obersten udtale, men hvor nemt forstod man dog ikke nu det hele! Da man d. 3. Marts havde „bestemt Udsigt“ til at faa Krig i Jylland, kunde man nu, men ogsaa først nu rose Lüttichau for hans Daad, og da man d. 6.—7. Marts „fik Krig“, kunde man give ham Lieutenantsrangen! En nærmere Belysning af denne Løsning turde være ganske overflødig¹⁾.

En tredje Vej var at begrænse Dadlen saa meget, at den kunde passe sammen med Rosen. Man kunde betone, at det dog kun var en ganske enkelt Side af Lüttichaus Optræden, der fortjente Dadel, hans Anvendelse af Skydevaaben overfor den med Sabel kæmpende Dragon og især Skuddet bagfra; ellers var hans Opførsel jo fortræffelig, fuldt værdig til Belønning. Naar man da først havde givet ham lidt Klaps for Skuddet, var den Historie forbi, og bagefter fulgte naturlig nok

¹⁾ Jfr. nu ogsaa Oberst Axel Liljefalk i Militær Tidende 1902 S. 113.

Udmærkelserne. Denne Vej var jo ogsaa den eneste fremkommelige, om Reprimanden skulde reddes; dog kunde man rigtignok ikke godt nøjes med at begrænse Dadlen i Omfang — thi en uridderlig Handlemaade selv paa et enkelt Punkt gjorde jo dog Officersudnævnelser i et højadeligt Garderegiment ganske umulig, — men maatte ogsaa formindske dens Strenghed. I den Retning naaede man vidt nok, som naar Premierlieutenant Møhl tænker sig, at Obersten kan have sagt: „Det havde været mere ærefuldt, hvis . . .“, og overhovedet karakteriserer de Udtalelser, der kunde være faldne, som „let dadlende“ (Saga S. 42). Men hvad blev der saa egentlig tilbage af Koldingfortællingen, hvor Dadlen munder ud i en ligefrem Opfordring til Kjeldsens Drabsmand om at forlade Regimentet?

Under alle disse varierende Forsøg paa at paavise en Mulighed for, at Reprimanden overhovedet var forenelig med den faktiske Ros over Lüttichau, glemte man i en mærkelig Grad at gøre sig Regnskab for, hvorfra Obersten ved Husarregimentet egentlig skulde have faaet Grundlaget for den Dadel, Koldingfortælleren lægger ham i Munden. Man talte i al Almindelighed om, hvorledes det særlig efter Datidens Forestillinger var uhæderligt at bruge Skydevaaben under et Ryttersammenstød, men naar man udmaalede Situationen nærmere, skete det mer eller mindre paa Baggrund af den danske Fremstilling heraf. Imidlertid er det dog ganske givet, at Hr. Oberst v. Kerksenbroigk ved det preussiske Gardehusarregiment jo ikke d. 28. Febr. om Eftermiddagen paa nogen Maade var paavirket af den Fremstilling om Kampen, der hurtig bredte sig blandt de Danske. Hvad han har vidst derom, maa han have faaet fra sine egne

Folk og vel i første Linie fra Wartensleben som kommanderende Officer. Denne havde vel selv ikke overværet Kjeldsens Kamp, men har naturligvis faaet Beretninger derom under Hjemridtet eller efter Hjemkomsten ikke blot fra Lüttichau selv, men ogsaa fra de to tilstedeværende Underofficerer Lüders og Kaspar, og nu er det saa heldigt, at vi veed god Besked om, hvorledes alle disse har fremstillet Sagen. Af Lüders har Karl Larsen fremdraget en Indberetning, Kaspar har han personlig udspurgt; fra Lüttichau har han faaet en udførlig Skildring, hvortil nu, som vi straks skal omtale, slutter sig et samtidigt Brev. Saaledes kan vi gøre nøje Rede for, hvad Obersten har vidst om Affæren, og jeg kan nøjes med at anføre, hvorledes Lüttichau selv skildrer sin Færd overfor Kjeldsen.

Efter Lüttichau var det hele da sket paa den Maade, at han var kommet jagende henad Vejen og havde indhentet et Par Husarer, som uden Held kæmpede med Nils Kjeldsen. Lüttichau havde nu opfordret Kjeldsen, der stadig fortsatte sit Ridt, til at overgive sig og truet med ellers at ville skyde; Dragonen havde saa langt fra givet sig, at han tværtimod havde skudt paa Lüttichau samtidig med at denne fyrede paa ham. Efter sit første Fejlskud havde Lüttichau paa ny opfordret Kjeldsen til at modtage Pardon, og da han atter nægtede det, skudt anden Gang og ramt ham til Døde; som Lüders udtrykker det: Dragonen fik et Skud bagfra gennem Hovedet og styrtede saa af Hesten. — Saaledes er det, at Obersten har set Situationen, og hvad skulde han her finde at dadle? At Lüttichau havde truet med at skyde? Men det gjorde jo ogsaa de andre Preussere overfor Espe, hvem de efter hans Udsagn „satte Bøsserne for Brystet“. Eller maatte man nok true med Skydevaabnene, men

ikke virkelig bruge dem? Saa havde i alt Fald alle Preusserne begaaet den samme Synd som Lüttichau; Skuddene havde jo lydt saa stærkt, at det netop var dem, der havde kaldt de civile Øjenvidner ud af deres Huse, ja endnu faa Øjeblikke før Kjeldsen faldt, men inden Lüttichau kom til, var der blevet skudt paa ham; Kuglen slog ned i Jorden foran Mad. Kruses Hus og forskrækkede hende saare¹⁾. Og naar ogsaa de danske Dragoner brugte deres Skydevaaben, som Kjeldsen gjorde og som Holsted vilde gøre — stadig efter Lüttichau, idet jeg indskærper, at der ikke spørges om, hvorvidt det virkelig var Tilfældet eller ikke —, kunde nogen da dadle Preusserne for at gøre det samme? Eller skulde Obersten endelig dadle Lüttichau for at have skudt Dragonen bagfra? Men efter Lüttichaus Beretning foregik det hele jo under Hestenes fulde Løb, og han skød paa den Maade, han bedst kunde komme til²⁾.

¹⁾ Ogsaa Øjenvidnet Jakob Lange taler om dette Skud (Larsen S. 39).

²⁾ „Hertil er der i Krigstid ikke noget at sige“, udtaler Oberst Frits Holst (Saga S. 38). Naar derimod Oberst N. P. Jensen mener (S. 44—45), at Lüttichaus Adfærd sikkert ikke vilde blive billiget i Datiden, fordi han dog i Stedet enten kunde have skudt Dragonens Hest eller, „efter i sidste Øjeblik at være naaet lige ind paa Livet af Kjeldsen, sat ham Revolveren paa Brystet“, er det for en Lægmand vanskeligt at forstaa, hvorledes det sidste Experiment skulde være gjort overfor en Dragon, der slog „mægtigt“ om sig med Sablen. Som et Modstykke til den Art Betragtninger skal her anfores, hvad en af Lüttichaus Regimentskammerader, v. Plotho, skriver til Prof. Karl Larsen (25. Aug. 1902): „dass Kjeldsen den Schuss von hinten erhielt, hat niemanden von uns gewundert, da bei sämtlichen damaligen Patrouillengefechten stets dasselbe Bild war. Das Gelände war stark verschneit, durchschnitten von Knicks, so dass für die Reiterei beinahe nur die Chausséen und Wege gangbar waren; da in den meisten Fällen, beim Zusammentreffen der Patrouillen, die Dänischen Dragoner sich

Naar man stiller sig klart, hvad Oberst v. Kerssenbroigk har vidst om Affæren, er det da ikke let at fatte, hvad der skulde have ført ham til at tildele Lüttichau en Dadel. Men ogsaa et andet Moment synes helt at vise bort fra, at Koldingfortællingen paa dette Punkt indeholder Sandhed. Larsen refererer S. 43—44 en Samtale, han har haft med Grev Wartensleben; han har ikke spurgt denne om Hotelscenen — af Grunde, jeg før har peget paa —, men det fremgaar indirekte paa det tydeligste, at Wartensleben ikke kan have vidst noget om Reprimanden til Lüttichau, hvad der her saa temmelig falder sammen med, at denne Reprimande overhovedet ikke kan være givet. Da Larsen spurgte Wartensleben, hvem der havde skudt Kjeldsen, havde han ganske glemmt det, og først da Larsen sagde: Var det ikke Lüttichau, svarede Preusseren: Jo, De har vist Ret; nu husker jeg, at han red om med en Revolver og ikke havde Sablen trukket. Naturligvis, dette kunde være Komediespil; Wartensleben kunde for at undgaa at komme ind paa Reprimanden allerede have spillet den uvidende, [da Spørgsmaalet blot var, hvem der skød Kjeldsen, — men dette er dog at gribe til een Usandsynlighed for at redde en anden. Den ene naturlige Forklaring er, at Wartens-

auf ihre Infanterie zurückzogen, unsere Husaren auf ihren leichteren und schnelleren Pferden dieselben bald einholten, so fanden diese kleinen Gefechte meistens im raschen Dahinjagen statt. Die dicken, vorzüglich langen Reitermäntel der Dänen machten jeden Säbelhieb wirkungslos, so dass wir unseren Husaren stets zuriefen: „stechen“ oder „schiessen“. — Lüttichau wusste, wie schwer es war, einen Dänischen Dragoner mittelst des Säbels kampunfähig zu machen und griff deshalb zum Revolver. Da er nicht Brust gegen Brust mit Kjeldsen kämpfte, sondern dies im raschen Dahinjagen stattfand, der Dragoner vorne aus, der Husar dahinter, so musste die Kugel den Kjeldsen von hinten durchbohren“.

leben ikke har husket Detaillerne i en Affære, som for ham ikke havde nogen Interesse og vār helt traadt i Skygge for de store Tildragelser i 1866 og 1870; men han kunde umulig have glemt Lüttichaus Rolle under Kampen, hvis denne havde ført til en skarp Dadel i Officerernes Kres, en Dadel, som jo endda maatte hvile paa, hvad netop han havde meddelt Obersten om hans unge Kammerats Færd.

Saaledes føres man ad de forskelligste Veje til at modtage Koldingfortællerens Reprimande med den største Mistillid; for at en enkelt Mands Vidnesbyrd om noget saa usandsynligt skulde kræve Tiltro, maatte det i alt Fald om denne Mand kunne godtgøres, at han var af ganske særlig Troværdighed, en Fortæller, for hvem Misforstaaelser eller fantastiske Udpyntninger ellers laa helt fjernt. Gælder dette om Koldingfortælleren?

Oberst Emil Madsen har lovet sin Hjemmelsmand ikke at aabenbare hans Navn, og efter hvad Larsen har udtalt til mig, er dette og Hensynet til vedkommendes endnu levende Slægt Grunden til, at Larsen i sit Skrift end ikke har nævnt hans ham velbekendte Navn. Under Bladdrøftelsen er det dog kommet frem, at Koldingfortælleren er en for faa Aar siden afdød Gæstgiver Svensson i Kolding; denne paastaar at have været til Stede ved Officersmiddagen, der foregik paa hans Hotel, og om hvad han her mener at have hørt, er der ogsaa ellers fremkommet nogle Oplysninger. Jeg skal nu ikke indlade mig paa en Prøvelse af, om Hr. S. i det hele nød Tillid som Fortæller, heller ikke paa, hvor vidt hans Kendskab til det tyske Sprog var saadant, at han kan antages klart at have forstaaet de Ytringer, der faldt i Salen; jeg skal endog se ganske bort fra, at Lüttichau (overfor Fr. Poulsen) har paastaet, at ingen Dansk over-

værede Officerernes Middag (skønt dette jo rigtignok synes at være højst naturligt, naar Officerer spiser i et fjendtligt Land). For at undgaa alt Skær af Personlighed skal jeg holde mig til, hvad der fra Gæstgiver Svenssons Side er udtalt om Kjeldsenaffæren og Hotelscenen, og derved prøve, hvorvidt hans Fortælling kan kræve den ganske særlige Troværdighed, som der her maa være Tale om.

Koldingfortællerens Beretning om Hotelscenen foreligger paa Tryk i tre forskellige Skikkelser; udførligst er den optaget i Oberst Emil Madsens oprindelige Fremstilling af Nils Kjeldsen, kortere gengives den i en Bog af Kommune lærer West, der efter Forfatterens Opgivelse er gennemset af Hr. S. selv¹⁾, og endelig har hans Søn meddelt nogle Randnoter af Faderen, nedskrevne som Berigtigelser til Martin Koks Digt (Saga S. 75). Uheldigt er det, at alle disse Gengivelser først er optegnede temmelig længe efter Tildragelsen; Oberst Madsen hørte Fortællingen sidst i Halvfjerdserne, Randnoterne stammer fra omtr. Aar 1890, Hr. Wests Gengivelse er endnu yngre. Det maa da beklages, at vi ikke har faaet For-

¹⁾ West: Danmark i Fortid og Nutid S. 42: Ved den senere Officersmesse paa Svenssons Hotel i Kolding beklagede Obersten . . . dybt rørt den unge Fændriks Adfærd, „ja saa meget, at han ikke vilde sidde til Bords med ham, men ved sin Ordonnans bad ham fjerne sig. Hvad der senere blev af ham, kan jeg (Hr. Svensson) ikke sige, men vi saa ham aldrig mere, og Obersten udtalte, at det var en Plet paa de „røde Husarer“, at de, som var to Eskadroner, ikke kunde tage ham til Fange eller lade ham kæmpe sin Kamp ud . . . „ja han tilføjede, at havde han kommanderet over nogle faa af den Slags som Kjeldsen, skulde han have vidst at vise de „røde Husarer“ derhen, hvorfra de var komne“. — I Nationaltidende 14. Marts har Forf. meddelt, at „Hr. Svensson selv har gennemset min Notits, før den blev trykt, og bevidnet Citatets Rigtighed“.

tællingen frem saaledes som den lød umiddelbart efter Tildragelsen; men allerede de tre Versioner giver nogle Vink til Vurdering af Fremstillingens Paalidelighed.

At et Vidne stadig gengiver sin Fortælling paa samme Maade, er ikke nogen Garanti for, at Fortællingen er sand og dens Enkeltheder rigtige; der er mange Mennesker, der har den Evne, naar en Historie først har formet sig for dem, da stedse at kunne gengive den uforandret. At Fortælleren snart medtager en, snart en anden Enkelthed, kan være et gunstigt Tegn; det kan betyde, at han ikke gengiver et en Gang udformet Erindringsbillede, men virkelig ser Tildragelsen levende for sig. Men at et Vidne fortæller den samme Enkelthed paa varierende eller endog modsigende Maade, det er yderst graverende, og det gælder netop her. I Beretningen om hvorledes Scenen sluttede, er der hele tre Variationer: Efter Fremstillingen i „Vort Forsvar“ rejste den dadlede Officer sig straks og forlod Salen; efter Randnoterne endte det derimod med, at han blev ført grædende ud af Vagten; efter Gengivelsen hos West er hans Bortgang slet ikke Resultatet af en offentlig Tilrettevisning, men Obersten, som ikke vilde sidde til Bords med ham, bad ham ved sin Ordonnans fjerne sig¹⁾.

¹⁾ Da Sammenligningsmaterialet er saa ringe, skal endnu anføres et Par mindre væsentlige Forskelligheder. Martin Kok lader baade i sit Digt og i sin Prosafremstilling Obersten sige, at Lüttichaus Færd har sat en Skamplet paa de røde Husarers Ære; dette Udtryk stammer sikkert fra Koldingfortælleren, jfr. Wests Bog, og anføres ogsaa i et Referat af en Tale, som Hr. Svensson holdt 1891 (Vort Land 15. Marts); men i sine Randbemærkninger til vedkommende Sted i Koks Digt („den Skurk, som de røde Husarers Ry ved en Niddingsdaad turde skænde“), skriver Hr. S.: „Upassende Udtryk for en Forfatter“, og synes da at tage Afstand fra denne Karakteristik; det er dog maaske

En anden Maade, hvorpaa man prøver en historisk Beretning, er at undersøge, om den indeholder positive Urigtigheder; fra de Punkter, vi kan kontrollere, maa vi slutte til Værdien af de øvrige. Her er det da sikkert nok, at Koldingfortællerens Skildring af Scenen indeholder Ting, der ubetinget er urigtige. Obersten kan umuligt have endt sin Tale med at tilraade Lüttichau at træde ud af Regimentet, saa lidt som dette virkelig skete, ja selv det, at han lod Vagten hidkalde og føre Fændriken ud af Salen, turde dog maatte henregnes til det ganske umulige overfor en Mand, der lige efter blev forfremmet og dekoreret. Ikke mindre umuligt er det, naar Hr. Svensson i Wests Bog lader Obersten tale om den overvældende Overmagt, Preusserne havde i Kampen mod den ene danske Dragon, „to Eskadroner“.

Det her oplyste turde være fuldt tilstrækkeligt til at vise, at Koldingfortælleren saare langt fra kan gøre særligt Krav paa Troværdighed; naar der i en saa kort Beretning findes saadanne Modsigelser og saadanne Umuligheder, har man ubetinget Ret til at underkende den Reprimande, som efter alt hvad der ellers kan oplyses,

snarere blot Ordet Skurk, der er faldet ham for Brystet. Allerede Udtrykket „Skamplet“ er dog ganske uforeneligt med Lüttichaus Forfremmelse. — Som Regel er det en stor Tale, Obersten holder; i Hr. Wests godkendte Referat er det, som ovenfor antydet, nærmest kun en stille Følelse, Obersten giver Udtryk ved at sende sin Ordonnans ned til Lüttichau. Obersten kaldes hos Martin Kok von Somnitz; dette berigtiger Hr. S. i sine Randnoter til „von Kirschenbruch“, hvad der ogsaa (saa omtrent) var Oberstens Navn; men har Kok alligevel ikke faaet Navnet v. Somnitz fra Hr. S.? Det ligger rigtignok meget nær at tro dette, siden det jo netop var en Officer af dette Navn, der i en Tale roste Kjeldsen, efter hvad Lüttichau har oplyst (jfr. S. 151).

er saa overvældende usandsynlig. Alt taler for, at Fortælleren vel i hvad han hørte i (eller fra) Hotelsalen, har haft et Udgangspunkt for sin Skildring, nemlig de rosende Ord om Nils Kjeldsen, men at han ud derfra har fantaseret sig til den Dadel over Lüttichau, som i danske Øren hørte uløseligt sammen med Rosen over den faldne. For at gøre dette, maa Fortælleren have været i Besiddelse af megen Fantasi, men det kan jo netop godtgøres, at vor Fortæller har haft denne Evne i høj Grad. Og han maa modsat have savnet den Evne skarpt at kunne skille, hvad han har hørt det ene Sted fra, hvad han ellers har erfaret; men ogsaa dette staar fast ved Koldingfortælleren. Den samme Mand, der har fortalt Scenen paa Hotellet, har jo ogsaa fremstillet Kjeldsens Kamp paa Landevejen, og vel at mærke, hvad han fortæller derom, har han troet stammede fra de preussiske Officerers Meddelelser til ham selv¹⁾. Intet er jo vissere, end at Sammenhængen er en helt anden; Skildringen bygger paa alle Punkter paa, hvad Fortælleren har hørt fra danske Øjenvidner, endda vel paa anden eller tredje Haand. Her har vi den mest slaaende Analogi til, hvorledes Reprimanden maa være fremkommet. Fortællingen om Kjeldsens sejrige Kamp med først to, saa atter to, siden en af Husarerne, har Koldingfortælleren troet at høre af Preusserne; den Harme, som alle Danske følte over Lüttichaus Færd, er paa samme Maade flyttet ind ved Middagsbordet og blevet lagt i en preussisk Officers Mund.

¹⁾ Oberst Emil Madsen har gentaget dette endnu i 1902: „Han fortalte mig om Kampen, som den var ham selv berettet af de tyske Officerer, da de kom tilbage fra den paagældende Dags Patrouilletjeneste“ (Saga S. 10).

Overfor et enkeltstaaende Vidnesbyrd, der kun kan afkræftes ad indirekte Vej, kan man naturligvis aldrig naa fuld Sikkerhed, men at den alt overvejende Sandsynlighed peger paa, at Reprimanden ikke har Rod i Virkeligheden, stod ganske fast allerede efter det tidligere foreliggende¹⁾. Nye Oplysninger, som Prof. Karl Larsen har tilvejebragt efter sin Bogs Fremkomst og velvillig tilladt mig at benytte, gør dette Resultat endnu meget sikrere.

Stor Interesse i sig selv har et Brev, som Lüttichau skrev til sine Forældre d. 1.—3. Marts 1864; thi det giver den første kendte Øjenvidneberetning om hele Affæren. Lüttichau har laant Prof. Larsen selve den originale Skrivelse²⁾; den er skrevet paa to store gammeldags Kvartark, paa Forsiden prydede med et Billede af Koldinghus, og den er helt igennem højt karakteristisk. Hvor barnlig kejtet og ubehjælpssom hele Fremstillingen er, vil man kunne faa Indtryk af ved at læse det Aftryk, jeg giver i et Tillæg, men selve Originalen viser det langt klarere, skrevet som den er med en stiv Skoledrengehaand, med de ortografiske Fejl omhyggelig fjernede ved Udstregninger.

Jeg forbigaar, hvad Lüttichau vidtløftig meddeler om

¹⁾ Selv om dette Stof ikke tidligere er belyst saa indgaaende som her, er det dog højest forunderligt, at en yngre Historiker som cand. mag. K. Fabricius i sin Oversigt over Resultaterne af Kjeldsendiskussionen indregistrerer Reprimanden som rent historisk Faktum (Illustr. Tidende 27. April).

²⁾ Denne havde han ude paa sit Landgods og kunde derfor først faa den frem, da han i April kom hertil efter sit Vinterophold i Varsjava. — Saavel dette Brev som hvad der ellers meddeles af nyt Brevstof, har jeg selv afskrevet efter Originalerne.

Preussernes Optræden Nord for Blaaekær Skov, og gengiver her kun, hvad han fortæller fra det Øjeblik, de kom ud af Skoven:

Vi saa os om, og jeg opdagede 2—3000 (Fod?) fra Skoven ved Basse Huse (om I har Kortet)¹⁾ 4 afsiddede og 2 opsiddede Dragoner. Vi istemte et frygteligt Skrig eller snarere Brøl og gik i Karriere løs paa Dragonerne; de to opsiddede stak straks af, de 4 andre søgte i Hast at komme op paa Hestene og følge deres Kammerater saa godt de kunde med deres Klumpedumpeheste. Min lille Hassan havde snart naaet det Sted, hvor Dragonerne havde holdt. Her traf jeg den første; han havde en stædig Hest, og han havde allerede hengivet sig i sin Skæbne og fordrede straks Pardon. Wartensleben kom ogsaa straks og tog Sabel og Karabin fra ham; nu kunde vi ikke miste ham, og allerede ilede Underofficeren og 1 Husar forbi mig; da lod jeg Wartensleben være Wartensleben og fortsatte Forfølgelsen, ilede forbi en holdende Dragon hen til den tredje; denne værgede sig mægtigt og vilde ikke have Pardon, gjorde Underofficeren ukampdygtig ved et Hug i Skuldren og et paa Haanden; han havde ogsaa skudt paa os, men ikke ramt. Jeg skød een Gang med Revolveren og fejlede, derfor saarede han min Hest let ved Øret; jeg raabte flere Gange Pardon til ham, som Svar huggede han kun fra sig. Jeg skød anden Gang, og Kuglen gennemborede hans Hjælm og Hoved; han var straks død og sank af Hesten. Først glædede jeg mig over, at jeg havde gjort ham uskadelig for os, men da jeg saa Blodet, maatte jeg videre og naaede kun med Møje den næste. Jeg var ganske alene, de øvrige havde ikke kunnet følge mig mere. Jeg raabte igen til denne, at han skulde tage mod Pardon; dog som Svar søgte han at faa sin Karabin løs, jeg skød og fejlede, bød ham endnu en Gang Pardon; dog vilde han ikke tage imod den, jeg skød derfor ogsaa paa denne for anden Gang og traf ham i ven-

¹⁾ Navnet Basse Huse staar paa Mansas Kort ved de Huse, der paa Generalstabskortet (Larsen S. 37) kaldes Blaaekær Huse; fra Mansa er det gaaet over til de tyske Kort.

stre Arm; han overgav sig nu, jeg fratog ham nu Karabin og Sabel og begav mig nu paa Tilbagemarchen. Snart ankom ogsaa en Husar, som ikke havde villet lade mig være alene, og jeg overgav ham Vaabnene. Den fangne begyndte senere at klage over Smerter i Armen; han skulde derfor forbindes. Nærmere Undersøgelse viste dog, at Kuglen slet ikke var trængt ind, men prellet af. Jeg glædede mig naturligvis meget over, at det stakkels Menneske skulde spares for Smerterne ved en Operation; hans Ansigt var umaadelig lykkeligt, men en dygtig Skramme havde han dog. Det kan ikke forklares paa anden Maade end at Patronen var fugtig, thi et Strejfskud er det ikke. Paa Tilbagemarchen gik Danskernes Brændevinsflasker rundt blandt Husarerne og omvendt. Min anskudte Mand kom i en vis Storm til Kolding, han havde af Glæde drukket sig godt til.

Denne naive Skildring giver næppe noget nyt Træk, som har Betydning; men hvor naturlig i al sin Ubehjælp-somhed er Fremstillingen ikke, og hvor betegnende de modstridende Følelser! Ved at se sit Skud ramme Nils Kjeldsen gribes Lüttichau først af Sejrherrens Glæde; i næste Øjeblik, da han ser Blodet flyde, slaar det om; men han kan ikke udtrykke, hvad han føler! Og paa samme Maade overfor den sidste Dragon; saa glad han egentlig er over, at hans Skud ikke har saaret, vil han dog værge sig imod, at det er et simpelt Strejfskud. Den afgørende Interesse ved denne Skildring er imidlertid den rent psykologiske; kan dette være skrevet af en Yngling, som to Dage forud har faaet en haard Dadel af sin Regimentschef for uridderlig Adfærd overfor Nils Kjeldsen? Det forekommer mig ganske umuligt. At han skyder paa den tredje Dragon lige som siden paa den fjerde, fremstilles som den naturligste Ting af Verden; der er ikke mindste Spor til, at Lüttichau har ment, at der var noget her, som trængte til at undskyldes eller

forsvares. Man kunde sige, at han vilde holde Reprimanden skjult for sine Forældre; saa haabløst som dette i sig selv var, vilde det dog i alt Fald have medført, at han havde dvælet lidt ved dette Skud og anført, hvad der nærmere kunde forklare eller forsvare det.

Det fremgaar af et Brev, skrevet i Kolding d. 17. Marts, at Lüttichau heller ikke siden er kommet til at se anderledes paa sin Anvendelse af Revolveren; hans Familie har saa langt fra dadlet ham for hans Skud, at den tværtimod har drillet ham med, at han ikke følte sig helt vel ved at se Skuddets Virkninger. Han skriver derom:

Die Wortverdreherei ist doch komisch; hat der Herr Gh. [o: Geheimerath] Lauer¹⁾ dem Könige gesagt, das mir wie einem kleinen Mädchen schlimm geworden wäre, oder hat Onkel Hermann ihm diese Worte in den Mund gelegt. Gewiss halte ich es für Unrecht und mer als schadenfroh, sogar für schändlich, wenn man seine Augen an dem ausströmenden Blute seines gefallenen Gegners weiden wollte; da ich aber nach dem noch einen angeschossen habe, so ist dies das beste Zeichen, das mir nicht ‚ganz schwach geworden‘ ist, sondern dass ich das Herz noch auf dem rechten Fleck behalten habe²⁾.

Viser dette, hvor lidt Lüttichau selv og hans Familie har fundet noget urigtigt i Skuddet, kan man nu ogsaa oplyse, hvorledes hans Regimentskammerater har set paa dette. Sekondlieutenant v. Byern gav to Dage

¹⁾ Lauer var Generallæge for Gardekorpset og Livlæge hos Kong Vilhelm.

²⁾ Fortsættelsen lyder: „Natürlich freue ich mich auch sehr, dass ich nicht vor dem 28ten gestürzt bin; besonders freut mich aber, dass das Gefecht nicht an 29ten stattgefunden hat, weil ich mich sonst nur alle 4 Jahre hätte daran erinnern können“. Kan der herefter til Sammenstødet have knyttet sig noget for Lüttichau ubehageligt Minde? (I de første Ord hentydes til den Benskade, der kort efter Affæren tvang L. til at holde sig inde flere Uger igennem.)

efter Affæren sin Fader en Skildring af Kampen, hvori Lüttichaus Færd fremhæves kraftigt; han nævner, hvorledes han „jagede frem“, satte den første Dragon Pistolen for Brystet, derefter skød en Dragon død og ramte en anden i Armen; „Lüttichau“, slutter han, „denne lille Karl, har ordentlig udmærket sig“ (Tillæg Nr. 2). En anden af Husarregimentets daværende Lieutenanter, Grev Westerholt, karakteriserer Affæren paa selvsamme Maade (Tillæg Nr. 3); en tredje, v. Plotho, har i vore Dage udtalt, at det at Kjeldsen blev skudt bagfra, „ikke undrede nogen af os“; det var ganske naturligt efter den Maade, hvorpaa Patrouillesammenstødene atter og atter fandt Sted, naar de retirerende Dragoner forfulgtes af Husarerne; „altid tilraabte vi vore Husarer: Stik eller skyd“ (ovfr. S. 162 Anm.). Og han tilføjer i anden Sammenhæng: „Selbstredend war am 28. Februar und an den folgenden Tagen das Thema sämtlicher Gespräche in Militairkreisen das resolute Vorgehen des Fähnrichs Lüttichau, und erhielt er allseitig grosses Lob“.

Paa denne Baggrund fatter man nu godt, at da Prinserne Karl og Albrecht kom til Kolding d. 29. Februar ¹⁾, blev Lüttichau forestillet for dem. Selv skriver han, at da Prinserne „hørte om den lille Affære, havde de den Naade at gratulere mig dertil“, ja Prins Karl sagde, at han vilde skrive til hans Fader om hans „hübsche Affaire“. Dette stadfæstes ganske af hans Regimentskammerater. v. Plotho erklærer, at han selv har paa hørt Prins Karls Ros og fortæller nærmere, hvorledes

¹⁾ I sit første Brev til Larsen havde Lüttichau ved en Huske- eller Skrivefejl angivet d. 28. Februar; allerede Fridericia havde anet, at denne Angivelse var fejlagtig, og jeg skrev derfor forsigtigt: „vistnok endnu samme Aften“ (Saga S. 31).

denne ganske uventet kom til Kolding, mens Officererne var samlede ved Middagsbordet; „vi skyndte os med vor Regimentskommandør i Spidsen at hilse paa Prinsen foran Hotellet. og her var det, at Prinsen udtalte anerkendende Ord til Lüttichau for hans Optræden under Patrouillefægtningen“. Ogsaa fra Prinsernes Omgivelser foreligger der Vidnesbyrd i samme Retning. Prins Karl har næppe skrevet det Brev til Lüttichaus Fader, som han stillede ham i Udsigt; bevaret er derimod, omend kun middelbart, et Brev, som Prinsens Adjutant, v. Puttkamer, sendte sin Hustru. Denne meddelte Lüttichaus Moder, hvad hun havde erfaret, i følgende udaterede Billet:

Liebe Gräfin! Diesen Augenblick erhielt ich einen Brief von meinem Mann aus Schleswig, der sehr viel freudiges über Ihren Sohn enthält; ich bin so frei wörtlich abzuschreiben, was mein Mann darüber sagt. Er hat Gutschu [Kælenavn for Gustav] gesprochen, und er ist ganz gesund. Oberst Kerssenbroigk lobt ihn sehr und hat ihn auch für Auszeichnung zum Officier ohne Examen vorgeschlagen. Gestern hat Gutschu mit seinen Husaren 3 dänische Dragoner gefangen, und er selbst an der Tete mit seinem Revolver einen 4ten Dragoner vom Pferde geschossen, wobei er sich sehr gut benommen haben soll . . .

Her har man det mest utvetydige Bevis for, at Lüttichaus Optræden straks er blevet rost¹⁾ og kun det, ja det staar herefter fast, at selve Obersten lige Dagen efter Kampen „rosor ham meget“ og straks har foreslaet ham udnævnt til Lieutenant.

Naar man mindes, at det er denne Oberst, som efter Koldingfortælleren har rettet de alvorligste Bebrejdelser mod Lüttichau og ladet ham af Vagten føre

¹⁾ Adjutantens Brev maa være skrevet om Aftenen d. 29. Februar i Kolding, som hans Hustru fejlagtig anbringer i Slesvig.

ud af Spisesalen, synes man ikke mere at kunne nære Tvivl. Her hjælper ingen Tale om fejle, siden berigtigede Underretninger, om et senere indtraadt Omslag. I Forhold dertil er det næsten af mindre Interesse, at Prof. Larsen nu endelig har bekvæmet sig til direkte at søge Oplysning hos Husarregimentets Officerer om, hvad der er foregaaet ved Middagen paa Hotellet d. 28. Februar. Lüttichau har opgivet, hvem han mente af endnu levende der havde været til Stede; til disse har Larsen skrevet, omend med en vis Forbeholdenhed¹⁾, og fra to af dem foreligger der nu Udtalelser, der peger ganske bort fra en Tale af den Art, som Koldingfortælleren lægger i Oberstens Mund²⁾.

¹⁾ Larsen spurgte, om vedkommende erindrede, om der ved Middagsbordet blev holdt en Tale af Obersten eller nogen anden Officer, hvad der i saa Fald var Talens Emne, om den faldne Dragon blev nævnt eller Lüttichaus Deltagelse i Kampen, fredeles om Lüttichaus Optræden var Genstand for Officerernes Samtale og paa hvilken Maade.

²⁾ v. Plotho skriver: „Bei dieser gemeinschaftlichen Mittagstafel ist keine Rede, weder vom Regiments Commandeur, noch sonst jemand, über den stattgehabten Patrouillen Zusammenstoss und Lüttichaus Theilnahme daran gehalten worden. Selbstredend (osv. se ovfr. S. 173). v. Byern udtaler: „1. Es ist mir nicht erinnerlich, ob am gemeinsamen Mittagstisch der Offiziere am 28. Febr. 1864 irgend eine Rede vom dem Regimentschef oder einem andern der Offiziere gehalten würde. 2. Wäre dies der Fall gewesen, dann würde es ganz natürlich sein, dass die Ereignisse des Tages darin berührt worden wären. 3. Über den Patrouillengang ist entschieden beim Mittagstische gesprochen und die Tapferkeit des Grafen Lüttichau gerühmt worden“. Det kan endnu anføres, overfor visse Rygter, der er gaaet herhjemme Mand og Mand imellem, at v. Byern tillige oplyser, at han sidst har set Lüttichau for nogle Aar siden ved Regimentsfesten i Potsdam og tilføjer: „Lüttichau nahm s. Z. den Abschied, da sein Vater starb und er die väterlichen Besitzungen übernehmen musste; die Gerüchte, dass Lüttichau seinen Abschied bekommen hätte, sind eine grobe Lüge“.

Medens jeg efter det sidst fremdragne Materiale endnu meget bestemtere end før maa hævde, at Lüttichau ikke d. 28. Febr. har faaet nogen Art af Dadel, tør jeg ikke saa afgørende benægte Muligheden af, at der alligevel kan have rejst sig nogen Misstemning mod ham blandt selve Tyskerne. To navngivne Mænd paastaar, at de menige Husarer, da de kom hjem fra Fægtningen, udtalte sig skarpt om Fændriksens Skud (Dannebrog 20. Marts og Nationaltid. 4. April); dette synes ganske vist meget underligt, naar de menige faktisk selv har brugt deres Skydevaaben, og man kan ikke være sikker paa, om det ikke blot er en Ros over Kjeldsens modige Forsvar, der i de danske Tilhøreres Øren er kommet til at lyde som en Dadel over hans Drabsmand. Men det er i alt Fald muligt, at de danske Fremstillinger af Kampen under det livlige Samkvem i Kolding ogsaa har paavirket Tyskerne, har givet Anledning til Rumlerier af menige mod den unge adelige Officer eller østrigske Drillerier mod Preusserne. At saadant skulde have faaet Indpas blandt selve de preussiske Officerer, er derimod meget utroligt, og naar Fr. Bajer mener allerede d. 2. Marts fra en saadan at have hørt Ordene „das ist ihm auch sehr übel aufgenommen worden“, maa jeg ligesom Karl Larsen tro, at her foreligger en Fejlhøring¹⁾.

¹⁾ Hr. Bajer har vel meddelt nærmere Enkeltheder, der efter hans Mening udelukker Muligheden af en Misforstaaelse (Saga S. 69—70); det Bevis, han anfører derpaa, synes rigtignok netop at vende sig imod ham. Han anfører, at der i hans Brev fra 1864 staar: „Jeg fik at vide, at det var en ganske ung Fændrik . . ., for Resten, sagde man mig i Tilgift, var det en Fætter til en af vore Officerer“. Men Hr. Bajer har her ikke medtaget sit Brevs Navn for denne Officer: „Major Lützu (nu Kommandør for Husarregimentet)“, og her har vi jo netop en Fejlhøring i det mindste af Navnet (Karl Larsen formoder, at Parlamentærerne har sagt, at Lüttichau var i Slægt med General Lüttichau, Ejeren af Store Grundet, hvorfra de lige kom). Det forekommer mig, at Hr. Bajer ogsaa burde have forklaret Situationen noget tydeligere; at han midt i Nattens Mørke red ved Siden af Parlamentærerne, der sad paa en Bondevogn med tilbundne Øjne, aabner dog mange Muligheder

3. Kampen paa Landevejen.

Efter Koldingfortællerens Skildring, som Oberst Emil Madsen gengav, var Nils Kjeldsens Kamp foregaaet paa den Baggrund, at han ene blev tilbage, da den danske Patrouille blev angrebet af de preussiske Husarer; medens hans Kammerater flygtede, red han endog Fjenden i Møde. Hvad Dragonofficeren havde meddelt Obersten, førte ikke Tankerne i anden Retning. — Helt anderledes fremtræder Situationen efter de af Karl Larsen tilvebragte Oplysninger, og herom har der siden ikke hersket nogen Tvivl; Resultatet gengives saaledes i den af de fire Officerer sammen med Larsen og mig affattede Erklæring af 1. April 1902:

„Da det preussiske Recognosceringskommandos Forpids, der bestaar af Sekondlieutenant Grev Wartensleben, Fændrik Grev Lüttichau, Underofficer Lüders og 6 Husarer, angriber den danske Dragonpatrouille, der bestaar af en Korporal og 4 Dragoner (Korup, Espe, Nils Kjeldsen og Holsted) Nord for Blaakær Skov, retirerer Dragonpatrouillen hurtigst muligt ad Landevejen Nord paa mod Vejle.

Under den forcerede Tilbagegang spredes Dragonerne stærkt. Korporalen, der rider en Blodshest, kommer hurtigt foran, efter ham kommer Holsted, dernæst Nils Kjeldsen, senere Espe og bagest Korup, der straks tages til Fange. Noget derefter indhentes Espe, der overgiver sig“.

Alt dette stemmer med, hvad Larsen straks havde fremsat, og det burde vel i Erklæringen yderligere være

for Misforstaaelser. Prof. Larsen har søgt Oplysning herom hos den af Officererne, der stod ved Lüttichaus Regiment, nemlig v. Lorck, men denne var lige afgaaet ved Døden.

nævnt, at under Forfølgelsen forenede en anden Husarpatrouille, kommanderet af Vagtmester Kaspar, sig med den første; den var redet udenom Blaakær Skov, men naaede ganske vist ikke til at tage Del i den paafølgende Kamp.

Fælleserklæringen kommer derefter til Skildringen af Nils Kjeldsens Kamp, og ogsaa her fjerner den sig ganske fra Koldingfortælleren. Efter denne kæmper Kjeldsen først med to Husarer, der rider ind paa ham, saa atter med to, tilsidst med een; alle disse Modstandere kaster han af Sadlen, saarede eller døde; efter Erklæringen har han kun to eller tre Husarer imod sig, og vel bibringer han under Kampen Modstanderne flere Hug, men han hverken nedlægger eller saarer nogen af dem, omend han gør en af dem ukampdygtig. Koldingfortælleren lader Kampen foregaa ude paa en Mark og de kæmpende omgives i Kres af en betydelig Styrke af det preussiske Regiment, ud af hvilken Kjeldsens Modstandere efterhaanden rider frem; efter Erklæringen foregaa Kampen paa Landevejen, og Husarer som rolige Tilskuere er der aabenbart ikke. Alt dette skyldes Larsens Oplysninger, og naar det tillige passer til Dragonofficerens Beretning, er det dog først nu, at man kan faa den fulde Forstaaelse af denne og se, at den i Virkeligheden staar i skarp Modsætning til Koldingfortællingen.

Omtvistet er det derimod, hvorledes de kæmpendes Stilling var under Nils Kjeldsens Kamp. Efter Larsens Opfattelse har Kjeldsen stadig fortsat sit Ridt Nord paa, Fjenderne har været efter ham og paa Siden af ham, og da Lüttichau naaede frem, vedblev det samme Forhold; ridende bagefter den flygtende Dragon skød Fæn-

driken paa ham, fejlede første Gang, ramte anden Gang dødelig.— I Modsætning dertil fremkom under Bladdrøftelsen den Paastand, at Nils Kjeldsen, da Fjenderne indhentede ham, havde standset sin Hest, kastet den om mod Modstanderne og optaget en Kamp med dem Ansigt til Ansigt; under denne var det, at Lüttichau kom til, og da det jo stod fast, at han havde skudt paa Kjeldsen bagved denne, tænkte man sig da nærmest, at han maatte være redet udenom den danske Dragon og sine egne Husarer.

Om dette Punkt mer end noget andet har Drøftelsen drejet sig, og det var jo ogsaa vel skikket til at vinde Interesse. Havde Larsens Kritikere Ret her, maatte det indrømmes, at Koldingfortællingen virkelig indeholdt en vis Sandhedskerne; en dristig Vending mod de forfølgende Fjender, en derefter ført Fægtning paa Stedet, det lignede jo meget den Kamp, Fortælleren havde skildret, og naar Lüttichau red udenom de kæmpende for at komme Kjeldsen i Ryggen, svarede det jo ogsaa til den Bevægelse, man havde forestillet sig ved at læse Koldingfortællingen. Larsens Opfattelse af de kæmpendes Stilling fjerner sig derimod helt fra denne, og vi skal nu nærmere se, hvad der taler for den ene eller den anden Løsning.

*Kamp under Fremadriden eller Kamp paa Stedet med
Front mod Forfølgerne.*

Først et Par Ord om den Modsætning, det her drejer sig om. Karl Larsens Opfattelse er klar og skarp: Kjeldsen har stadig fortsat sit Ridt fremad mod Vejle, mens han afværgede Preussernes Angreb; da han i hvert Fald tilsidst red i Landevejens højre Side, har

hans Forsvarsstilling været, hvad der militært betegnes som: bagud til venstre dæk, bortset fra enkelte Øjeblikke, hvor Fjenderne mulig var helt oppe paa Siden af ham eller endog lidt foran. Den modstaaende Opfattelse er i sin Skarphed ogsaa klar nok: Kjeldsen har i et vist Øjeblik standset sin Hest og kastet den helt omkring, dog stadig ude i Landevejens højre Side. Men man bør lægge Mærke til, at heri altsaa ligger et dobbelt: Kjeldsen har ved at standse gjort Kampen under Riddet til en Kamp paa Stedet, og han har ved sin Omdrejning gjort Kampen til en Frontkamp. Nu er det jo saa, at disse to Momenter ikke hører uløseligt sammen. Ganske vist, Kjeldsen kunde vel ikke kaste Hesten omkring uden først at have standset den; men omvendt, han kunde naturligvis godt have standset Hesten eller være blevet tvunget til at gøre det, uden at han derfor behøvede at dreje den helt om mod Forfølgerne. En Kamp paa Stedet uden Drejning af Hesten vil dog knap friste nogen; naar Kjeldsen holdt stille, vilde han jo, selv om Landevejens Træer og Grøft dækkede ham til højre, være højst uheldig stillet og samtidig kunne angribes af Fjenderne bagfra, fra venstre Side og forfra. Det er da temmelig givet, at han snarest maatte søge at komme ud af denne Stilling ved at se at faa sin Hest kastet om mod Modstanderne. Det er ogsaa Drejningen mod Fjenden, der ene har Interesse for Bedømmelsen af Parternes Mod og Moral. At Kjeldsen standse uden at dreje Hesten mod Fjenden, kunde meget langt fra udlægges som Bevis paa hans Mod; „selv den fejgste Dreng vender jo Næsen til, naar han helt maa opgive Haabet om at redde sig ved Flugt“ (Ritmester Balle: Saga S. 5). Og om Kjeldsen havde holdt stille med

Ansigtet stadig mod Vejle, saa kom jo ogsaa paa denne Vis Lüttichau til paa den Maade, Larsen mente, ridende henad Landevejen, behøvede ikke at søge udenom sin Modstander for at komme ham i Ryggen. At det ligeledes ene er en dristig Venden om imod Forfølgerne, der frembringer Lighed med Koldingfortællingen, er jo endelig ganske sikkert.

Larsen fremstillede nu Kampen som sket under stadig Fremadriden, og han var ogsaa tvunget til at gøre dette, saavist som næsten alle de af ham tilvejebragte Øjenvidner fremstillede Sagen saaledes. Det gælder nemlig: 1) den danske Dragon Espe; 2) de 3 Preussere, der har kunnet skaffes som Vidner; 3) de tre danske Bønder, der havde været Tilskuere ved Slutningskampen. En derfra afvigende Opfattelse fandtes ene hos Bondekonen Mad. Kruse og hendes den Gang tiaarige Søn, og disse talte endda kun ganske ubestemt om en antagelig ti Minuter varende Kamp paa Stedet, uden nærmere at kunne angive, hvorledes de kæmpendes Stilling havde været.

Er dette Vidneforhold nu blevet ændret ved de under Bladdrøftelsen fremdragne Vidnesbyrd? Det eneste endnu levende Øjenvidne, som er kommet for Dagen, Dragon Kragshjerg, har under sit hurtige Tilbageridt slet intet set (Saga S. 80). Nu afdøde Fru Clausen fra Adelbertsminde har derimod fortalt, at Kjeldsen drejede sin Hest; hendes Opfattelse gengives saaledes i et Brev fra hendes Datterdatters Mand (Saga S. 40): „Hun stod bag en Hæk ved Vejen¹⁾, da Dragonen kom i stærk

¹⁾ Der menes vistnok den Sidevej, der fører fra Chausseen ind til Adelbertsminde; saaledes tænker ogsaa Meddeleeren, Premierlieut. Mohl sig det (Bemærkningen er udfaldet i Optrykket i „Saga“).

Fart ad Landevejen. Lige ud for hende naaede Fjenden ham, og Dragonen vendte Hesten til Kamp. Det var et frygteligt Øjeblik! Saa trak Husarerne sig lidt tilbage. Ogsaa Dragonens Hest gik baglænds ud mod Vejgrøften; men i det samme som jeg troede ham reddet, kom der en Rytter fra Marken lige bag ham og skød ham af Hesten. Jeg skældte ud, men hvad hjalp det!“ Kan man her være i nogen Tvivl om, hvor meget der ligger i Udtrykket: vendte Hesten til Kamp, er Situationen skildret aldeles klart i en Beretning, som en nulevende Mand vil have faaet samme Dag af sin Broder, der var Øjenvidne (Vort Land 10. Marts). Dragonpatrouillen forlod sin Post i fuld Karriere, men da Kjeldsen havde redet en halv Mil, blev hans Hest stædig og stejlede. „K. holdt altsaa stille. Straks efter kom der to andre danske Dragoner flygtende. Nils Kjeldsen raabte, at de skulde vente for sammen med ham at tage Kampen op, men de red videre. Da holdt han over til den ene Side af Vejen og tvang sin Hest omkring med Front imod Fjenden. Tre preussiske Husarer omringede ham, og saa begyndte Fægtningen. Nils Kjeldsen forsvarede sig glimrende; han var da ogsaa bekendt for at være en af Eskadronens dygtigste Fægtere, som brugte Sablen lige saa godt med venstre Haand som højre Haand. Den ene Husar saarede han, saaledes at denne maatte trække sig ud af Kampen, og de to andre havde sikkert ikke overmandet ham. Da var det, at den tyske Adelsmand, Fændriken Grev Lüttichau, kom ridende hen bag Nils Kjeldsen og skød ham i Nakken“.

Her var saaledes to nye Vidner, der støttede Mad. Kruses og hendes Søns mere uklare Skildring af en længere varende Kamp paa Stedet. Disse Vidnesbyrd

gjorde da et stærkt Indtryk, da de kom frem, og dette forøgedes ved, at der syntes at vise sig en vis Vaklen i den Vidnerække, Larsen havde bygget paa. Blandt de tre Bønder, som denne havde afhørt, var Husmanden Jens Jokumsen, og han havde overfor baade Larsen og Amtsvejinspektør Schmidt erklæret, at Kjeldsen endnu var i Bevægelse, da Lüttichaus Skud ramte ham, Dragonen red i kort Galop og Fændriken i Trav; nu meddelte Kaptajn Daniel Bruun, at den samme Mand overfor ham havde fremstillet Kampens Gang saaledes, at det tilsidst var kommet til „et Øjeblik“ Kamp paa Stedet (Nationaltidende 20. Marts).

Det er her imidlertid gaaet som saa ofte, man lægger Mærke til de ny ankomne og glemmer derover den oprindelige Styrke. Naar Larsen havde haft 7 Vidner for en Kamp under Fremadriden, havde det nu vist sig, at en af disse maaske ogsaa fremstillede Kampen paa anden Maade; men der var dog altid seks tilbage, og den ene, halvvejs frafaldne kunde endda knap siges at have forøget Modpartens Styrke, saa vist som Jens Jokumsen overfor Kapt. Bruun meget afgørende havde holdt fast ved, at Kjeldsen ikke havde drejet Hesten omkring, men stadig haft den vendt mod Vejle. Og kuriøst nok, samtidig kom det frem, men blev rigtignok ikke bemærket, at de eneste endnu levende Øjenvidner, som man havde anført som Støtte for Frontkampen, nu nærmere havde forklaret, hvad de mente, og dette passede slet ikke til Drejningen. Mad. Kruses Søn, Gæstgiver Sørensen, skildrede nemlig sine Indtryk saaledes i Vejle Folkeblad (her citeret efter Kristeligt Dagblad 15. Marts), at da Kjeldsen blev indhentet et lille Stykke forbi Moderens Ejendom, „holdt han Hesten over paa højre Side af Landevejen imod et

Træ og var omringet af fire Preussere, som han sloges med med venstre Haand. En af de fire Preussere red da lidt tilbage Syd paa ad Landevejen¹⁾, ladede sin Pistol, red saa tæt ind paa Nils Kjeldsen og skød ham i Nakken. I den Tid, fra han red tilbage, til han skød Dragonen, holdt Nils Kjeldsen stille og fægtede med de tre“. Her er da kun Tale om en Kamp paa Stedet, ingen Vending, og naar Kjeldsen kæmper ovre i Landevejens højre Side med venstre Haand, viser dette jo Tanken bort fra, at han har faaet Front mod Syd; thi at han kæmpede og faldt i Vejens østre Side, derom er der ingen Tvivl.

Frontkampen var saaledes reduceret til at have to Vidner for sig, af hvilke den ene endda kun ubestemt talte om en Vending mod Fjenden, og disse to Vidner var begge døde, deres Beretning kendtes kun paa anden Haand, og det var ugørligt at kontrollere dem ved den Art Krysforhør, Larsen har underkastet sine Vidner. Alligevel glemte man i Glæden over disse nye Vidner, at hvis man overhovedet vilde tage Andenhaandsvidnesbyrd med, saa var der nok af saadanne, der faldt sammen med det store Vidneflertal. Jeg nævner: Fr. Bajer, som støttet paa Øjenvidners Meddelelse udtrykkelig fastslaar, at Kjeldsen ikke holdt stille, da han blev skudt (Saga S. 8)²⁾; fremdeles en dansk Gardehusar, som

¹⁾ I en anden Erklæring af samme (her efter Dannebrog 16. Marts) hedder det, at Ladningen foregik „lige udfor vor Have“.

²⁾ Sml. hvad Korkvarefabrikant Andersen meddeler i Vort Land 10. Marts, efter hvad der var berettet ham Dagen efter af en Husmand paa Stedet: „Denne fortalte mig, hvad der var foregaaet, og roste stærkt den lange Tid, Kjeldsen havde værget sig under det hurtige Forfølgelsesridt henad Landevejen“; — men intet om Standsning eller Vending.

kom til Stedet „umiddelbart efter Nils Kjeldsens Drab“ og af Beboerne af det nærmeste Hus fik en Fremstilling, hvoraf det tydeligt nok fremgaar, at de har set Kjeldsen i den østre Side af Landevejen med Fjenderne paa hans venstre Side, altsaa uden nogen Vending (Saga S. 67); endelig Dragonofficerens Beretning i „Vort Forsvar“ Nr. 1, som lader Kjeldsen vedblive at holde den højre Side af Hesten ud til Landevejsgrøften lige til Lütichaus Skud, og altsaa heller ikke har hørt sine Øjenvidner tale noget om en Drejning af Hesten mod Syd ¹⁾).

Saaledes er da Vidneforholdet stadig det, at det store Flertal af Vidnerne staar samlet om en Kamp under Fremadriden; enkelte lader dog tilsidst Kampen foregaa paa Stedet, men at Kjeldsen har drejet sin Hest helt omkring mod de Syd fra kommende Forfølgere, er der kun eet Vidne, der beretter tydeligt, det, som man kan betegne som „Broderberetningen“, og et andet, Fru Clausen, kan passe nogenlunde dertil.

Naar blandt saa talrige Vidner det aldeles overvejende Flertal staar enigt, betyder det i sig selv saare meget; men ganske vist er det en Hovedregel ved historiske Undersøgelser, at Vidner ikke skal tælles, men vejes. Mod enkelte af de Vidner, der taler for den stadige Fremadridning, kan der nu gøres Indvendinger. Mindst værdifuld er Dragonen Espe, som faktisk var

¹⁾ Jeg gentager, at da alle er enige om, at Kjeldsen faldt i Vejens østre Side, maa Hestens højre Side mod Grøften betyde Front mod Nord. Frants Henningsen, der med Rette lod Kjeldsen have højre Flanke dækket, men efter Koldingfortællingen tillige maatte give ham Front mod Syd, har derfor ogsaa paa sit Maleri faaet ham anbragt i den gale Side af Landevejen. Her staar forøvrigt nu Mindestenen; paa et Billede i Illustr. Tidende 27. April 1902 ses Bønderne paa Vognen pege paa det rette Sted.

meget nervøs og tror at have været paa Siden af Kjeldsen, da denne blev skudt¹⁾; blandt Preusserne var Vagtmesteren Kaspar et Stykke fra og mener, at Kjeldsen slet ikke huggede fra sig; selv om han ikke har set det paa Afstand, kan han naturligvis meget godt have iagttaget, som han siger, at Kjeldsen blev ved at ride „wie der Teufel“, indtil han blev skudt. Vægtigst er dog de to danske Bønder, Anders Olesen, der selv havde været Soldat, og den unge Jakob Lange, der viser sig som en nøjagtig Iagttager; han alene af alle Tilskuerne har f. Ex. lagt Mærke til, at efter Kjeldsens Fald blev endnu en dansk Dragon taget til Fange af Preusserne. Et godt Vidne er ogsaa den preussiske Husar Peter, der i det Øjeblik, Kjeldsen faldt, var kommet et Par

¹⁾ Espes Opfattelse er sikkert ikke rigtig, men man er dog vist gaaet for meget bort fra hans Forklaringer. Jens Jokumsen vil have iagttaget, at den første Dragon (Korup) blev taget 24—2500 Alen Syd for Adelbertsmindevejen, dernæst den anden en 600 Alen længer fremme. Den Art Maalangivelser, tagne paa langs ned ad en Vej, er dog ganske utilforladelige, og at Espe skulde have været henved 2000 Alen fra Kjeldsen, da denne faldt, gør det ganske ubegribeligt, at han baade mener at have set ham glide rundt med Sadlen og selv vil være blevet fanget bagefter. Lüttichau har paa Forespørgsel udtalt, at han troede at mindes, at Husarerne omtrent samtidig med Kjeldsens Fald tog en anden Dragon i venstre Side af Vejen; Peter har svaret, at den anden Dragon blev taget kort før den tredjes Død. Dette er sikkert nærmere ved Sandheden, og at de fleste Tilskuere slet ikke har lagt Mærke til Espes Tilfangetagelse, saa lidt som siden til, at Holsted førtes forbi, hænger jo sammen med, at Nils Kjeldsen tildrog sig hele deres Opmærksomhed. Naar Lüttichau endelig i det nu fremdragne Brev fra 1864 fortæller, at han red forbi en paa Vejen holdende Dragon, peger det vel paa det rette Forhold; ogsaa de andre Husarer er uden videre redet forbi Espe, der ikke gjorde Modstand, frem efter Kjeldsen, og den egentlige Tilfangetagelse af Espe har virkelig fundet Sted efter Kjeldsens Død, saaledes som v. Byern ogsaa skildrer det i sit Brev af 1. Marts 1864.

Skridt forud for ham; selv om han i dette Sekund havde Ryggen til ham, kunde han jo umuligt have undladt at bemærke det, om Kjeldsen ved at kaste sin Hest omkring havde standset de andre Forfølgere. Naar endelig Lüttichau selv udtaler, at Kampen foregik under Hestenes fulde Løb, er dette jo af største Vægt, netop fordi det falder sammen med de andre Vidners Udtalelser. — Midt imellem Kampen paa Stedet med Front mod Forfølgerne og Kampen under Fremadriden staar Mad. Kruse og hendes Søn, men hun taler selv om, at hun var meget forskrækket; fremdeles Jens Jokumsen, efter hvad Kapt. Bruun har faaet ud af ham, men derved er rigtignok at mærke, at Kaptejnens Fremstilling, som han selv siger, er lokket ud ved „idelig gentagne Spørgsmaal frem og tilbage“. Amtsvejinspektør Schmidt og Prof. Larsen har hver for sig anvendt den forsigtigere Fremgangsmaade, at lade Jens Jokumsen selv fortælle, og saa fremstillede han det saaledes, at Kjeldsen stadig red fremad; det samme fastholdt han meget skarpt, da jeg talte med ham i Juli 1902.

Frontkampen bygger jo derimod, foruden paa Fru Clausen, om hvis Ophidselse Citatet ovenfor taler tydeligt nok, ene paa „Broderberetningen“, men hvor nøjagtigt denne er gengivet, derfor savnes enhver Garanti. Netop ved den ser man skarpt Forskellen paa et Vidne, som man selv kan afhøre, og saa den ukontrollerede Andenhaandsangivelse; det er jo klart nok, at Beretningen, som den nu foreligger, indeholder Ting, som Broderen slet ikke har kunnet fortælle d. 28. Febr. 1864, f. Ex. at Kjeldsen var bekendt for at være en af Eskadronens dygtigste Fægtere, noget, en Tilskuer dog ikke kunde se.

En Vejen af Vidnerne gør da blot Forskellen mellem det store Flertal og saa de halvanden Vidne for „Frontkampen“ mere udpræget, og Forholdet skærpes end yderligere, naar man ser paa de enkelte Vidners Fremstilling. De Tilskuere, der skildrer en Kamp under Fremadridt, giver et ganske anskueligt Billede af hele Forfølgelsens Gang; de ser Dragonerne ride frem, to af dem „suse“ forbi forud for Kjeldsen, saa denne komme og blive indviklet i en Kamp med de Husarer, der indhenter ham, og Kampen fortsættes indtil Lüttichaus dræbende Skud. Her er en hel Række forskellige Enkeltheder, som i alt væsentligt passer godt sammen. Mad. Kruse og hendes Søn har derimod næsten ingen Enkeltheder, og Sønnen, Gæstgiver Sørensen, senere Oplysning om, at Lüttichau red tilbage for at lade sin Pistol, er jo umulig; Fru Clausen giver kun et rent Øjebliksbillede, og et Hovedled heri er, at Lüttichau kommer ridende inde fra Marken, hvad der nu er opgivet af alle. Og hvis Broderberetningen anskueligt nok skildrer Kjeldsens Holdning og Kamp, saa er dog denne udstyret med Træk, der ikke kan være rigtige. At den lader Kjeldsen standse, før Preusserne endnu har naaet ham, er paa viselig urigtigt, saa vist som han blev indhentet flere Hundrede Alen fra det Sted, hvor han faldt. Naar den videre, mens Kjeldsen holder stille, lader ham passeres af de to andre danske Dragoner, er dette i Strid med hvad alle Øjenvidner ellers har set; en saadan Holden stille, oppebiende Fjendernes Angreb, og en derefter ført Fægtning paa Stedet er for øvrigt af andre Grunde umulig, hvad vi straks skal faa at se. At gøre denne „Broderberetning“, ganske ukontrolleret som den er, bevislig urigtig i sine Enkeltheder, til Hovedvidnet

om Kjeldsens Kamp, til Fordel for hvilken man skal skyde alt andet til Side, kan kun betegnes som rent vanvittigt.

Vidneforholdet kan endnu belyses ved en Betragtning, som der altid er Grund til at anstille, naar man har at gøre med modstridende Beretninger. Naar eet Vidne mener at have set et, et andet noget modsat, bør man spørge, i hvad Retning deres Følelser har draget dem; naar faktisk kun den ene kan have set rigtigt, maa den anden jo have fantaseret sig til det Billede, han har af Tildragelsen, men i hvad Retning Fantasien har ført, det afhænger af Tilskuerens Sympathier og Antipathier¹⁾. Hvis det nu her ved Nils Kjeldsen var saaledes, at alle Preusserne paastod, at han stadig var redet fremad, alle Danske, at han havde standset sin Flugt og dristig budt Fjenden Brodden, ja saa kunde det være vanskeligt nok at sige, hvem der havde Ret. Men nu stiller Vidnerne sig jo helt anderledes; Preusserne er nok enige om den stadige Fremadriden, men ganske det samme mener de bedste danske Øjenvidner. At disse danske Bønder har haft hele deres Sympathi paa Kjeldsens Side, er der jo ingen Tvivl om; men derfor vilde ogsaa en Situation som den, Broderberetningen udmaler og Fru Clausen antyder, have brændt sig ind i deres Erindring; den vilde have tilfredsstillet deres Følelser endnu meget mere end Kjeldsens brave Forsvar under Flugten, og de havde aldrig kunnet fantasere sig bort derfra.

Det er paa den modsatte Side, at vi maa søge

¹⁾ Reglen er formuleret i mine „Grundsætninger for hist. Kildeskritik“ S. 30 og oftere anvendt af mig, f. Eks. ved Nils Ebbeson: Hist. Tidsskr. 6. R. VI, 432.

Fantasiens Virkninger og Sympathiens Udslag, og naar vi før kun havde Sagndannelsens sidste Resultat i Koldingfortællingen, har her de delvis først efter Larsens Skrift fremdragne Skildringer virkelig Værdi til at forstaa Sagnet's Tilblivelseshistorie. Mad. Kruse og hendes Søns Kamp paa Stedet, Fru Clausens Billede af den over Marken kommende Lüttichau, Broderberetningens glimrende Fægtning med Front mod tre Modstandere, alt det fjerner sig Skridt for Skridt fra den nøgne Virkelighed, og naar dertil føjes Holsteds Indtryk af Tyskernes store Overtal — „det store Antal af denne vilde Hær, som beløber sig omtrent til Antallet mellem 6 af 800 Mand“ —, har vi alle de Momenter, som Koldingfortælleren med plastisk Fantasi har bragt i endelig Form.

Hvad Resultat man kommer til, naar man udelukke holder sig til de foreliggende Vidneudsagn, kan der efter den foregaaende Undersøgelse ikke være Tvivl om. For Fuldstændigheds Skyld skal jeg dog anføre, at man har henvist til, at Kampen under fortsat Fremadriden var usandsynlig, thi ud fra den kunde Kjeldsen-legenden ikke have dannet sig; „hvor der er Røg, er der ogsaa Ild“, siger Oberst Frits Holst, og slutter deraf, at Kjeldsen maa have gjort mere end holde sig Fjenderne fra Livet og nægtet at overgive sig (Saga S. 36). Svaret herpaa er dog allerede givet; vi ser jo netop gennem de nu foreliggende Vidneudsagn alle Spirerne til Koldinglegenden. Paa noget lignende Vis har man som Argument for en Frontkamp anført, at kun en saa-

dan gør det forklarligt, at Husarobersten gav Kjeldsen et saa smukt Eftermæle ved Officersmiddagen paa Kolding Hotel. Ja, hvis Obersten virkelig havde brugt saa kraftige Ord, som Koldingfortælleren vil, kunde der vel være noget i denne Betragtning; men naar det eneste, der vides, er, at en Officer har indflettet nogle gode Ord om den faldne Modstander i en Toast for den tyske Hær, kommer enhver Slutning herfra til ganske at svæve i Luften. Hvad Preusserne har rost Kjeldsen for, det kan man læse i Regimentshistorien: „Som brav Soldat foretrak han Døden for Fangenskabet; Ære være hans Minde“. Her er jo i Virkeligheden ramt Midtpunktet i, hvad der var at rose; naar dertil kunde føjes, at han under sit Tilbageridt havde værget sig kraftigt mod sine Modstandere, indtil han faldt for en Kugle, giver alt dette en fuldt tilstrækkelig Motivering for den rosende Omtale, hans Fjender har ydet ham.

Efter den rent historiske Vidneførsel staar det saaledes ganske fast, at „Frontkampen paa Stedet“ er i højeste Grad usandsynlig eller rettere ganske udelukket efter de Oplysninger, Larsen fremdrog i sit Skrift, sammen med hvad der fremkom under Bladdrøftelsen. Hertil har jeg udelukkende holdt mig i det foregaaende, for ikke at gøre Deltagerne i Drøftelsen nogen Uret, men det maa indrømmes, at det rigtige Resultat nu kan fastslaas meget hurtigere. De senere af Larsen tilvejebragte Oplysninger viser med afgørende Klarhed, hvorledes Forholdet har været. Medens Lüttichaus Skildring af Kampen som foregaaet under Hestenes fulde Løb tidligere kun forelaa i Breve fra ham, skrevne 37 Aar efter, ser vi nu det samme i hans to Dage efter Affæren skrevne Brev til Forældrene.

Og medens Kaspars Opfattelse af, at Kjeldsen stadig var redet fremad, tidligere kun byggede paa, hvad han havde udsagt i 1901, har vi nu den samme Opfattelse udtalt af to af Husarregimentets Officerer efter deres Erindringer fra 1864¹⁾, og hvad mere er, vi har Kampen skildret som foregaaet under stadig Fremadridning i et samtidigt Brev fra en af Lüttichaus Regimentskammerater²⁾. Og disse Officerers Forstaaelse af Kampens Karakter bygger jo vel at mærke ikke alene paa, hvad Lüttichau har fortalt dem; overhovedet er det jo fornuftigvis ganske udelukket, at Lüttichau blot kan have prøvet paa at skildre sin Færd helt anderledes end den virkelig var, siden Affæren var sket i Nærværelse af to Underofficerer og en halv Snes menige Husarer. Naar det nu kan konstateres med fuld Sikkerhed, at man i det preussiske Husarregiment har forstaaet Kampen saaledes, at Lüttichau skød paa Kjeldsen, mens begge jagede henad Landevejen, Dragonen forrest, han bagefter, saa er det, eftersom Forholdene ligger, ganske givet, at den virkelig er sket paa denne Maade.

Selv om disse nye Oplysninger, der saa fuldt ud har stadfæstet, med hvor megen Ret jeg skarpt fastholdt

¹⁾ v. Plotho's Skrivelse til Karl Larsen: ovfr. S. 162 Anm. Wartensleben til samme (²¹/₈ 1903): „So flohen sie sämtlich nach Norden zu und spielte sich die ganze Sache im vollen Lauf auf der Chaussee ab. Das es dort zu einem stehenden Gefechte gekommen wäre, ist nicht richtig, und konnte dies besonders Unterofficier Caspar von der Flanke aus genau beobachten. Ich will wahrlich den Ruhm des gefallenen Dragoners nicht schmälern; de mortuis nil nisi bene, aber der Wahrheit muss ich doch die Ehre geben“. — Der er efterhaanden aabenbart hos Wartensleben fremdukket visse Erindringer om denne Affære, hvorom han, da Larsen talte med ham (S. 43), kun mindedes saa lidt.

²⁾ v. Byerns Brev af 1. Marts 1864: Tillæg Nr. 2.

Larsens Opfattelse som den eneste rigtige, ikke kendtes under Bladdrøftelsen, er det jo dog allerede efter det da foreliggende højst vidunderligt, at saa mange kunde hælde til at tro, at Nils Kjeldsen var standset og havde drejet sig om mod Forfølgerne. Forklaringen ligger vel især i, at man langt mere lod sig lede af Sympathier end af saglig Overvejelse; meget væsentligt var det dog, at der efter mange Officerers Mening i hele Situationen skulde ligge noget, som gjorde det mer end rimeligt, at Kjeldsen havde grebet til denne Kampmaade.

I sig selv syntes dette ganske vist at ligge fjernt. Sikkert er det jo, at Kjeldsen sejgt fulgte det Maal at komme tilbage til den Feltvagt, hvorfra han var udsendt, saaledes som jo ogsaa baade hans Pligt og al Fornuft bød, og hvorfor skulde han da have forandret Taktik? Saalænge han var i Bevægelse, kunde han med Virkning knap angribes af mer end een Modstander ad Gangen, og hidtil havde han jo derved opnaaet at holde sig Fjenderne fra Livet. Med hvert Skridt fremad blev Haabet om at undslippe større; Preusserne havde vovet sig i betænkelig Nærhed af den danske Feltvagt; denne havde modtaget Melding om Patrouillens Stilling og kunde pludselig dukke frem. Naar han standsede, vilde Haabet derimod svinde, Modstandernes Tal hurtig forøges. Og hvor ufordelagtig vilde hans Stilling ikke blive, om han fik sin Hest drejet omkring! Han, som havde holdt sig ovre i Vejens højre Side, fordi han, som man nu hælder til at mene, var saaret i højre Arm, vilde ved en Drejning i modsat Retning faa netop sin svage højre Flanke ud mod Fjenderne.

Fra militær Side har man imidlertid været tilbøjelig til at hævde, at Kjeldsen ligefrem var tvunget

til at standse sin Hest. Denne maatte, siger man, være udaset — udpumpet, som det nok hedder i Militærsproget —, og naar Hesten ikke kunde mere, saa var det fordelagtigst for Kjeldsen at gøre Front mod Fjenden. Den sidste Slutning kan nu være rigtig nok; hvis Hesten ikke kunde løbe videre, tror jeg gerne, at en modig Soldat, der ikke vilde overgive sig, havde grebet til det Middel at vende sig mod Fjenden. Men dette hvis er man kommet meget for let henover.

De kavalleristiske Indlæg, der er fremkomne, især Oberstlieutenant Egede-Lunds og Ritmester Balles (Saga S. 45, 56), er sikkert meget oplysende for, hvad Nils Kjeldsen kunde have gjort, og de har f. Eks. vistnok sejrrig oplyst, at han næsten pludseligt kunde have kastet sin Hest om ¹⁾. Men de slutter herfra alt for hurtigt til, at saaledes har han ogsaa gjort det. Hvad hjælper det at sige: „Har der været 3 Mand om ham, alle overmægtige med Hensyn til Hurtighed, har han ikke længe kunnet udholde Angreb fra den venstre Side uden at stoppe op“; thi hvad er „længe“? Paa hvor langt et Stykke Kjeldsen har haft Fjenderne oppe ved sig, kan vel ikke siges med fuld Sikkerhed (jfr. ndfr. S. 216 Anm.), men det kan vanskeligt have været mer end 3—400 Alen, hvad Kjeldsen har redet paa et Minut eller saa omtrent, og paa Slutningen af dette Stykke

¹⁾ Da man i Begyndelsen fra modsat Side syntes at have den Tanke, at Kjeldsen midt under selve sin Flugt pludselig havde kastet sin Hest omkring, udtalte Karl Larsen, at det var ugørligt at vende „i Farten“ paa en Landevej af Bredde som den mellem Kolding og Vejle (Politiken 13. Marts); jeg selv indskød en Henvisning hertil i min da allerede skrevne Artikel, som fremkom Dagen efter (Saga S. 30). Imidlertid hævder man fra kavalleristisk Side bestemt, at Drejningen dog lod sig udføre, naar Kjeldsen blot først holdt sin Hest et Øjeblik an.

havde han endda imod sig ikke Husarerne med deres Sabler, men Lüttichau med hans Revolver. Hvor kan man da slutte, at han nødvendigvis efter denne korte Tid ikke har kunnet udholde Angrebet, naar de paalideligste Øjenvidner har set det anderledes? Det hjælper heller ikke, at man udmaler den store Forskel paa de preussiske Husarers Blodsheste og Dragonernes Landheste, „Plumpenpferde“, som Lüttichau kalder dem, eller fremhæver, at vore Dragoner den Gang ikke var vante til at ride i Galop mer end „højest nogle faa hundrede Alen ad Gangen“. Man kan naturligvis heraf slutte, at Kjeldsens Hest tilsidst maatte blive løbet træt; men hvor i al Verden kan vi, som hverken kender Kjeldsens Hest eller hans Ridedygtighed, slaa fast, at hans Hest netop kunde løbe 3150 Alen, og saa ikke mere? Der er jo ingen af Øjenvidnerne, der blot antyder, at hans Hest gjorde Indtryk af at være udaset; tværtimod, alle Tilskuerne taler om hans gode Fart, hans Galop, hans Susen forbi.

Lad os tage Spørgsmaalet aldeles skarpt. Rytterofficerernes Tankegang er den: Forfølgelsen maatte føre til, at Kjeldsens Hest en Gang blev træt; naar det indtraf, maatte han standse, og vilde han saa ikke overgive sig, havde han Fordel af at vende sig mod Fjenden. Saaledes vil der paa et vist Punkt foreligge ryttermæssig og militær Nødvendighed for Frontkampen. Deri har de Ret, men hvorledes kan man bestemme dette Punkt? Man kan sige, at naar Kjeldsen havde redet en Fjerdingvej i god Fart, maatte Trætheden snart efter indtræde; det er vel ogsaa rigtigt. Men maatte den vise sig 50, 150 eller 250 Alen efter Fjerdingvejen? Dette kan fornuftigvis ingen afgøre, men naar saa er,

kan jo ingen sige, at det, der kan gøre „Frontkampen“ militært nødvendig, maa være indtraadt, før Lüttichaus Kugle havde gjort Ende paa alle Muligheder.

Man kan endda gaa et Skridt videre. Det staar jo ikke saaledes, at Rytterofficererne siger til os andre: I har Uret i at tro, at Kjeldsens Hest kunde løbe saa langt, som I paastaar; den maa nødvendigvis være udsat, før I tror. Nej, Hesten løber nøjagtigt lige langt efter baade Officerernes og vor Opfattelse, nemlig til det Sted, hvor Kjeldsen faldt; Forskellen er kun den, at lige paa dette Punkt indtræder efter Officerernes Mening Trætheden med dens Følge, Frontkampen, efter vor sker kun det, at Kjeldsen, ramt af Revolverkuglen, glider død af Hesten. Selv om man da vilde sætte dette ganske urimelige, at man ryttermæssigt kunde udregne, at Kjeldsens Hest paa dette Punkt maatte være udpumpet, saa ligger selv heri intet Bevis for, at Frontkampen er indtraadt, men kun for, at den vilde være kommet, om Kjeldsen ikke var faldet lige i dette Øjeblik. -- Ganske det samme gælder, om man lægger Tonen ikke paa Hesten, men paa Dragonen og siger, at han ikke længe kunde udholde Forsvaret bagud. Officererne lader jo ikke Kjeldsen gøre Front i det Øjeblik, Husarerne naar ham, eller endda før, som „Broderberetningen“ vil det; nej, de lader Kjeldsen en Tid forsvare sig under Fremadridt, og hvor længe vedbliver han dermed efter deres Opfattelse? Lige til han naar sit Dødssted, altsaa nøjagtigt lige saa længe som efter vor Opfattelse eller strengt taget endog længer, for saa vidt vi paa det sidste hundrede Alen lader ham have Lüttichau oppe ved sig.

Jeg har dvælet indgaaende ved hele denne Tankerække.

Man tør sige, at det netop er den, der har ført saa mange Officerer til at tro paa den „Frontkamp“, som naturligt nok i sig selv havde deres Sympathi. De nye Vidnesbyrd, der er kommet frem, har vistnok kun spillet en ret underordnet Rolle for dem; jeg har ikke nogensteds set dem citere „Broderberetningen“, som dog er det eneste Vidne, der taler klart om, at Kjeldsen har vendt sin Hest helt omkring, og det er talende, at den ikke er fundet værdig til at optages i Piecen „Nils Kjeldsens Saga“. Det er rene ryttermæssige og militære Betragtninger, der har gjort, at Frontkampen syntes Officererne nærliggende, og ud derfra har de skudt alle de kraftige Vidneudsagn til Side, som saa bestemt peger bort derfra. Heldigvis for os andre, der ikke gør Krav paa kavalleristisk Sagkyndighed, foreligger nu den militære Betragtning saa klart, at ogsaa Lægmand fuldt kan følge den, og man ser nu tydeligt nok, at dette theoretiske Bevis paa, at en Frontkamp maatte være sket d. 28. Februar 1864 paa Landevejen mellem Kolding og Vejle og netop indtraadt paa et Punkt, der ligger 50 Alen Nord for Sidevejen ind til Adelbertsminde, ganske svigter.

Kan man paa denne Maade sikkert ikke faa noget frem, der godtgør det nødvendige eller blot overvejende sandsynlige i den Frontkamp, som har hele den historiske Vidneførsel imod sig, kan man ad en helt anden Vej godtgøre, at en Kamp paa Stedet af blot nogen Betydning er ganske umulig.

Lige foran Kjeldsen red under Tilbagetoget Dragon Holsted, og efter Kjeldsens Fald blev ogsaa han indhentet af Preusserne. Han er nu død, men har i levende Live ytret sin Mistro til den Kamp. Kolding-

fortælleren tillagde Kjeldsen. Han mente nemlig, „at den Kamp mod flere Fjender kan ikke have fundet Sted; thi dertil kunde der ikke have været Tid i de faa Minuter, fra de begyndte det hurtige Tilbagetog, og til han selv som Fange kom tilbage til Stedet, hvor Kjeldsen laa“ (Larsen S. 28). Denne Tanke er jo meget rigtig; men den kan ogsaa udtrykkes anderledes; en Kamp i den Maner, som Koldingfortællingen skildrer, maatte jo have taget en ret god Tid, og naar Holsted imens stadig havde fortsat sit Ridt, var han nok naaet paa det nærmeste ind til Feltvagten ved Højen Kro, før Preusserne havde faaet Bugt med Nils Kjeldsen¹⁾.

Nu kender de virkelige Øjenvidner ganske vist ikke nogen Kamp af saadant Omfang som Koldingfortælleren, men det lønner sig alligevel at optage Holsteds Tankegang. Denne Dragon sammen med Korporalen var lige fra først af forud for Kjeldsen; under den fjerdingvejlange Forfølgelse er hans Forspring naturligvis vokset, og da Kjeldsen endelig blev indhentet og maatte forsvare sig, har dette mindsket hans Hurtighed noget, medens de to Dragoner foran kunde fortsætte med deres tidligere Fart. Alle Øjenvidner skiller da ogsaa skarpt mellem to Dragoner, som de først ser suse forbi, og saa den bagefter kommende Kjeldsen²⁾. Men hvis

¹⁾ Til Højen Kro var der o. 2700 Alen, hvad Holsted vel kunde ride paa 4—6 Minuter. Man efterlæs Koldingfortællingens Kampskildring (ndfr. S. 256 f.) og spørg sig selv, om en saadan Kamp med 3 sætvisse Angreb paa Kjeldsen ikke maa have taget flere Minuter.

²⁾ Overfor Kapt. Bruun har Jens Jokumsen talt om, hvorledes de første Dragoners Heste aabenbart kunde strække bedre ud end de andres; disse „sakkede bagud. Et godt Stykke bag ved de to forreste Danske fulgte i Galop en Dragon paa en blank-brun Vallak (Nils Kjeldsen)“.

denne sidste sluttelig var standset og havde optaget en Kamp paa Stedet med Forfølgerne, saa maatte jo derunder det Forspring, Holsted forud havde, vokse for hvert Øjeblik, der gik. Nu har vi imidlertid bestemte Angivelser af, hvor langt Holsted var forud lige efter Kjeldsens Fald; Lüttichau siger, at han saa ham i „ringe Afstand“, Husaren Peter, at han var 30 Skridt foran. Selvfølgelig behøver man ikke tage denne Afstandsopgivelse lige efter Bogstaven¹⁾, men nogenlunde rigtig er den dog nok; hvis vi forøger de 30 Skridt (o. 40 Alen) til det dobbelte eller endog til 100 Alen, er vi paa den sikre Side. Men at Holsted, endnu efterat Kjeldsens Kamp er til Ende, kun er saa lidt forud, er dog et godt Bevis paa, at der ikke er ført nogen Kamp paa Stedet, som en Tid har bragt Forfølgelsen til at standse.

Lad os præcisere dette endnu mere. Holsted og Korporalen red efter alle Øjenvidnernes Udsagn med

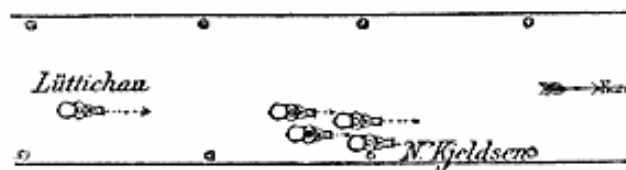
¹⁾ Den er for øvrigt optaget baade af N. P. Jensen S. 39 og af C. Th. Sørensen S. 7. — Jens Jokumsen mener, at han, da Kjeldsen faldt, endnu har set Overkroppen af de to foran flygtende Dragoner paa Toppen af den Bakke, der gaar op over Landevejen lige Nord for Stedet (Larsen S. 35). Han har udtrykt sig forsigtigt, men naar man tænker paa, at han lige i første Øjeblik har haft Opmærksomheden helt optaget af den faldne Kjeldsen, kan hans Angivelse godt passe; med 100 Alens Forspring vilde Dragonerne ses paa Bakketoppen et kvart eller halvt Minut efter Kjeldsens Fald. — Hvor nær de to Dragoner var ved Kjeldsen i dennes sidste Øjeblikke, fremgaar ligeledes af hans rørende Raab efter dem: „Bi mig, Kammerater“, og dermed stemmer det ogsaa, at Holsted vistnok er blevet taget faa Hundrede Alen videre; man veed i alt Fald, at Vagtmester Kaspar og hans Husarer standsede med Forfølgelsen paa Bakketoppen ved Milepælen (Larsen S. 54); sml. nu ogsaa v. Byerns Udtalelse om, at Lüttichau var 200 Skridt foran alle de andre, da han tog den sidste Dragon.

rigtig god Fart; det betyder vel, at de har redet en 5—600 Alen i Minutet, men selv om vi vil sætte deres Hastighed lavere, mer end 15 Sekunder kan de 100 Alen, Holsted højst kan være forud, ikke betyde. Nu er det naturligvis tænkeligt, at hans oprindelige Forspring var noget mindre end de 100 Alen, og at han har vundet Resten, fordi Kjeldsen standsede Forfølgerne ved en Kamp paa Stedet. Men vi har saa her i alt Fald en bestemt Grænse for, hvor længe denne Standsning kan have varet; Stedkampen maa begrænses til kun at have optaget en Del af de 15 Sekunder. Det var dette, jeg tænkte paa, naar jeg sagde, at „Broderberetningens“ Udmaling maa betegnes som ganske umulig; dens rolige Holden stille, dens Oppebien af Modstanderne sammen med den paafølgende Fægtning kan dog ikke rummes indenfor en halv Snese Sekunder¹⁾.

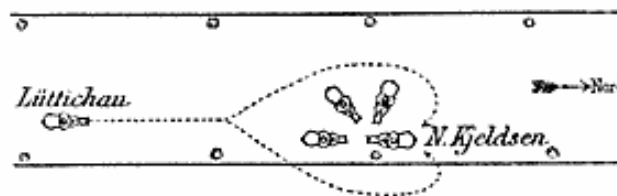
Jeg sammenfatter den her belyste Modsætning mellem Kamp under Fremadriden og Kamp paa Stedet med Front mod Forfølgerne. Forskellen træder klarest frem gennem et Par smaa Kortskizzer.

¹⁾ Da jeg 14. Marts først havde peget paa, hvad der er at lære af Oplysningerne om Holsteds Afstand, sagde jeg, at „dette udelukker ganske, at Nils ved at dreje om har gjort Kampen staaende blot for nogle faa Øjeblikke“ (Saga S. 30). Man vil se, at Udtrykket var en lille Gran for stærkt, saa vist som jo en Standsning af o. 10 Sekunder ligger indenfor Mulighedens Grænser. Dog kan det kun naas, naar man regner alt gunstigst, naar man sætter Holsteds Forspring til det mindst mulige, hans Fart ned til Minimum og omvendt hans Afstand efter Kjeldsens Fald til Maximum, kort sagt, naar man regner paa en Maade, der har al Sandsynlighed imod sig.

Den ene fremstiller Situationen, som den stadig gentog sig under Fremadridtet. Nils Kjeldsen rider videre mod Nord; han er paa sin højre Side dækket af Landevejens Træer og Grøft, medens han fægter med Preusserne, der søger at komme ind paa ham fra venstre, saaledes dog at knap mer end een ad Gangen kan angribe ham med Virkning. Da Lüttichau kom til, maatte han føre Angrebet fra samme Stilling, bagud til venstre.

Den skarpe Modsætning dertil er Kjeldsen holdende paa Landevejen med Front imod Syd. Her faar vi Dragonen kæmpende paa een Gang med forskellige Fjender, der kan angribe ham fra alle Sider undtagen den venstre; Lüttichau maa, da han jo faktisk har af-fyret sin Revolver bag ved Kjeldsen, paa en eller anden

Maade ride udenom de kæmpende, uden at man kan sige, om han derved er kommet ud paa Marken eller i en Bue paa Landevejen.

Denne sidste Stilling — som med nogen Ret kan siges at svare til Kernen i Koldingfortællingen — maa jeg bestemt erklære for ikke blot usandsynlig, men ganske umulig. Fordi den kun har et eneste Øjenvidne bestemt for sig, det allerdaarligste blandt de afdøde, og kun et Par andre, de næstdaarligste, nogenlunde kan afpasses dermed, medens alle andre Øjenvidner, baade danske

og tyske, baade levende og døde, bestemt gaar imod en saadan skarp Vending imod Fjenden. Fordi en saadan udpræget Frontkamp, om den var foregaaet, vilde have gjort et saa stærkt Indtryk paa de tre danske Bønder, at de umuligt kunde have glemt den og ombyttet den med den fortsatte Fremadriden. Fordi militært Kjeldsen her faar den mest uheldige Stilling, udsat for Angreb forfra og i hans svage højre Side. Endelig fordi der ikke er Tid til en Kamp paa Stedet, som har blot lidt af den Varighed, som Mad. Kruse og hendes Søn tillægger den og „Broderberetningens“ Skildring udkræver.

En ganske kortvarig Kamp paa Stedet (med usikker Front)?

Da Prof. Karl Larsen og jeg havde den Ære at drøfte Sagen med fire Officerer, blev jeg overrasket ved, at det viste sig, at disse ikke havde den klare Modsætning i Tankerne, som jeg hidtil havde arbejdet med og nu atter fremstillet i det foregaaende. De holdt vel bestemt paa, at Kjeldsen maatte antages at have kæmpet paa Stedet, men de kunde meget godt tænke sig denne Stedkamp særdeles kortvarig; dette var jo allerede af stor Betydning for mig, der, efter hvad man kunde slutte af Holsteds Plads i Kjeldsens Dødsøjeblik, bestemt maatte nægte Muligheden af en Kamp paa Stedet, naar denne blot havde varet et halvt eller helt Minut. D'Hrr. Officerer holdt ligeledes paa, at Kjeldsen, naar han skulde kæmpe paa Stedet, af rent militære Grunde maatte se at faa Front mod Fjenden, for at komme ud af en ellers højst uheldig Stilling; men de var aldeles ikke tilbøjelige til at tro, at han derved drejede sin

Hest helt omkring. De urgerede, at dette at have Front mod Modstanderen betød at have denne foran sig, nærmere bestemt, at Modstanderen var indenfor en Halvcirkel paa 180 Grader; men dette kunde Kjeldsen opnaa ved en langt mindre Vending end den fulde Drejen helt omkring. Hvis Modstanderen var lige bagved ham, behøvede han for at faa Front mod ham blot at gøre venstre om; var Modstanderen oppe paa Siden af ham og havde sin Hest vendt halvvejs ind mod ham — og dette var jo netop den naturligste Stilling for en Angriber —, behøvede Kjeldsen kun at gøre „halv venstre om“, dreje sin Hest 45 Grader. Ogsaa dette betød meget for mig; naar jeg bestemt maatte hævde, at en resolut Drejen af Hesten helt omkring lige i den modsatte Retning, hvori Kjeldsen havde redet, umuligt kunde være undgaaet de danske Bønder, der saa paa Kampen, var det jo ikke saa sikkert, hvad Indtryk de havde faaet af saadanne mindre Vendinger af Hesten, som der her pegedes paa.

Da jeg havde hørt d'Hrr. Officerers Bemærkninger herom, blev jeg ængstelig for, at jeg maaske havde misforstaaet de tidligere fremkomne Betragtninger om Frontkampen ved at lægge for meget ind i Udtrykket „Front“. Imidlertid blev jeg dog ret beroliget ved senere paa ny at efterlæse de i Pressen fremkomne Udtalelser og fik det bestemte Indtryk, at alle hidtil dog væsentlig havde tænkt sig en Stilling, hvorunder Nils Kjeldsen fik Front imod Syd. Dette faar man ud af „Dannebrog“ 12. Marts, hvori Stedkampen først er forsvaret og hvor det hedder, at „Kjeldsen er blevet indhentet paa Flugten, har gjort Front mod sine Forfølgere“, „har optaget en Fægtning mod to eller tre Modstandere, har faaet sin Hjælm kløvet forfra og er blevet skudt ned bagfra“; det forestiller man sig, naar man hos Oberst Frits Holst læser: „Resolut kaster han Hesten om og attackerer energisk

Forfølgerne“ (Saga S. 38), og naar Premierlieutenant Møhl, en af Erklæringens senere Underskrivere, taler om (Saga S. 40), at Kjeldsen „stopper Hesten for at faa Front imod Modstanderne“, og bagefter lader Lüttichau for at komme bagom Kjeldsen ride „over Marken eller udenom Vejtræerne“, føres Tanken i samme Retning. Naar man overhovedet stadig hørte dette: Nils Kjeldsen gør Front imod sine Forfølgere, saa man det ganske naturligt som om han ogsaa fik Front mod den Side, hvorfra disse kom, og dette Indtryk øgedes ved, at man samtidig fik „Broderberetningen“, frem og ganske særlig ved de gentagne Forsikringer om, at „Frontkampen“ betød, at Koldingfortællingen dog havde Ret i det væsentlige.

Jeg tror nu gerne, at man alligevel har læst lidt for meget ud af de faldne Udtalelser, men jeg er sikker paa, at saaledes forstodes de af alle civile Læsere, og det kan tilfældigvis ogsaa konstateres, at en militær Betragter saa Modsetningen ganske paa samme Maade som jeg. Kaptejn Lund Larssen udvikler i „Nationaltidende“ 21. Marts, at der theoretisk er tre Muligheder for Situationen: 1) Kjeldsen værges sig bagud under Ridt; 2) han parerer sin Hest „for med Front imod Syd at optage Kampen paa Stedet“; 3) han kæmper paa Stedet med Front imod Nord; men om denne tredje Mulighed siger han, at den ikke har fundet nogen Talsmand. Naar man saa ivrigt bekæmpede Larsens Paastand om, at Kjeldsen umuligt i Farten kunde have vendt sin Hest omkring, maatte enhver jo tro, at man selv tænkte sig en Drejning helt om i modsat Retning af, hvad han hidtil havde redet; Oberstlieutenant Egede-Lund taler ogsaa om „en Omkringvending“, Premierlieutenant Møhl om, at Hesten er „vendt om paa Stedet“, en Frontforandring, hvorved Kjeldsen fik sin Modstander foran i Stedet for bagved (Saga S. 45, 41).

Selv om den Opfattelse, Karl Larsen og jeg mødte hos de fire Officerer, forekom os langt mindre urimelig end den, vi tidligere havde bekæmpet, kunde vi dog ikke slutte os til den, og paa dette Punkt kom da Fælles-

erklæringen til at staa alene for Officerernes Regning. Jeg kommer siden til at aftrykke ogsaa den Del af Erklæringen, der omhandler Slutningskampen; her gengiver jeg kun de Sætninger, hvori Officererne klarer deres Opfattelse af Situationen. Det hedder da, efterat det er fortalt, at Nils Kjeldsen forsvarer sig tappert ved at hugge bagud med Sablen og i alt Fald tilsidst er ovre i højre Side af Vejen, hvor han trænges haardt af de forfølgende Husarer: Under Kampen er Gangarten stedse blevet kortere. Han stopper Hesten op og kaster den om til venstre mod den nærmeste fjendtlige Husar for bedre at kunne bruge Sablen. Han fører nu en ganske kortvarig Kamp paa Stedet med 2 eller 3 Husarer . . . Medens denne Kamp staar paa, kommer endnu en Husar til (Fændriken) Syd fra ad Chausseen eller dennes Rabat.

Naar d'Hrr. Officerer mente, at dette var den sandsynligste Gang, kan det ikke undre mig, selv om jeg ganske ser bort fra, i hvilken Retning deres Sympathier førte dem¹⁾. Den Stilling til de enkelte Vidnesbyrd, som ligger bagved denne Rekonstruktion, er nemlig ganske herskende i en ældre Tids mere naive Historiegranskning, og det er jo naturligt nok, at Mænd, som ikke er Historikere af Fag, endnu i vore Dage let føres ind paa den samme Maner. Netop paa dette Punkt er der dog en skarp Modsætning mellem Nutidens og ældre Tiders

¹⁾ Mine Bemærkninger i det følgende giver jeg naturligvis uden Benyttelse af de mellem Officererne og os førte Forhandlinger: jeg siger ikke mere end hvad en helt Udenforstaaende ogsaa kunde gøre ved at læse Erklæringen.

historiske Methode; jeg har fremstillet denne Forskel saaledes i mine „Grundsætninger for historisk Kildeskritik“ (S. 29): „Den ældre Kritik er medierende: den udjævner Modsigelserne, idet den ser bort fra Modsætningerne og opsøger det fælles i Beretningerne samt alt det, der nogenlunde kan passe sammen. Den nyere Kritik ser derimod Modsætningerne skarpt i Øjet, idet den klarer hver Beretters afvigende Helhedsopfattelse . . . Medens den ældre Kritik naivt mener, at noget sandt maa der være i hver Beretning, veed den yngre . . . at en vis Helhedsopfattelse meget let føder Detailler, som slet ikke har Rod i Virkeligheden. . . . Den vil være yderst varsom med at plukke Træk sammen fra hver Side“.

Man vil let se, i hvor høj Grad denne korte Karakteristik af en ældre Tids medierende eller mæglende Methode passer paa den Vej, der maa have ført d'Hrr. Officerer til det Billede af Situationen, de har dannet sig. De søger at imødekomme baade det ene og andet Vidne. Naar et Par Øjenvidner siger: paa Stedet, flere andre: i Farten, bliver Kampen paa Stedet gjort ganske kortvarig; da saa mange holder paa, at Kjeldsen stadig har kæmpet med Front imod Vejle, bliver hans Drejning indskrænket til, at han kaster Hesten om mod den nærmeste fjendtlige Husar, som man vel maa tænke sig nogenlunde oppe paa Siden af ham. Man imødekommer Jens Jokumsen (i hans Forklaring til Kapt. Bruun) ved at lade Kjeldsen stoppe sin Hest op, men følger ham ikke i, at Nils er blevet holdende stille med Ryggen mod Fjenden; man kan ikke give Fru Clausen Ret i, at Lüttichau er kommet ridende fra Marken, men man nærmer sig dog lidt til hende ved at antyde, at han

maaske er redet paa Landevejens Rabat, mellem Vejtræerne og Grøften.

Karl Larsen er derimod naaet til sin Opfattelse ved resolut at bygge paa de gode Øjenvidner og forkaste de daarlige, et Standpunkt, der faldt ham saa meget naturligere, som der blandt de levende Vidner, han med god Grund holdt sig til, kun fandtes to, en Moder og hendes Søn, der ret uklart repræsenterede det derfra afvigende. Han har følt sig fuldkomment overbevist om, at Kampen maatte være sket under stadig Fremadriden, fordi dette udsagdes af Vidner af saa modsat Natur og Sympathier som selve de preussiske Husarer og saa tre danske Bønder. Naar Prof. Larsen dømte saaledes, lededes han vel mindre af theoretiske Studier af historisk Methode end af sin rige psykologiske Erfaring; men naar han derved kom til at indtage den nyere historiske Kritiks Stade netop paa et Punkt, hvor den skiller sig ud fra en ældre Tids, forklarer det i alt Fald, hvorfor jeg ved min Bedømmelse af Vidneudsagnene kom til det samme Udslag, — og jeg kan jo nu med Glæde tilføje, at Nutidens strengere kritiske Methode netop her har vist sin Overlegenhed, eftersom det Resultat, den førte til, efter de senere fremdragne Oplysninger kan fastslaas med Sikkerhed (ovfr. S. 191 f.).

Kunde Vidneudsagnene¹⁾ ikke gøre en saadan Mæglingsopfattelse, som de fire Officerer fremsætter, fristende

¹⁾ Naar et Øjenvidne anfører en eller anden bestemt lille Enkelt-
hed, gør det altid et stærkt Indtryk paa Ikke-Historikere. Jeg
har saaledes fra mange Sider hørt det fremhævet, at det, at
Gæstgiver Svensson kunde meddele, at Talen ved Middags-
bordet blev holdt „ved anden Ret; der var seks Retter“ (Saga
S. 76), dog var et overtydende Bevis paa hans skarpe Hukom-

for mig, saa kan de militære Betragtninger, der ligger bagved den, heller ikke overbevise mig. At Kjeldsen, hvis han var nødt til at stoppe Hesten, kunde have Fordel af at vende sig halvvejs om mod sine Modstandere, fatter jeg godt; ganske vist maa man da stærkt betone dette halvvejs, saa vist som en Drejning helt omkring vilde bringe ham i en ganske særlig uheldig Stilling, og man maa vel videre underskyde den Tanke, at han kun vilde skaffe sig et Øjeblik Luft for saa atter at ride fremad. Men jeg finder intet, der kan bestyrke, at han har haft Grund til at standse Hesten netop i det Øjeblik. At Hesten lige paa dette Sted skulde være udpumpet, synes det mig umuligt at bevise ad theoretisk Vej, og de foreliggende Vidneudtalelser peger bort derfra. Jeg kan i den Retning paaberaabe mig en Rytterofficer netop fra den modsatte Lejr; med god Grund siger Oberst Viale (Saga S. 64): „At Kjeldsen efterhaanden under Kampen skulde have forkortet Gangarten, som Kommissionserklæringen udtaler, kan jeg ikke se nogensomhelst Grund til, medmindre Hesten ikke kunde mere, var aldeles udpumpet og ved at styrte, men derom foreligger aldeles intet, og det er

melse og dermed for hele Talens Rigtighed. Saaledes staar ogsaa Fru Clausens Bemærkning om, at „Dragonens Hest gik baglænds ud imod Vejgrøften“, for Hr. Møhl som et Bevis paa hendes Paalidelighed (Saga S. 40); „hvor tilforladelig lyder ikke den lille, iøvrigt ligegyldige Bemærkning; Billedet har brændt sig ind i Erindringen“. Historikere ser saadant helt anderledes; de har fra deres Erfaring altfor talrige Eksempler paa, hvorledes et vist Billede let former de enkelte Detailler. Theoretisk har jeg forlængst udtrykt denne Erfaring (s. ovfr.); praktisk kan man fra selve denne Sag henvise til, hvor sikker Gæstgiver Sørensen er paa at have set Lüttichau ride et Stykke tilbage for at lade.

heller ikke sandsynligt, naar ses hen til, hvad den havde præsteret“.

Om den af de fire Officerer skildrede Kampstilling kan man sikkert ikke sige, at den er umulig, omend det vel kan knibe med at faa de Enkeltheder, som de henfører til den kortvarige Kamp paa Stedet, til at rummes indenfor den halve Snese Sekunder, som højst kan være til Raadighed. Men selv om det maa indrømmes, at Kampen kunde være foregaaet paa denne Maade, er det mig rigtignok umuligt at indse, hvad der positivt kan tale for denne Løsning. At den rent historiske Vidneførsel ikke kan føre dertil, derom tør jeg vel have en begrundet Mening, og det er jo endda saaledes, at ikke et eneste Vidne har set Kampen lige paa den Maade, som den her skildres. Og at den ikke militært er nødvendig, det kan man jo sige med Bestemthed, naar man nu fra saa mange Officerer har faaet det rent militære Syn klaret, og derfor borger yderligere, at den heller ikke er blevet billiget blot af alle de Officerer, der ellers har stillet sig imod Larsen. Jeg har lige nævnt Oberst Viale, som i Fortsættelsen af det anførte udtaler sig skarpt imod, at Kjeldsen skal have kastet sin Hest om¹⁾); allerede før Fælleserklæringen havde Oberst N. P. Jensen betonet, at han ikke tror paa, at Kjeldsen har gjort Front mod sine Forfølgere²⁾.

¹⁾ Saga S. 64: „Netop i Slutningsmomentet af Kampen kan N. Kj. ikke have kastet Hesten om, hvorved han vilde have faaet hel eller halv Front imod Syd, da det i saa Fald vilde have været umuligt for Grev Lüttichau at anbringe sit Skud, som han bevislig har gjort . . . Derfor holder jeg det for givet, at N. Kj. er blevet skudt under Fremadriden“.

²⁾ S. 30: „Denne Kamp har behøvet Tid, og Kjeldsen har vistnok været nødt til at tage sin Hest op for at kunne kæmpe. At han skulde have gjort Front imod sine Forfølgere, tror jeg

Imidlertid tilstaar jeg, at jeg ikke kan afvinde den Modsætning stor Interesse, der er mellem Larsens Opfattelse og den, som de fire Officerer tegner, ganske vist i uklare Omrids. Rent theoretisk kan denne maaske defineres som Modsætningen til Larsens; vi har jo en Kamp paa Stedet og vel ogsaa en Art „Frontkamp“, selv om dette Ord ikke er brugt i Erklæringen¹⁾. Men naar Stedkampen {kun skal betyde noget, der kan være bragt til Ende i faa Sekunder, og vi i Stedet for Omdrejning mod Syd har en kvart eller halv Vending, er det dog vist berettiget at spørge, om dette ikke, mindre begrebsmæssigt og mere praktisk set, kommer Larsens Opfattelse yderst nær. Og ganske ubestrideligt synes det i alt Fald, at vi er meget langt borte fra den fulde Drejen Hesten omkring, den rolige Oppebien af Fjenderne, den Fægtning med disse, som det eneste Øjenvidne, der virkelig taler om en Frontkamp i almindelig populær Betydning, har beskrevet og som vi finder videre udpyntet i Koldingfortællingen.

Der er Grund til endnu at tilføje, at den Skildring af den kortvarige Kamp paa Stedet, som de fire Officerer giver i Erklæringen, jo kan varieres paa de forskellige Maader. Det er aabenbart deres Tanke, at alle de Enkeltheder, som overhovedet kendes fra Nils

ikke paa, men paa den anden Side tør jeg ikke benægte Muligheden af, at hans Hest under Kampen, selv om det kun har været et enkelt Øjeblik, kan have været drejet noget til Siden, saa at det for civile har kunnet faa Udseende af, at han vilde gøre Front“.

¹⁾ Det kan iøvrigt bemærkes, at naar Kjeldsen rider fremad og en af Husarerne kommer paa Siden af og et Par Tommer forud, har Dragonen jo ogsaa „Front“ mod sin Modstander, naar dette Ord tages i sin skarpe Betydning (hvis jeg da har forstaaet d'Hrr. Officerer ret).

Kjeldsens Fægten med Husarerne, hører hjemme under denne Kamp paa Stedet, saavel at han giver Underofficeren Lüders to Hug som at han senere rammer en anden Husar i Pelshuen; ikke mindre henfører de hele Lüttichaus Optræden hertil. Det er dog indlysende, at dette er ganske vilkaarligt, hvad Huggene i det mindste angaar; de Øjenvidner, der fortæller om dem, kender jo ikke til nogen Kamp paa Stedet, og disse Hug kan da lige saa godt eller egentlig bedre høre til den Kamp under Ridt, som Kjeldsen jo efter alles Mening først har ført. Og man kan omvendt ogsaa begrænse Stedkampen fra den anden Ende, lade den foregaa lidt før Dødsstedet og Kjeldsen atter optage sit Ridt lige før eller efterat Lüttichau er kommet til. Paa denne sidste Maade fremstilles det hele af en ung Historiker, Cand. mag. K. Fabricius, naar han søger at fastslaa Resultatet af Drøftelsen (Illustr. Tidende 27. April)¹⁾, og man faar det Indtryk, at han har tænkt sig, at dette ligefrem laa i Erklæringen. Saaledes er det dog ikke; det er i Virkeligheden en helt ny Løsning, han fremsætter, og hans Tanke fortjener nok en nærmere Overvejelse. Den fører i alt Fald til at ombytte et Enten-eller med et Baade-og.

¹⁾ „Om dette Punkt er det, at Diskussionen har samlet sig. Det kavalleristiske Skon [dette Udtryk er jo ikke korrekt, jfr. ovfr. S. 145] gaar ud paa, at Nils Kjeldsen nu har gjort en hurtig Vending med Hesten for at faa sine Modstandere en face. Karl Larsen benægter det. Sandsynligheden taler dog vist nok for, at d'Hrr. Officerer har Ret. Nils Kjeldsen kæmpede nu en lille Stund paa Stedet, da kom Grev Lüttichau til. Han kommanderede sine Husarer til Side, og Nils Kjeldsen maa atter være slaaet ind paa sit Ridt under Kamp. Han nægtede paa Lüttichaus Opfordring at tage mod Pardon, og denne skød saa to Gange paa ham, før han ramte“.

Stedkamp efterfulgt af Fremadridt?

Larsen og jeg holder paa, at Kjeldsen stadig har fortsat sit Fremadridt; de fire Officerer vil, at Fremadridtet paa et vist Tidspunkt er blevet afbrudt af en Kamp paa Stedet, og tænker sig, at denne varede lige til Kjeldsens Fald. Fabricius tager Officerernes Stedkamp, men lader den foregaa i de næstsidste Øjeblikke og Kjeldsen i de allersidste atter være i Bevægelse.

Det maa nu foreløbig indrømmes, at Larsen, og jeg efter ham, nok har overvurderet den Fart, Nils Kjeldsen kunde have, mens han kæmpede. Flere Officerer har betonet, at alene det, at han maatte fægte, uvilkaarlig vilde mindske hans Fart, og selv om de fire Officerer i Erklæringen gaar ganske imod Øjenvidnerne ved at tale om en „langsommere Gangart“, giver det paa den anden Side nok et urigtigt Indtryk af Kjeldsens Ridt, naar Larsen i en Bladartikel talte om Karriere og jeg sagde: i flyvende Fart henad Landevejen. Kapt. C. Th. Sørensen, der erklærer, at Kampens Forløb til Punkt og Prikke har været den, som Larsen har fremstillet, har alligevel nuanceret hans Skildring noget, naar han siger, at Kjeldsen „satte afsted alt hvad han kunde; han er af og til „standset“, naar forfølgende Ryttere kom op paa Siden af ham og med et Hestehoved eller to fik Farten i hans Hest mindsket. Men lige saa snart han var blevet Herre i den ganske kortvarige Krysning af Klinger, som derefter fandt Sted, satte han sin Hest i fuld Fart for derefter at komme op til de andre“ (S. 6).

Saadanne øjeblikkelige Afbrydelser, som der her er Tale om, kan næppe siges at være udelukkede ved alle de bedste Øjenvidners Paastand om, at Nils Kjeldsen stadig red fremad; de kan have beholdt Hovedindtrykket

i Øjet og i Sindet, og dette kan have skudt Nuancerne tilbage. Hvad der derimod maa siges at staa ganske fast, det er, at Nils Kjeldsen var fremadridende, da Lüttichau var oppe ved ham. Vi har Lüttichaus udtrykkelige Ord herfor; det vilde betyde meget lidt, hvis han stod ene, men det er afgørende, naar han støttes af andre, og saaledes er det jo; Husaren Peter, der i Kjeldsens Dødsøjeblik var et Par Skridt foran ham, siger det, de tilstedeværende Underofficerer maa have sagt det samme, saaledes som vi kan slutte af Husarofficerernes Udtalelser (ovfr. S. 192); de tre danske Bønder fortæller det saaledes, naar de selv skildrer Tildragelsen, og naar Larsen forelægger dem sit Spørgsmaal: „Foregik Affyringen af det dræbende Skud, medens baade Preussernes og Nils Kjeldsens Heste var i Fart“, svarer de Ja. Her er slet ingen Tvivl mulig.

Det er vel netop ud fra dette Punkt, at Fabricius er ført til den Løsning, han fremstiller. Han har indset, at den Kamp paa Stedet, som han hælder til at tro paa, i alt Fald ikke kan have vedvaret efter det Tidspunkt, da Lüttichau var kommet til; han lægger den da nogle Øjeblikke tilbage i Tiden og lader Kjeldsen efter den atter optage sit Fremadridt. Han kan herfor maaske endda anføre som Støtte de eneste nulevende Øjenvidner, der i det hele tror at have set en Kamp paa Stedet, Mad. Kruse og hendes Søn; thi disse synes at mene, at Kampen foregik lige Nord for deres Hus, men derved kommer vi o. 100 Alen Syd for det Sted, hvor Kjeldsen virkelig faldt.

Historisk lader dette sig da forsvare. Hvis virkelig paa dette Sted Nils Kjeldsen er standset og nogle faa Sekunder igennem har kæmpet med sine Modstandere,

kan de andre Øjenvidner vel næppe slet ikke have iagttaget dette Moment af Kampen¹⁾, men saa kortvarigt det var, kan det jo nok for dem efterhaanden være gledet ud af Erindringen; Peters og Lüttichaus Udtalelser kan heller ikke med Sikkerhed føres i Marken mod dette. Og militært maa det vel tilfredsstillende de Krav, man har rejst paa, at Kjeldsen skulde vende sig mod sine Modstandere for at faa bedre Hug paa dem; det Motiv havde han jo kun overfor de menige Husarer, medens Lüttichau holdt sig i passende Afstand fra hans lange Ryttersabel.

For mit eget Vedkommende anser jeg unægteligt ikke denne Løsning for den sandsynligste; efter mit Kendskab til Værdien af Øjenvidners Udsagn frygter jeg ikke for helt at forkaste nogle, naar de er i Strid med, hvad paalideligere og skarpere Iagttagere har set. Imidlertid fatter jeg saa godt, at en yngre Historiker og endnu mere Ikke-Historikere er mere ængstelige for at kaste Vrag paa Vidner, som selv er fuldt overbeviste om at have set rigtigt og huske rigtigt. Nu kan man ganske vist ikke naa til at give alle Øjenvidner Ret, men vil man endelig gaa den maaske gyldne Middelvej midt imellem de mange, der siger Fremadridt, og de faa, der taler om en Stedkamp, er Fabricius' Opfattelse sikkert den eneste, der overhovedet lader sig forsvare.

¹⁾ Hr. Mohl forsvarer sin Frontkamp bl. a. ved, at „alle Øjenvidnerne jo ikke behøver at have set det paagældende, kortvarige Moment af Kampen“ (Saga S. 43). Dette lader sig maaske sige, naar Frontkampen ligger forud for Lüttichaus Komme, men ikke naar denne tages med, thi hans Indgriben har jo vitterligt alle Vidnerne set og i højeste Grad fæstnet i deres Erindring.

Nær til Spørgsmaalet om, hvorledes Nils Kjeldsens Stilling har været under Kampen, slutter sig et mindre Tvivlsmaal. Koldingfortælleren vil jo vide, at Kjeldsen under Kampen blev saaret i højre Arm og derfor tilsidst førte Sablen med venstre Haand, medens han holdt Tøjlerne i højre; Dragonofficeren havde hørt det samme fortælle. De af Karl Larsen fremdragne Vidnesbyrd tillod ikke at komme til fuld Klarhed over, hvorvidt dette var rigtigt, og han selv hældede nærmest til at tro, at hverken Kampen med venstre Haand eller det Saar, der skal have motiveret den, havde Hold i Virkeligheden. I Modsætning dertil blev begge Dele optagne i Fælleserklæringen; dog maa jo herved mindes, at denne kun gør Krav paa at udtale det sandsynligste, og det staar endda saaledes, at Sandsynlighedsgraden er overordentlig forskellig for det ene og andet Moment.

Naar Karl Larsen var utilbøjelig til at tro paa et Saar, laa det i, at ingen af de civile Øjenvidner havde iagttaget et saadant, skønt i alt Fald Jens Jokumsen netop mente at have haft sin Opmærksomhed rettet herpaa. Senere er det imidlertid fra Kjeldsens Families Side blevet oplyst, at da Liget blev vadsket, saas det at have et Sabelhug i højre Arm lidt nedenfor Skuldren (Saga S. 77, jfr. 71). Herom er der næppe Grund til at tvivle; naar N. P. Jensen mener (S. 29), at der kun behøver at have været Tale om Kontusioner, frembragte, da Kjeldsen dødelig ramt styrtede fra Hesten ned paa Landevejen, synes det mindre rimeligt.

Fra Saaret i højre Arm ligger det nu meget nær at slutte sig til Sabelføringen med venstre Haand. Saaledes gør Kjeldsens Familie og mange med dem, ja jeg maa ærlig bekende, at jeg selv har været paavirket deraf. Lidt nærmere overvejet ser man dog let, at denne Slutning er overmaade usikker, da alt kommer an paa Saarets Karakter. Et Kodskaar kan se gruligt ud og dog ikke straks forringe Forsvarsevnen; denne kan derimod lammes helt ved et tilsyneladende ubetydeligt Saar, naar en Muskel eller Nerve overskæres. Her kunde kun en lægevidenskabelig Udtalelse bringe Klarhed, men en saadan har Larsen forgæves eftersøgt (S. 42).

og uden den afgiver Saaret kun et lille Moment, der kan tale for den venstre Haand¹).

Hvad den rent historiske Vidneførsel angaar, staar det saaledes, at baade Jens Jokumsen og Anders Olesen samt Mad. Kruse og hendes Søn mener at have set Kjeldsen kæmpe med venstre Arm; Jakob Lange, der ellers saa skarpt, har intet bemærket derom, og baade Lüttichau og Husaren Peter mener, at Dragonen har ført Sablen med højre. Det sidste er unægtelig vægtigt; det skulde jo dog være højst underligt, om Kjeldsens Modstandere — og Peter var i alt Fald helt oppe ved ham, selv om han ikke selv har kæmpet med ham — ikke skulde have lagt Mærke til noget saa ejendommeligt som at Dragonen kæmpede med Kejten, og paa den anden Side kan de civile Tilskueres Opfattelse, som N. P. Jensen med Rette siger, let være frembragt ved, at de har set Kjeldsen dække sig bagud til venstre²).

I modsat Retning kan det derimod pege, at Kjeldsen holdt sig ovre i Landevejens højre Side; det var jo den daarligste, om han forsvarede sig med højre Haand, og man fatter derimod godt, at han valgte den, om han var nødt til at føre Sablen med den anden Haand. Men Ulykken er, at vi slet ikke kan godtgøre, at han netop har valgt denne Vejside og ikke snarere fra første Færd har været derovre eller dog er kommet derover, før Preusserne naede ham; Øjenvidnernes Udtalelser staar her skarpt mod hinanden³).

¹) Det har ogsaa nogen Betydning, at Kjeldsen i sin Skoletid skal have faaet en Muskelsprængning i højre Arm og derfor lært sig at fægte med venstre (Saga S. 78).

²) De senere fremdragne Andenhaandsvidnesbyrd styrker ikke Tanken om den venstre Haand; Fru Clausen har intet herom, og Gardehusaren (ovfr. S. 184 f.) siger, at Kjeldsen „red paa højre Side af Landevejen, hvad der ikke var vel over tænkt; thi havde han redet paa venstre Side, kunde han have kæmpet friere med højre Arm“. (Vidneforholdet er ikke angivet korrekt af mig (Saga S. 29), hvor det dog kun anføres som Eksempel paa Modsigelse mellem Vidner; der skulde have staaet „Øjenvidner“, ikke „civile Tilskuere“.)

³) Efter Espe red Kjeldsen straks i højre Side af Vejen; Jens Jokumsen lader ham komme herover en 6–700 Alen før

Mens der saaledes er god Grund til at tro, at Kjeldsen under Kampen har faaet et Saar, er det vanskeligt at sige noget om, hvor vidt han virkelig har ført Sablen i venstre Haand¹⁾. Heldigvis er Spørgsmaalet af ganske underordnet Interesse, da det i alt Fald staar fast, at Kjeldsen til det sidste har vist sig fuldt forsvarsdygtig.

4. Lüttichau overfor Nils Kjeldsen.

De faa Enkeltheder i Kampen paa Landevejen, hvorom der yderligere har været Tvivl, knytter sig til Lüttichaus Indgriben, men før vi kan undersøge den med Frugt, maa vi optage et Spørgsmaal, der har foranlediget de allerstærkeste Angreb paa de Historikere, der har ytret sig om denne Sag. Fra mange Sider har det lydt, at det dog var en utrolig Forblindelse, naar disse fæstede Lid til Lüttichaus egne Meddelelser om Kampen. Hans Beretninger var jo indbyrdes modsigende, fulde af Urigtigheder, og overhovedet, Lüttichau kunde umuligt tages som Vidne, saa vist som „hans Plads var paa Anklagebænken“.

Dødsstedet og før Preusserne endnu havde naaet ham. Anders Olesen vil derimod først have set Dragonen ride midt paa Landevejen, og Jakob Lange paastaar, at Kjeldsen først kæmpede i Landevejens venstre Side og ikke red over i den højre før lige udfør Langes Faders Gaard, d. v. s. o. 150 Alen fra Dødsstedet (N. P. Jensen maa have oversat dette, siden han siger, at om en Kamp, hvori Kj. kunde være blevet saaret i højre Arm, „foreligger der slet intet“, og videre: „N. Kj. var i alle Tilfælde, da han blev indhentet, paa den østre Side af Vejen“).

¹⁾ Prof. Karl Larsen hælder nu som tidligere til at anse dette for ret usandsynligt og var meget utilbøjelig til paa dette Punkt at tiltræde Fælleserklæringen; siden denne fremkom, er mine Betæneligheder ogsaa voksede, som man let vil se af det ovenfor udtalte.

Den sidste Sætning vil en Historiker dog ikke paa Forhaand underskrive. Vi gaar ikke ud fra, at den er anklaget, denne ikke; vor Undersøgelse kan maaske ende med en Klage mod en eller anden, men vi begynder ikke med at sætte nogen paa Anklagebænken. Derimod har vi selvfølgelig ikke været blinde for, at Lüttichau selv er Part i Sagen og har personlig Interesse af en for ham gunstig Fremstilling; Fridericia pegede straks derpaa i sin Anmeldelse (Saga S. 12). Og yderligere har vi naturligvis regnet med, at Koldingfortællerens Reprimande maaske kunde være rigtig og at Lüttichaus Udtalelser kunde være et Forsvar mod denne Reprimande. Vi har tænkt paa alt dette, men om disse Muligheder var virkelige, ja det har vi først kunnet afgøre ved en nøjagtig Prøvelse af Lüttichaus Troværdighed.

En saadan Undersøgelse har de fleste af Larsens militære Kritikere dog ganske sprunget over. Hvis de ikke nøjedes med paa Forhaand at udelukke Lüttichau af Vidnernes Kres, indlod de sig dog kun paa en eneste Enkelthed, der for dem stod som ganske afgørende. Lüttichau fortæller jo, at Kjeldsen har skudt paa ham; dette ansaa de fleste Officerer nu for ganske umuligt, og straks sluttede man heraf, at Lüttichau havde opfundet dette Skud for saaledes at undskylde sin egen Anvendelse af Revolveren.

Nu kan det jo gerne være, at Kjeldsen virkelig ikke har skudt; dertil kommer jeg siden tilbage. Men selv om man er nok saa overbevist om, at Skuddet ikke er faldet, ligger dog deri ikke noget Bevis for, at det tendentiøst er opfundet af Lüttichau; han har i saa Fald taget fejl, det er det sikre, men til at godtgøre, at

han ligefrem har fabrikeret Skuddet i en bestemt Hensigt, dertil hører der endnu noget mere. Dette mere findes nu netop ikke.

Tanken laa vel ikke fjern, naar der i selve den preussiske Rapport stod om Lüttichau: „Sidstnævnte skød en Dragon, da denne affyrede sin Pistol paa ham og med sit Skud saarede hans Hest ved Øret“¹⁾; læst med alle de danske Tanker om det dadelværdige i Lüttichaus Anvendelse af Skydevaaben, kunde man let i dette da se et fordi, en motiverende Undskyldning. Ordet da ombyttes ogsaa ganske ugenert med fordi i ordret Oversættelse i „Dannebrog“ (Saga S. 50) og gengives paa samme Maade af N. P. Jensen, endda to Gange (S. 23, 33)! Imidlertid burde man allerede herved ikke have glemt, at det dog ikke er Lüttichau selv, der taler, men hans Ritmester, der skriver efter Meddelelser, rimeligvis paa anden Haand, fra Fændriken. Der var da al Grund til ikke at bygge for meget paa en Sætningsforbindelse, der kunde være rent stilistisk, eller i dette da se mere end et efterat. — Holdt man sig til, hvad Lüttichau selv virkelig havde udtalt, saa maatte dette netop føre ganske bort fra Tanken om, at han har villet udnytte Skuddet som en Retfærdiggørelse af sit eget. Da han 7. Marts 1864 indgav en tjenstlig Beretning om Sammenstødet, nævnte han deri slet ikke Kjeldsens Skud, og da han overfor Larsen meget fyldigt beskrev hele Fægtningen, sagde han udtrykkeligt, at Kjeldsen først skød, da han selv truede dermed, videre, at de to Skud faldt „omtrent samtidigt“. Der er saa langt fra Tale om, at han motiverer sit Skud med

¹⁾ I Originalen staar: als dieser auf ihn seinen Pistol abschoss und durch den Schuss das Pferd verwundete.

Kjeldsens, at han tværtimod forud udtaler, at han straks, da han kom til og saa, at Husarerne med deres Sabler ikke kunde faa Bugt med Dragonen, besluttede sig til at benytte sin Revolver.

Dette at bedømme en Mands hele Troværdighed ud fra et enkelt, oven i Købet tvivlsomt Punkt, er overhovedet noget, der ligger en Historikers Tankegang fjernt. Man maa tage alt for sig, hvad der foreligger om denne Mands Opfattelse, og prøve det baade ved at sammenligne hans forskellige Beretninger indbyrdes og ved at sammenstille, hvad han meddeler, med de Oplysninger, man ellers har; kun gennem en saadan alsidig Prøvelse kan man naa til sikker Forstaaelse af, om han er troværdig eller ej, og faa Blik for, hvorvidt hans personlige Stilling har farvet hans Fremstillinger. Det maa da ogsaa siges, at den eneste af Larsens militære Kritikere, som allerede tidligere har arbejdet paa historisk Omraade, virkelig har set denne Opgave og indladt sig paa den, omend spredt paa mange Steder i hans Undersøgelse. Det er Oberst N. P. Jensens Ære at have fattet, at det var denne Vej, man maatte slaa ind paa; om han har løst Opgaven, er et andet Spørgsmaal.

Oberst Jensen behandler Lüttichaus Tjenesteindberetning af 7. Marts 1864 og den Skildring, han har meddelt Larsen i 1901. Dertil mener han dog at kunne føje Ritmesterens Rapport af 28. Februar¹⁾, thi denne skal ikke, som Larsen

¹⁾ Med Grund anker han over, at Larsen i sit Skrift havde forglemt at anføre Datum for denne Rapport, saaledes som han havde gjort det ved den danske, og han har ogsaa, i Forbigaaende sagt, Ret i, at Larsen et enkelt Sted ved sin Rekapitulation af et Vidneudsagn har indflettet noget, der ikke staar i selve Vidnets Forklaring (S. 13), men rigtignok simpelt hen ligger i denne (Espe har set N. Kj. glide rundt med

mener, kunne hvile paa Meddelelser fra Wartensleben. Hvorfor dog ikke? Fordi, siger Obersten, Wartensleben i sin Samtale med Larsen intet kunde meddele om den Del af Affæren, hvortil han ikke selv var Øjenvidne (S. 17—18, jfr. 46). Altsaa, at Wartensleben 37 Aar efter ikke husker noget, det beviser, at han ikke d. 28. Febr. 1864 under Tilbageridtet har faaet saadanne Oplysninger, at han som kommanderende Officer har kunnet underrette Ritmesteren om Forløbet! — Hvad Indberetningen af 27. Marts angaar, finder Hr. Jensen, at her er et yderst mistænkeligt Punkt. „Denne Side af Sagen trænger i høj Grad til at blive opklaret. Thi det sædvanemæssige er, at man først indhenter de underordnedes Rapport, inden Hovedrapporten indgives, og naar der i dette Tilfælde er sket en Afgivelse, saa maa der have været en særlig Foranledning“ (S. 18). Kritikeren overser dog ganske, at Forklaringen allerede var givet; i „Politiken“ 7. Marts havde Karl Larsen overfor Fridericia, som ogsaa havde fundet noget underligt her, meddelt, at da der efter Rapportens Indgivelse blev Tale om at indstille Lüttichau til Dekoration, var det Ritmesteren, der afæskede ham Beretningen som Grundlag herfor (Saga S. 15). — Hvad endelig Lüttichaus Brev til Larsen angaar, finder Obersten det højst forunderligt, at Lüttichau har givet en lang Redegørelse for Kampens Gang, naar Larsen dog blot havde bedt ham oplyse Sammenhængen med hans Hests Saar, og han mener, at alene denne Omstændighed burde have vakt Larsens Mistanke (S. 20—21, 42). Atter er Forundringen dog ganske uhjemlet; Larsen havde, som enhver ogsaa kunde forstaa efter hans Ord, 1) bedt Lüttichau om en Beretning om hele Kampen, ligesom han havde faaet den af alle andre Øjenvidner, 2) særlig spurgt om Hestesaaret¹⁾.

Sadlen ned af Hesten; Larsen tilføjer: ramt af en Kugle). Derimod har Villads-Christensen (anf. St. S. 224) Uret i at tro, at Ordene hos Larsen S. 39: „uvist af hvilken Grund“ er et Indskud af Larsen og ikke Vidnets egen Udtalelse.

¹⁾ Udtalelsen S. 49 maa jo ses i Sammenhæng med, hvad Larsen S. 29 forklarer om sin Fremgangsmaade overfor alle endnu levende Øjenvidner.

Disse Indledninger, der forud væbner Læseren med den største Mistro til alt, hvad der gemmer sig i Lüttichaus Beretninger, følges nu af en Sammenligning mellem disse indbyrdes, som gaar i ganske samme Retning. Oberst Jensen anstrenger sig til det yderste for at finde „Uoverensstemmelser“ mellem dem, selv om Forskellen er af en saa haarfin Natur, at det næsten kniber med at faa fat i, hvori den gemmer sig; man efterlæse Uoverensstemmelsen i Forholdet ved Korups Overgivelse (S. 10). Saa er han meget tilfreds, naar han kan paapege, at Lüttichau i een Beretning medtager en Enkelthed, som han ikke nævner i en anden; naar han i sin Tjenesteberetning nævner sin Opfordring til Dragonen om at overgive sig, men ikke Kjeldsens Skud, naar modsat Ritmesteren i sin Rapport nævner Skuddet, men ikke Opfordringen, forekommer dette Kritikerens saa graverende, at det forsynes med tre Udraabstegn, — som om den ene Enkelthed paa nogen Maade stod i Strid med den anden. Paa samme Vis finder han det højst paafaldende, at Lüttichau i sit lange Brev til Larsen nævner en Mængde Enkeltheder, som han ikke har omtalt i den korte Tjenesteberetning, og dette Forhold karakteriserer Obersten ved at sige: „Nu, efter 37 Aars Forløb, viser det sig, at Grev Lüttichaus Erindringer om Kampen er langt mere levende end da han afgav sin tjenstlige Beretning d. 7. Marts“.

Denne sidste Bemærkning er saa betegnende, at jeg opgiver at følge Hr. Jensen videre; paa alle de Enkeltheder, han anfører, kommer jeg ind i en anden Sammenhæng, men at vi her er langt borte fra en fordomsfri Prøvelse, vil ingen være i Tvivl om.

I Stedet vil jeg selv optage denne Prøvelse og belyse Lüttichaus Beretninger baade ved at sammenligne dem indbyrdes og ved at prøve hans Meddelelser paa, hvad der oplyses af andre Øjenvidner. Det første kan nu gøres med særligt Udbytte, fordi vi i Brevet til hans Forældre har faaet en Skildring frem, som med mere

Ret kan sammenlignes med Fremstillingen i Brevet til Larsen end den korte Tjenesteberetning, og hvori da ogsaa findes en Mængde af de Detailler, som Oberst Jensen undrer sig over først at se fremtræde 37 Aar efter. Brevet har saa meget mere Interesse, som det ikke var tilgængeligt for Lüttichau, da han skrev til Larsen; hans senere Skildring er derfor ikke en Kopi af hans samtidige, men skrevet frit ud efter Erindringen. Til Gengæld er der rigtignok ikke Grund til at gøre Lüttichau ansvarlig for en enkelt Vending i Ritmesterens Rapport.

Naar man nu sammenligner Lüttichaus tre Udtalelser, finder man mange Eksempler paa, at han i den ene Skildring omtaler en Enkelthed, som ikke nævnes i den anden; dette er imidlertid saa langt fra graverende, at det tværtimod er en ganske naturlig Ting, naar man fortæller om en Tildragelse, som man virkelig husker, og ikke blot gengiver et een Gang udformet Erindringsbillede; jeg har udtalt dette ovenfor ved Omtalen af Koldingfortællerens Beretninger (S. 166). Saaledes nævner Lüttichau i Brevet fra 1864 ikke, at han opfordrede den tredje Dragon (Kjeldsen) til Overgivelse allerede før han skød første Gang; dette siger han derimod i Brevet fra 1901. Ganske modsat nævner han i dette sidste ikke, at han overhovedet opfordrede den fjerde Dragon (Holsted) til at modtage Pardon; dette staar derimod i Brevet fra 1864. — I 1901 fortæller han, at han greb Holsteds halvt afspændte Karabin og sendte en Kugle efter den foran flygtende Dragon; i 1864 siger han, at Holsted, da han blev opfordret til at overgive sig, „som Svar søgte at faa sin Karabin løs“. Det er

to forskellige Enkeltheder, men man ser, hvor godt de passer sammen.

Ved Siden deraf findes der ogsaa virkelige Uoverensstemmelser. I 1864 siger Lüttichau, at han kun med Møje indhentede den fjerde Dragon; i 1901 skriver han derimod: „Takket være min hurtige Hest naaede jeg ham snart“. — I Brevet til Forældrene skriver han, at mens han var sysselsat med den første Dragon (Korup), passeredes han af Underofficeren og een Husar; i Tjenesteberetningen hedder det: „Imidlertid var Underofficer Lüders og de øvrige tre Husarer fulgt efter de bortilende danske Dragoner“. Af den Art Ting kan der findes mere, men hvor uskyldige og uundgaaelige er ikke saadanne Uoverensstemmelser i smaa Enkeltheder. I det hele tør man sige, at Lüttichaus Meddelelser om Kampen stemmer saa godt overens indbyrdes, som man med nogen Billighed kan vente, naar der er Tale om saa forskelligartede Beretninger som en Tjenesteindberetning, et Brev til Forældrene, fortællende løst og fast, og endelig en Skildring, forfattet i den Hensigt at give et Billede af hele Affæren, og naar man ikke glemmer, at en 55-aarig Mand fortæller helt anderledes end en nittenaarig Yngling.

Langt vigtigere er det dog at prøve Lüttichaus Troværdighed vel at sammenligne hans Meddelelser med, hvad der ellers kan oplyses baade fra dansk og fra preussisk Side. En yndet Vending i Polemiken mod Larsen har det været at fortælle, at han overvejende byggede sin Skildring af Affæren paa Lüttichaus Vidnesbyrd. Det er dog en mærkelig Tanke, saa vist som Larsen begynder med den danske Rapport, saa meddeler de endnu levende danske Dragoners Vidnesbyrd,

endelig fremdrager de civile danske Øjenvidner, og saaledes giver Læseren et fuldstændigt Billede af hele Kampen, endnu før han naar til Preusserne, blandt hvem endda Lüttichau kommer næstsidst. Men det er endnu mere urimeligt, saa vist som Lüttichaus Vidnesbyrd paa de allerfleste Punkter aldeles ikke staar alene. Lad os følge dette nærmere.

Lüttichaus Skildring af Situationen stemmer ganske med, hvad man faar ud af de andre Kilder: den lille Trup preussiske Husarer, der overrasker den danske Patrouille, mens denne har søgt Hvil ved et Hus Nord for Blaakær Skov. Han fortæller om den første Dragon, der næsten straks bliver taget; det passer ganske med Korups egen Forklaring. Han lader Wartensleben blive tilbage hos ham; dette stemmer med, hvad denne Officer selv meddeler. Saa rider Lüttichau hen ad Vejen og kommer forbi en Dragon, der holder stille, d. v. s. havde overgivet sig eller var villig til at gøre det; det er Espe, og til at forstaa hvad der er det rette i dennes egen Forklaring, giver netop Lüttichaus Ord os Nøglen (ovfr. S. 186 Anm.). Han nærmer sig nu Nils Kjeldsen og siger, at denne, stadig ridende, slog mægtigt fra sig og ikke vilde tage imod Pardon; saaledes har de paa-lideligste danske Tilskuere jo ogsaa set det saavel som Vagtmesteren Kaspar. Nærmere angiver han, hvorledes Dragonen havde gjort Underofficeren Lüders ukampdygtig ved et Hug i Skulderen og et over Haanden; det stemmer nøje med denne Mands egen Erklæring fra 1864. Jeg forbigaar nu foreløbig, hvad Lüttichau fortæller om sin egen Optræden overfor Kjeldsen. Efter dennes Fald rider han videre og tager endnu Holsted til Fange; hvad han beretter derom, stemmer med

denne Dragons egen Skildring og falder ogsaa i det væsentlige sammen med Husaren Peters Udtalelser, kun at ret naturligt enhver af disse tillægger sig selv den største Rolle.

Saaledes viser Lüttichaus Beretning sig paa ethvert Punkt at være rigtig; det fremtræder vel nu klarere end før, fordi vi har faaet hans samtidige Brev frem, men det gælder dog allerede den Skildring, han havde meddelt Larsen. Men, vil man sige, her er jo netop intet sagt om hans Optræden overfor Nils Kjeldsen, og hvad beviser det saa, at han fortæller alt andet nok saa sandfærdigt; det er jo først paa dette Punkt, at hans personlige Interesse er med i Spillet, først her kan hans Tendens træde frem. Ganske rigtigt, men hvad vi har opnaaet, er at faa en fornuftig Baggrund for, hvad Lüttichau fortæller herom. Vi er kommet bort fra al forhaands Mistænkeliggørelse, fra al den Mistillid, som Oberst Jensen udstrør ved sine spredte Bemærkninger. Det staar fast, at Lüttichau endnu erindrer Enkelthederne i den hele Tildragelse godt; bedre end nogen anden kan han oplyse Nils Kjeldsens sidste Kamp, og vi har hidtil ikke fundet den mindste Grund til at tro, at han farer med Usandhed.

Naar vi nu med dette som Baggrund hører, hvad han meddeler om Kampens sidste Øjeblikke, ser vi ogsaa hurtigt, at det i sine store Træk er rigtigt. Det gælder de to Punkter, der ubetinget er de vigtigste. For det første, at Lüttichau har affyret sin dræbende Kugle, mens han var bagved Kjeldsen. At dette var saa, stod fast, før man fik Lüttichaus Skildring frem; denne selv fortæller det ogsaa. Han bruger vel ikke de saa stygt klingende Ord: jeg skød Dragonen ned bagfra; men ingen,

der læser hans Skildring, er i Tvivl om, at han har skudt paa Kjeldsen i et Øjeblik, da han var bagved ham, og vi veed jo nu, at hans Regimentskammerater ganske har forstaaet dette. For det andet, at Kjeldsen i sine sidste Øjeblikke stadig har redet fremad. Ogsaa det stod før Lüttichaus Vidnesbyrd som det ubetinget sandsynligste; Larsen havde ved de danske Tilskuers Vidnesbyrd udfundet, at det var saa, og det blev yderligere stadfæstet af to preussiske Husarer; ved de sidst fremdragne Oplysninger er det hævet til Vished.

Heri ligger nu med det samme Svaret paa, hvorvidt Lüttichaus Skildring af hans Optræden overfor Nils Kjeldsen er tendentiøs, et „Forsvarsindlæg fra en Mand, der var fuldstændig bekendt med de imod ham fra dansk Side rejste Beskyldninger“ (N. P. Jensen S. 41). Man anklager ham for at have skudt og skudt bagfra; men forsvarer han sig herimod? Vi har allerede set, at han ikke fortæller Kjeldsens Skud som Forsvar for sit, saa vist som han siger, at han havde besluttet at skyde, før han saa — eller bildte sig ind at se — Kjeldsen rette sit Skydevaaben imod ham. At han har skudt bagfra og paa nærmeste Hold, vedkender han sig jo, og naar han forklarer, at dette hang sammen med, at Skuddet faldt under Forfølgelse, var det at vende al fornuftig Bedømmelse paa Hovedet at se en tendentiøs Opfindelse i noget, som de paalideligste danske Tilskuere ogsaa udtaler.

Saaledes staar det fast her ligesom paa de andre Punkter, at Lüttichaus Fremstilling, prøvet paa de foreliggende Oplysninger, viser sig fuldstændig paalidelig. De faa Enkeltheder i hans Optræden overfor Nils Kjeldsen,

der endnu staar tilbage, kan vi da drøfte ganske rolig og derved ogsaa medinddrage Lüttichaus Vidnesbyrd, uden nogen Spøgelsefrygt for hans Tendens.

Har Nils Kjeldsen skudt?

Naar Larsen havde ment at maatte optage Lüttichaus Udsagn om Kjeldsens Skud i sin Skildring af Tildragelsen, fandt han her Modsigelse hos næsten alle de Officerer, der har ytret sig offentlig om Sagen; en vægtig Undtagelse danner dog Kapt. C. Th. Sørensen. Mod Skuddet blev det anført, at ingen af de andre Øjenvidner, hverken danske eller tyske, havde iagttaget et saadant, hvad Larsen for øvrigt selv havde fremhævet; desuden henviste man til, hvor vanskeligt eller umuligt det var for Kjeldsen i dette Øjeblik at faa sit Skydevaaben frem; endelig pegede man paa, at Lüttichaus Udtalelser netop paa dette Punkt var indbyrdes afvigende og modsigende.

Naar man som oftest gik et Skridt videre og ligefrem lod Lüttichau opfinde Skuddet, har jeg allerede vist, at dette dog efter hans egne Udtalelser ligger ganske fjernt; derimod er en Fejltagelse hos ham naturligvis ikke udelukket. Kjeldsens Skud staar nu i en vis Forbindelse med et Saar, som Lüttichaus Hest fik under Kampen; hermed hænger det nøjere saaledes sammen. Efter Fægtningen bemærkede Fændriken, at hans Hest blødte lidt ved Øret, og han tænkte sig da, at Kjeldsens Kugle havde ramt her; saaledes maa han have forklaret det under Tilbageridtet, siden det gik over i Ritmesterens samme Dag affattede Rapport. Hestens Saar opfattedes som et ganske betydningsløst Strejfskud; men nogle Uger efter, mens Lüttichau holdt sig inde paa Grund af

en Benskade, meldte hans „Bursch“ ham, at der nu viste sig en Hævelse og at man kunde føle Kuglen. Dyr lægen skar saa denne ud; han tænkte sig ikke andet end, at det var en dansk Kugle. Lüttichau mente derimod at genkende en af sine egne Revolverkugler. Saaledes kom han til den flove Erkendelse, at han selv maatte have ramt Dyret; han tænkte sig, at Hesten maatte have gjort en Bevægelse til Siden eller han selv være faret sammen, da Kjeldsen skød paa ham ¹⁾).

Det eneste sikre i denne Sag er da, at Lüttichaus lille „Hassan“ har faaet en Kugle ind ved Øret. Det er ikke helt udelukket, at den Opfattelse af Kuglens Oprindelse, som Lüttichau sluttelig kom til, ikke er rigtig; der er fra sagkyndig Side fremsat den Mulighed, at en af de to Rendekugler, hvormed Kjeldsens Pistol var ladet, ved Sammentrykning har faaet en saadan Form, at Lüttichau derved er ført til den Tanke, at det maatte være en Revolverkugle og ikke stamme fra et Skyde-

¹⁾ Den nærmere Sammenhæng hermed er først klaret ved fortsat Brevveksling mellem Lüttichau og Prof. Larsen. I sin første Skrivelse havde Lüttichau sagt: „I Kolding lod jeg Hesten undersøge af Dyr lægen, som under dens Hud fandt min egen første, ubehændigt afgivne Kugle“; det var jo rigtigt nok, men ledede uvilkaarlig til den Tro, at Undersøgelsen fandt Sted straks efter Tilbagekomsten fra Fægtningen. Dette førte til grimme Beskyldninger mod Lüttichau, som jo ganske vist i saa Fald straks burde have berigtiget sin første Antagelse; mere tilgivelig bliver hans „Gliden hen over dette Punkt“, naar Sagen ikke blev oplyst for længere Tid efter. — Man bør jo iøvrigt ikke glemme, at hvis Lüttichau ikke overfor Larsen ærligt havde vedgaaet, hvad han kalder sin „fatale Irrthum“, saa havde vi været ganske ude af Stand til her at faa Sandheden frem; naar det i den officielle Rapport hed, at hans Hest var blevet saaret af Dragonen, naar det samme udtaltes af hans Kammerater, indser jeg ikke, at man kunde have bestridt det.

vaaben af stort Kaliber (C. Th. Sørensen S. 9). Vil man derimod med Lüttichau tro, at det er hans egen Kugle, der har ramt Hesten, synes det lidt underligt, dels at han overhovedet kan have sigtet saa slet, dels og især, at en Kugle kan være standset et Par Tommer fra Pistolmundingen og alligevel ikke have frembragt et større Saar end at det længe opfattedes som et Strejfskud; man skulde jo ogsaa synes, at Saarets Retning straks maatte have vist, at Kuglen kom bagfra, ikke forfra. Maa man i saa Fald ikke snarere tænke sig, at Revolverkuglen virkelig har ramt Kjeldsen, men er prellet tilbage fra en eller anden Metaldel paa hans Uniform og saa i Tilbageslaget har ramt Lüttichaus Hest?

Overfor dette Punkt er det dog umuligt at naa Klarhed, og i det hele er dette Spørgsmaal om Kjeldsens Skud meget vanskeligt¹⁾. Jeg lægger vel ringe Vægt paa, at ingen af Tilskuerne har iagttaget det; de har jo heller ikke set, at Lüttichau skød to Gange, eller for at nævne noget andet, der dog var lettere at iagttage, de har alle paa een nær ikke lagt Mærke til, at efter Kjeldsens Død blev endnu en dansk Dragon taget til Fange, skønt Holsted blev ført lige forbi dem og endog stod af Hesten for at se Liget (Larsen S. 30). Derimod har jeg megen Respekt for de stærke Udtalelser fra saa

¹⁾ Lüttichau mener i sit Brev til Larsen (S. 50), at Kjeldsen brugte sin Karabin; naar Ritmesteren nævner et Pistolskud, har det mindre at sige, da den Art Rapporten dog vist ikke affattes med skrupuløs Nøjagtighed. I sit Familiebrev fortæller Lüttichau, at han har forbeholdt sig Kjeldsens Hjælm og Karabin som Minder; er det ikke, fordi Hjælmen bar Mærke af hans egen Kugle og Karabinen havde været affyret paa ham? — Et andet Spørgsmaal er det, om Larsen alligevel ikke har Ret i at tro, at det maa være Pistolen, Kjeldsen har brugt; Lüttichau kan jo godt have taget fejl af Vaabnet eller straks have været noget uvis.

mange Officerers Side om, hvor daarligt de kan tro, at Kjeldsen overhovedet vilde gribe til sit Skydevaaben, og især for deres Udviklinger af, hvor vanskeligt det var for ham at faa fat i det og faa det spændt. Jeg har saa megen mere Respekt herfor, som jeg selv naturligvis er ganske ude af Stand til at maale den Vanskelighed, der her tales om.

Paa den anden Side maa jeg rigtignok som Historiker hævde, at man ikke let hen kan skyde Lüttichaus Vidnesbyrd til Side. Naar hans hele Skildring af Afsæren ellers paa alle Punkter er bevislig rigtig, maa en fordomsfri Betragtning være meget betænkelig ved her at nægte ham Tiltro, og et og andet synes dog at gøre det rimeligt, at Kjeldsen virkelig har kunnet gøre Brug af sin Karabin, saaledes Espes Paastand om, at Dragonerne red med skarpladte Karabiner (Larsen S. 30), fremdeles Lüttichaus Oplysning om, at Holsted søgte at faa sin Karabin frem og virkelig fik den halvt spændt løs (ovfr. S. 223). Dog er denne Støtte kun svag, og i det hele er jeg ganske villig til at tænke mig, at Lüttichau har taget fejl, men for at gøre dette troligt, skulde man jo gerne kunne pege paa, hvad der kan have foranlediget Fejltagelsen, og her ser jeg ingen Muligheder. Ja, hvis Lüttichau havde en rig Fantasi, kunde man tænke sig, at det var det bagefter iagttagne Saar paa Hesten, der havde skabt Skuddet, og at dette siden var kommet til at staa stedse fastere for ham, lige til han endog mente at have set Ildglimtet; men Lüttichau synes rigtignok, især efter hans Ungdomsbreve at dømme, at være ganske fantasiløs ¹⁾).

¹⁾ Naar Lüttichau i sin Indberetning af 7. Marts ikke omtaler Kjeldsens Skud, saa lidt iøvrigt som sit eget første Fejlskud,

Her staar man da overfor en Gaade, som jeg i det mindste ikke formaar at raade. Det er naturligvis let nok at skære en saadan Knude over og sige: Kjeldsen har slet ikke skudt. Dette er imidlertid ikke min Vej ved en historisk Undersøgelse; hvor det foreliggende peger i modsat Retning, anser jeg det for rigtigere ogsaa at holde Afgørelsen hen.

Andre Enkeltheder.

Af Lüttichaus Indgriben i Kampen giver de danske Øjenvidner alle det samme Billede: i fuld Fart kommer Fændriken henad Landevejen, rider tæt ind paa Kjeldsen og skyder paa ham bagfra paa kort Afstand. Fine Enkeltheder kan jo ikke ventes her, saa meget mindre som alle Tilskuerne stod lidt uheldigt for at se dette allersidste Øjeblik; naar man, som jeg har gjort, iagttaget Dødsstedet fra de forskellige Punkter, hvor Bønderne vides at have staaet, vil man se, at de fleste saa paa langs henad Vejen, ingen lige fra Siden. Af de preussiske Husarer har Larsen faaet Udtalelser af Peter, der i det Øjeblik, da Kjeldsen faldt, var lige foran ham, i Færd med at ride efter den fjerde Dragon. Han meddeler, at Kjeldsen red frem i højre Vejside, hvor han var saaledes dækket af Grøften, at han kun kunde angribes fra venstre. Han „huggede om sig; der blev raabt til ham, at han skulde tage mod Pardon, men

tænker man sig let, at der paa det Tidspunkt hos ham har rejst sig en stille Tvivl om, hvorfra hans Hests Saar egentlig stammede, og man kunde bestyrkes i den Tanke ved at se, hvor løst han tager paa denne Sag i sit Brev til Forældrene („auch hatte er auf uns geschossen, aber nicht getroffen. Ich schoss einmal mit dem Revolver und fehlte; dafür verwundete er mein Pferd leicht am Ohr“). Imidlertid udtrykker den unge Lüttichau sig saa besværligt og kejtet, at det er højst voveligt at bygge noget herpaa.

han raabte: Ingen Pardon; da faldt et Skud fra vore Folk, og skudt gennem Hovedet faldt han forover død fra Hesten“. Hvem der har affyret Skuddet, kunde Peter ikke sige.

Nærmere Enkeltheder kan da alene søges hos Lüttichau, der meddeler følgende. Da han indhentede de Husarer, der var oppe ved Kjeldsen, vilde han anvende sin Revolver; til den Ende kommanderede han en Husar bort, som kæmpede med Kjeldsen, for at denne ikke skulde blive ramt, og opfordrede nu Kjeldsen til at give sig. I Stedet skød Dragonen, samtidig med at Lüttichau ogsaa fyrede første Gang. Derefter drev Fændriken paany sin Hest frem, mens han atter forgæves opfordrede Kjeldsen til at tage mod Pardon og denne slog om sig med Sablen. Han skød nu anden Gang; Kuglen gennemborede Hjælm og Hoved, og Dragonen faldt uden en Lyd hovedkulds fra Hesten ned i Grøften.

Disse Detailler synes ikke i sig selv at indeholde noget, der kan vække Tvivl, ene bortset fra Kjeldsens Skud, og end mindre kan man vel her ane nogen Tendens. De danske Tilskuere har nok alle bevaret det Indtryk, at Lüttichau skød lige i samme Øjeblik, som han naaede frem til Kjeldsen; denne Sammenpresning er dog psykologisk let at fatte, og at det hele i Virkeligheden har været noget mere sammensat, fremgaar jo med Sikkerhed af Lüttichaus to Skud. Af disse har ingen af Bønderne set eller husket det første; i Gæstgiver Sørensens Forestilling om, at Lüttichau først var fremme ved Kjeldsen, saa red tilbage for at lade og derefter atter frem, ligger dog vel uklare Minder om dette første Skud og Lüttichaus nye Driven Hesten ind mod Dragonen. — At Lüttichau i det Øjeblik, han indhentede

de kæmpende, maatte kommandere den Husar tilbage, som resultatløst fægtede med Kjeldsen, er jo ganske naturligt; den skarptseende Jakob Lange meddeler da ogsaa, at Kjeldsen i dette Øjeblik havde givet en Husar et Slag oven i Pelshuen, og han har videre lagt Mærke til, at denne Husar trak sig ud af Kampen, netop den Bevægelse, der maatte følge af Lüttichaus Ordre¹⁾. At vi derefter, som Lüttichau nærmere har udtalt, har Dragonen foran, ham selv bag ham til venstre, Husaren bagud til højre, er den Stilling, som følger ganske naturligt. Saa kommer efter Lüttichau de to samtidige Skud; herom er talt i det foregaaende. Før og efter raaber Lüttichau Pardon til Kjeldsen, men denne afviser Overgivelse; Peter, som vendte Ryggen til, har hørt begge Dele.

Det forekommer mig saaledes, at Lüttichaus Meddelelser dels i sig selv svarer til, hvad der var det naturlige efter hele Situationen, dels passer nøje sammen med de yderst faa Enkeltheder, der her foreligger fra anden Side²⁾.

Oberst N. P. Jensen er dog kommet til et ganske modsat Resultat og mener, at Lüttichaus Detailler alle kan godtgøres at være urigtige (S. 31 ff.).

¹⁾ Ogsaa Fru Clausen mener jo at have set Husarerne trække sig tilbage, da Lüttichau kom til (ovfr. S. 182).

²⁾ Kapt. Dan. Bruun vil af Jens Jokumsen have faaet at vide, at Lüttichau „red frem langs højre (østre) Side af Landevejsgroften“. Betegnelsen er jo i sig selv tydelig og maa betyde, at L. red ude i venstre Side af Vejen (thi at han ikke var ude paa Marken, er jo givet); det er jo ogsaa rimeligt nok, at han har foretrukket den blodere Vejside for Midten af Chausseen. Men Gud veed, om Kapt. Bruun dog ikke har ment: langs Siden af den højre (østre) Landevejsgroft, — hvad der vilde bringe L. over lige i den modsatte Side. Jeg selv har forgæves søgt at faa Jens Jokumsen til at udtale sig om, hvorvidt L. holdt sig til den ene eller anden Side af Vejen.

Obersten erklærer først, at det ikke er rigtigt, naar L. siger, at han kommanderede en Husar tilbage, „thi Jakob Lange forklarer S. 39, at lige før det dræbende Skud ramte N. Kj., havde han givet den Husar, han kæmpede med, et Slag oven i Pelshuen, saa at den dinglede i Nakken, og de andre civile Vidner, der saa Kampen, paastaar jo ogsaa, at Kjeldsen kæmpede uafbrudt, lige til L. skød ham“. Det sidste siges dog intetsteds saa udtrykkeligt, og hvad Langes Ord angaar, lægger Obersten rigtignok meget ind i dette „lige før“, som staar S. 39 L. 13, og han overser ganske, at der 15 Linier efter staar: Lange „bemærkede, at den Husar, N. Kj. havde ramt oven i Huen, trak sig ud af Kampen, da den fjerde Husar skød ham ned“. Her som andensteds har Hr. Jensen været meget for hastig, naar han mener at kunne sige Usandhed til Lüttichau.

Paa at Kjeldsen har skudt, tror N. P. Jensen saa lidt som de fleste andre Officerer, og videre mener han, at da Lüttichau skød første Gang, maa han have været ikke til venstre for Kjeldsen, men lige bagved denne. Beviset er, at Lüttichau ramte sin egen Hest i Hovedet; heri skal jeg dog ikke fordybe mig, da dette Hestesaar lader sig forklare paa saa forskellig Maade. — Vigtigere er det, at Obersten ud fra sin Vantro paa Kjeldsens Skud ogsaa naar til at nægte, at Lüttichau har opfordret Kjeldsen til at overgive sig under Trusel med at skyde. Dette naas saaledes: „Grevens Forklaring om, at Nils Kjeldsen [skød]¹⁾ som Svar paa en Opfordring om at overgive sig, er bevislig urigtig, og da Forudsætningen mangler, er det ogsaa tilladeligt at gaa ud fra, at denne Opfordring slet ikke er blevet stillet til Kjeldsen af ham“. Nej, de her udhævede Ord er i høj Grad utilladelige. Hvad Lüttichau beretter om Kjeldsen, kan mulig bero paa en Misforstaaelse, men derfra at slutte, at ogsaa, hvad han siger om sig selv, er galt, det er en ganske uforsvarlig Sluttemaade; Lüttichau taler jo endda om Opfordringer ikke alene før det første, men ogsaa før det andet Skud. — Oberst Jensen siger

¹⁾ Dette Ord maa være udfaldet S. 36.

videre, at den Opfordring, Peter har hørt, „ikke behøver at være udgaaet fra Lüttichau, og Sandsynligheden taler i høj Grad for, at den er blevet rettet til Kjeldsen saavel af Underofficer Lüders som af den Husar, Dragonen senere kæmpede med“. Ja, naturligvis har alle Husarerne atter og atter opfordret Kjeldsen til at give sig, men hvorfor skulde da netop Lüttichau ikke have gjort det?¹⁾ Fordi, fortsætter Obersten, „en saadan Opfordring slet ikke passede ind i den Taktik — at føre Kamp med Revolveren —, som Grev Lüttichau praktiserede ikke alene overfor Dragon Kjeldsen, men ogsaa overfor Dragon Holsted“. Men nu vides det jo netop positivt, at Lüttichau, før han skød paa Holsted, opfordrede ham til Overgivelse, — hvad Hr. Jensen rigtignok ved utrolig Skødesløshed ganske overser, se ndfr. S. 260 f. Intet er da vissere, end at „Revolvertaktiken“ ikke udelukker en Opfordring til Overgivelse.

I sin gennemførte Tvivlesyge vil Oberst Jensen endelig heller ikke tro, at Lüttichau, da han affyrede det dræbende Skud, var bagud til venstre for Kjeldsen; tværtimod, han maa være sprængt frem paa hans højre Side. Det er atter Kuglen, der her er Beviset. Den gik jo ind gennem Nakken og ud af Panden, og da Dragonen var i uafbrudt Kamp med en Husar paa sin venstre Flanke, altsaa i Dækstilling bagud til venstre, havde han ogsaa Hovedet vendt til samme Side. Følgelig maa Kuglen være kommet fra hans højre Side. — Det er aabenbart, Karl XII's Kugle og de Beregninger, man ud fra dens Gang gennem Kongens Hoved har anstillet om dens Oprindelse, der her har været Hr. Jensens Ledetraad. Imidlertid savner vi ikke alene nøjere Underretninger om Kjeldsens Dødssaar udover det grove, at Kuglen gik ind i Nakken og ud af Panden²⁾, men Forudsætningen for at anvende Methoden er, at den ramte som Karl XII stod ganske

¹⁾ Naar Peter, uden at kæmpe med Kjeldsen, var forud for ham, er dette dog en Stilling, hvori han kun har kunnet være i ganske faa Øjeblikke.

²⁾ Efter een Meddelelse var Kuglen gaaet ud over det venstre Øje, efter en anden lige paa modsat Side (Saga S. 68, 80).

ubevægelig i en vis nøje kendt Stilling; overfor en Mand, der kæmper og bevæger sig, er den mere end usikker eller rettere helt umulig. Rent militært set, hvis jeg tør vove en Bemærkning derom, synes det ganske utroligt, at Lüttichau har skudt fra en Stilling, hvori han havde sin egen Husar i Skudlinjen¹⁾.

Er denne af Oberst Jensen opstillede Situation ubevislig ud fra Kuglens Retning, har den historisk alt imod sig. Naar Obersten lader Kjeldsen have Ansigtet bagud til venstre, beror det jo paa, at han skal have kæmpet med en Husar endnu i det Øjeblik, da Lüttichau skød (og endda efter dennes første Skud stadig haft sin Opmærksomhed alene paa denne Modstander). Imidlertid har vi jo set, at Hr. Jensens Mistro til Lüttichaus Ordre til Husaren ene stammer fra, at han har læst een Linie hos Larsen og oversprunget en anden, som netop bestyrker Ordren. Naar Obersten endelig, takket være sin Kugleberegning, faar Lüttichau op paa Kjeldsens højre Side, kommer han i Strid med alle Øjenvidnerne, som er enige om, at Kjeldsen holdt sig længst ude i Vejens højre Side og ikke kunde angribes fra denne Kant; det betoner Peter, det siger de civile Tilskuere²⁾. Var det virkelig lykkedes Lüttichau at komme frem paa denne Side, vilde det jo utvivlsomt have gjort et stærkt Indtryk paa de danske Bønder.

Naar man ser tilbage paa denne Oberst N. P. Jensens Bevisførelse, synes det mig, at man ikke let kan bruge for haarde Ord om den; hele dette Forsøg paa at godtgøre, at alt er gaaet lige modsat til af hvad Lüttichau fortæller, maa i alt Fald siges at være ganske mislykket.

¹⁾ At Lüttichau sigtede paa Hoftepartiet og ramte Hovedet, skal være „ligefrem umuligt“. Herom henviser jeg til C. Th. Sørensen S. 11.

²⁾ Jens Jokumsens Forklaring til Amtsvejinspektør Schmith („Kolding Avis“ 18. Juni 1901): Kjeldsen red i Vejens østre Side, „holdende sig tæt op til Trærækken og Vejgroften, hvorved det blev Preusserne umuligt at angribe ham paa denne hans højre Side“.

5. Afsluttende Bemærkninger.

Jeg har i det foregaaende gennemgaaet alle de omtvistede Punkter og udredet, saa nøje jeg formaar, hvorledes man maa stille sig overfor dem. Under denne lange Drøftelse vil man let have mistet Indtrykket af, hvor stærkt begrænset Tvivlsmaalene dog er, og for at klare det, skal jeg her i Sammenhæng gengive Slutningen af den Fælleserklæring, hvis Begyndelse er aftrykt ovfr. S. 177. Det er Beretningen om selve Nils Kjeldsens Kamp; som allerede berørt, fremtraadte paa dette Punkt Uenigheden, saaledes at Larsen og jeg forlods maatte tage Afstand fra, hvad der her blev udtalt om en Kamp paa Stedet¹⁾. Jeg fremhæver da med Løbeskrift, hvad der vedrører dette Punkt, medens jeg med spærret Skrift anfører, hvad der ellers i Erklæringen afviger fra Larsens oprindelige Fremstilling.

¹⁾ „Vi er derved komne til Enighed om, at nedenstaaende korte Fremstilling af Omstændighederne ved Nils Kjeldsens Kamp og Dod maa betegnes som den sandsynligste, idet dog Professorerne Kr. Erslev og Karl Larsen angaaende Spørgsmaalet om, hvorvidt Kampen i sine sidste Øjeblikke er foregaaet paa Stedet, vel indrømmer, at dette kan have været Tilfældet, men ikke antager det for sandsynligere end en Kamp under fortsat Fremadriden“. — Jeg bør vel udtrykkelig gøre opmærksom paa, at jeg ikke mere kan opretholde den her udtalte Indrømmelse, hvis man da vil fæste sig i dette: Kampen i sine sidste Øjeblikke; efter hvad jeg har paavist i det foregaaende, maa det efter de senere fremkomne Oplysninger anses for ganske udelukket, at Kampen i dens allersidste Øjeblikke kan være sket paa anden Maade end under Fremadridning. — Naar man af Erklæringen har villet udlæse, at Lüttichau skød paa Kjeldsen, medens denne var i Kamp med Husarerne, har baade Larsen og jeg opfattet Ordene saaledes, at medens kun behøver at gælde for Lüttichaus Komme. Ganske vist er de valgte Ord her som andensteds saa vage, at det er forstaaeligt, at Erklæringen kunde tages til Indtægt baade for den ene og den anden Part.

„Da Nils Kjeldsen bliver indhentet, forsvarer han sig tappert, idet han hugger bagud med Sablen. I alt Fald mod Slutningen er han ovre i højre Side af Vejen, hvor han trænges haardt af de forfølgende Husarer. Der er nu for ham kun Tale om Overgivelse eller Kamp paa Liv og Død. *Under Kampen er Gangarten stedse blevet kortere. Han stopper Hesten op og kaster den om til venstre mod den nærmeste fjendtlige Husar for bedre at kunne bruge Sablen.* Han fører nu en *ganske kortvarig Kamp paa Stedet* med 2 eller 3 Husarer, under hvilken han, saaret i højre Arm, fører Sablen med venstre Haand. Han nægter at modtage Pardon, bibringer under Kampen Fjenderne flere Hug, omend uden at nedlægge eller saare nogen, idet han dog gør en af dem ukampdygtig. Medens denne Kamp staar paa, kommer endnu en Husar til (Fændriken), Syd fra ad Chausseen eller dennes Rabat, og skyder bagfra Nils Kjeldsen en Kugle gennem Hovedet, saa at han falder død af Hesten. Umiddelbart efter Nils Kjeldsens Fald rider Fændriken videre og tager endnu Holsted til Fange, efter at have ramt ham med et Strejfskud i Skulderen. Alene Korporalen naar ind til den danske Feltvagt ved Højen Kro“.

Til de her fremhævede Tvistepunkter maa dog føjes, hvad der ikke er nævnt, idet man var enig om i denne Fremstilling af, hvad alle seks ansaa for det sandsynligste, ikke at optage visse Træk, hvorom der ikke var Enighed, bortset fra selve Fremstillingen af Kampen paa Stedet, der ikke kunde undværes, om man overhovedet vilde give en sammenhængende Skildring. Hvad der derefter ikke er omtalt, er Lüttichaus Opfordring til Kjeldsen om at overgive sig, Kjeldsens Skud paa ham og hans dermed samtidige, første Fejlskud samt den ny Opfordring til Overgivelse.

Naar man her har de omstridte Punkter sammenstillede, træder det skarpt frem, hvor faa disse er i For-

hold til alt det, hvorom der nu hersker Enighed, fordi Larsens Undersøgelser har bragt fuld Klarhed. Tvivlsmaalene drejer sig for Nils Kjeldsens Vedkommende egentlig kun om tre Ting: har han, saaret i højre Arm, ført Sablen med venstre; har han skudt paa Lüttichau; har han en Tid kæmpet paa Stedet, drejende sin Hest noget om mod Modstanderne? Hvad det første Punkt angaar, har Saaret Rimelighed for sig, medens det maa staa ganske uvist hen, om Kjeldsen virkelig har ført Sablen med venstre Haand. Om Kjeldsens Skud vover jeg ikke at udtale en bestemt Mening, fordi her to Betragtninger, en historisk og en teknisk, peger lige i modsat Retning. Hvad Standsningen og Vendingen angaar, staar det saaledes, at en faa Sekunder varende Standsning, en halv Vending, vel ikke kan erklæres for helt umulig, men dog har overmaade lidt for sig, og det maa fastholdes, at denne Standsning i alt Fald maa være hørt op og Kjeldsen atter være fremadridende, da Lüttichau kom til.

Om disse tre Punkter kan man vel dertil sige, at de er af overmaade ringe Betydning, og særlig, at en forskellig Mening om dem aldeles ikke kan føre til en afvigende Vurdering af Nils Kjeldsen som Person eller Soldat. Naar Larsen har fremstillet det saaledes, at Kjeldsen har skudt, er det jo saa langt fra at sætte Nils Kjeldsen ned, at det tværtimod maatte forøge Respekten for ham, om han, der med Sabel havde værget sig saa godt mod Sabler, ogsaa, da han truedes med Skydevaaben, havde faaet sit Skydevaaben frem¹⁾. Og

¹⁾ Jeg beklager, at Larsen selv har forstyrret Indtrykket heraf ved sin Udmaling af Skuddet: „Nils Kjeldsen har imidlertid forinden revet Pistolen af Hylstret til højre og fyret halvt i

hvad Standsningen og Vendingen angaar, formaar jeg ikke at se, at denne, som den er fremstillet af de fire Officerer, paa nogen Maade giver mere Indtryk af Mod eller Kampdygtighed end den Kamp under Fremadriden, som Larsen og jeg holder paa. Ja, havde Kjeldsen handlet, saaledes som „Broderberetningen“ skildrer det, havde han standset sin Hest, drejet den helt om paa Landevejen og i denne Stilling oppebiet sine Forfølgere, endelig mod dem ført en glimrende Fægtning, — saa havde det været noget andet; det havde vel langt fra været militært bedre, tværtimod, men i alt Fald dumdristigere, heltemæssigere, sikkert mere tiltalende for folkelig Fantasi. Men alt hvad der gaar i denne Maner, turde vel nu være ude af Spillet efter de fire Officerers Erklæring. Naar Kjeldsen efter denne standser, dog sikkert fordi hans Hest ikke kan mere, og saa vender Hesten om mod den nærmeste Husar, naar han her „paa Stedet“ staar imod nogle faa Sekunder, — saa synes intet af dette at vidne om større Mod eller bedre Vaabendygtighed end, naar han efter vor Opfattelse sejt fastholder den Fremadriden, der alene kan bringe Frelse, og under denne stadig formaar at holde sig Fjenderne fra Livet, saaledes at Haabet vokser med hvert Skridt, han vinder frem. Baade om det ene og det andet gælder, at Kjeldsen klart har Valget for sig: Overgivelse

Blinde ud til venstre mod Fændriken“. Dette „halvt i Blinde“ kan vel kun med ond Vilje opfattes som indeholdende en nedsættende Karakteristik; det er, som Larsen har meddelt mig, indsat efter Samraad med den Rytterofficer, som gennemgik hans Manuskript med ham, for at betegne, at det Skud, Kjeldsen kunde affyre mod Lüttichau, efter Forholdenes Natur kun kunde være et daarligt Skud uden Mulighed for ordentligt Sigte. Men Udtrykket er under alle Omstændigheder uheldigt valgt og egnet til at misforstaas.

eller Kamp paa Liv og Død; og at han med Døden for Øje bestemt afviser alle Opfordringer til Overgivelse, det er jo fuldt fastslaaet i Larsens Skildring, ligesom det er det, der har gjort Indtryk paa Preusserne og har ført til Rosen over ham baade paa Koldinghotellet og siden i Husarregimentets Historie.

Naar man ser paa disse Tvistepunkter, skulde det rigtignok synes ganske ubegribeligt, at „Historikerne“ er blevet saa haardt anklagede for herom at have afvigende Meninger, og det synes dobbelt ubegribeligt, naar der om intet af disse tre Punkter er Enighed blandt selve Officererne. At Nils Kjeldsen virkelig kan have skudt, den Mening er jo ikke blot udtalt af Kapt. C. Th. Sørensen, men den hyldes vitterligt nok af andre ældre Officerer, selv om disse ikke har ønsket at træde frem under al den Ophidselse, som denne Sag har vakt; og for Resten, staar end paa dette Punkt alle de Officerer enige, som ellers har stillet sig imod Larsen, saa er det jo her dem, der smykker sig med Navnet Kjeldsenforsvarere, som vil berøve Kjeldsen Æren for at have anvendt ogsaa sit Skydevaaben under sit modige Forsvar. Ved Spørgsmaalet, om Kjeldsen har ført Sablen med venstre Haand, holder Oberst N. P. Jensen fast paa, at det ikke var Tilfældet; her er han da ganske enig med Larsen. Og hvad det mest omtvistede Punkt angaar, „Frontkampen“, har jo baade den samme Militærhistoriker og Rytterofficeren, Oberst Viale, bestemt imødegaaet den. Saaledes gaar det da over alt her: naar man anklager „Historikerne“, rammer man hver Gang tillige Officerer!

Hvad Lüttichau angaar, er Tvistepunkterne nu indskrænkede til hans Holdning i Kampens allersidste

Øjeblikke. Det har vel altid staaet fast, at han har skudt Kjeldsen bagfra; Larsen har selv udtrykkelig betonet det i sine ræsonnerende Betragtninger (S. 59) om Lüttichaus Skud „bagfra og i Nakken“; — des mere Tvivl har der været om de nærmere Omstændigheder. Fælleserklæringen har her bragt os et betydeligt Skridt fremad. Den har fastslaaet, at Lüttichau kom ridende henad Landevejen¹⁾, eller med andre Ord, at han ikke red ud paa Marken for paa den Maade at komme i Ryggen paa Kjeldsen. Og efter Officerernes Fremstilling af Kampen paa Stedet bliver en Riden udenom ogsaa ganske overflødig; overfor den Nils Kjeldsen, der ikke har drejet sin Hest helt om med Front mod Kolding, men stadig har Hovedretningen mod Nord, vil den fremadridende Lüttichau jo af sig selv være bagved.

Om selve de Forhold, hvorunder han skød paa Nils Kjeldsen, er derimod Fælleserklæringen tavs af Grunde, som jeg før har peget paa. Her repræsenteres Modsætningen til Larsen skarpest og klarest af Oberst N. P. Jensen, der faar ud, at Lüttichau skød paa Kjeldsen fra hans højre Side, uden at Dragonen har set ham, fordi han samtidig kæmpede med en Husar, og uden at Fændriken har opfordret ham til Overgivelse. Denne Forskel er sikkert af større Betydning end noget af Tvistepunkterne vedrørende Kjeldsen personlig, og efter N. P. Jensens Fremstilling bliver Lüttichaus Fremfærd baade brutal og nederdrægtig. Imidlertid har jeg lige foran vist, hvor løs hele Hr. Jensens Bevisførelse er, og skal ikke vende tilbage dertil. Det ligger i Sagens Natur, at vi paa dette Punkt ikke kan naa til en saa høj Grad af

¹⁾ Det tilføjede Alternativ: „eller dennes Rabat“ forbigaar jeg her; det er enten misvisende eller ganske betydningsløst. Se ndfr. S. 252.

Sandsynlighed som f. Eks. ved Frontkampen; her er jo Spørgsmaal, hvorom Øjenvidnerne enten slet intet kan udsige, Opfordringen til Overgivelse, eller som de i nogen Frastand ikke kunde iagttage med Sikkerhed, Lüttichaus Stilling lige i Skuddets Øjeblik. Men hvis man ikke vil ophøje det til historisk Regel, at man altid skal tro det værste om sit Folks Modstandere, er der dog ingen Tvivl om, i hvad Retning den overvejende Sandsynlighed peger.

Paa en moralsk Bedømmelse af Lüttichaus Skud skal jeg naturligvis ikke komme ind i denne Undersøgelse, som ene gaar ud paa det rent historiske, at opklare, hvad der virkelig er sket. Dertil hører dog for Lüttichaus Vedkommende ogsaa, at han i sin egen Hær høstede megen Ros for sin Optræden under den lille Affære; efter det sidst af Larsen tilvejebragte Materiale staar det ganske fast, at den Reprimande, Koldingfortællingen udmaler, kun har hjemme i Fortællerens Fantasi, medens hverken Lüttichau selv eller hans Regimentskammerater har fundet noget urigtigt i, at Fændriken brugte sin Revolver og skød paa Kjeldsen bagfra ¹⁾.

¹⁾ Naar man under Bladdroftelsen idelig kom tilbage til, at det efter Datidens Anskuelse var mindre hæderligt for en Kavalierist at bruge andet end blanke Vaaben, førte det bl. a. til, at man undgik at nævne, at de menige preussiske Husarer havde skudt, skønt dette jo fremtraadte klart i de af Larsen fremdragne Vidneforklaringer og stadfæstedes af den eneste Deltager i Kampen, som han ikke havde faaet fat i (Kragssbjerg i Saga S. 80: „Vi fik en Salve fra Forfølgernes Karabiner; efter Salven fulgte Skuddene vedvarende, men mere enkeltvis“). Dette traadte i den Grad i Skygge, at det førte Dr. Villads-Christensen til at skildre Kampens sidste Øjeblikke saaledes: Lüttichau nærmer sig med Revolveren i Haanden, Husarerne fægter med Sabler mod Kjeldsen, „medens Pistolerne

At Karl Larsens Skrift om Nils Kjeldsen maatte vække stærk Modstand, var ikke overraskende. En Undersøgelse, der førte til at omstøde den Fortælling om den jyske Dragon, som var blevet saa folkeyndet i Danmark, og kræve Ændring i den strenge Fordømmelsesdom, man havde fældet over hans Banemand, maatte vække Misstemning i vide Krese; enhver, der angreb Larsen, var sikker paa at have Sympathien med sig. „Kernen i Sagen“, sagde en Indsender i „Nationaltidende“ 15. April, „er den, at Prof. Larsen har angrebet en af Folkets Legender, og dette er Helligbrøde“; saaledes endte Kjeldsendrøftelsen med det samme Felt- raab, hvorunder den var begyndt. Denne Stemnings- bølge var det, som bar Kritiken frem, og man føler saa godt, at de bladskrivende Officerer selv deler denne ærlige Harme, som dertil hos dem forøgedes ved at se Civilister komme ind paa militært Omraade. At de, samtidig med at de nød alle Fordelene ved at staa som Legendens Værnere, tillige forbeholdt sig selv at gaa helt bort fra den, skyldtes kun menneskelig Uklarhed, ligesom naar man i samme Aandedræt klagede over Angrebene paa den legendariske Nils Kjeldsen og dog priste den historiske, man nu havde lært at kende, som endnu langt bedre end den anden.

Karl Larsen har selv i nogen Maade øget den Vrede, hans Undersøgelse maatte vække. Hans Skrift fremtraadte med en vis stilistisk Fordringsfuldhed, som stødte mange. Hvor klart end Billedet af den virkelige Nils Kjeldsen fremtraadte gennem hans Udviklinger,

sidder urørte i deres Hylstre“. I Hylstrene, ja, men urørte! Vi har jo nu ogsaa en Husarofficers Ord for, at de menige netop fik Ordre til at skyde (ovfr. S. 163 Anm.).

fastslog han dog ikke Resultatet saa skarpt, som det brede Publikum kunde kræve det, og naar han i Slutningen af sin Bog især dvælede ved Lüttichau, gav han derved sine Modstandere et Skin af Ret til at lade Rensningen af den preussiske Fændrik være Skriftets Hovedformaal. Selv kan jeg heller ikke fritages for at have bidraget til Ophidselsen ved nogle heftige Ord i Indledningen og Slutningen af min Artikel af 14. Marts; det var de første Dages nationalistiske Indlæg, der hos mig havde vakt en Harme, som de sikkert ikke var værd, og naar denne gav sig Udslag, skadede jeg kun den Sag, jeg kæmpede for, da det store Publikum ikke forstod, at min Vrede aldeles ikke paavirkede mine Bemærkninger om Sagen selv, allerede af den simple Grund, at min Efterprøvelse af Larsens Skrift i Tid laa forud for Angrebene, idet jeg havde faaet Bogen i Hænde, Dagen før den udkom, og den straks havde interesseret mig levende.

Jeg har i det foregaaende med yderste Omhu fremhævet de Punkter i den nævnte Artikel (Saga S. 27), paa hvilke jeg ikke fuldt ud kan vedstaa mine Udtalelser, se foran S. 194, 200, 212, 216 og ndfr. S. 251. Hvis man vil efterse disse Steder, vil man dog se, at der i intet Tilfælde er Tale om noget virkelig urigtigt, men ene om, at jeg hist og her i denne korte Avisartikel har udtrykt mig et Gran for stærkt, som f. Eks., for at nævne det eneste vigtige Punkt: jeg havde sagt, at Holsteds Afstand godtgjorde, at enhver Kamp paa Stedet var udelukket, mens Beviset dog ikke ubetinget udelukkede Muligheden (omend nok Sandsynligheden) af en saadan Kamp, naar den ikke havde strakt sig udover en halv Snes Sekunder. — I min anden Artikel: Et lille Opgør („Politiken“ 28. Marts) har jeg intet at berigtige (udover et Par Trykfejl; i i det Saga S. 59 citerede Stykke skal Begyndelsen naturligvis være: „D’Hrr. Kjeldsenforsvarere kan dog trøste sig med“); i et

Citat af Premierlieut. Möhl om Lüttichau: „rask og kæk“ burde, for at udelukke en ganske vist fjernliggende Misforstaaelse, et forudgaaende „i øvrigt“ være medtaget. En i denne Artikel gjort Bemærkning om Lüttichaus Forhold har Kapt. C. Th. Sørensen (S. 10) ikke forstaaet retteligt. — — Man kan herefter bedømme, men hvor megen Ret Oberstlieut. Harbou („Nationaltidende“ 5. April) kunde udtale, at Erslevs „oprindelige Standpunkt ikke var bedre underbygget end, at han har maattet gøre det ene Tilbagetog efter det andet“; i Virkeligheden er hele nærværende Afhandling ikke andet end en videre Udførelse af de Grundlinier, som jeg tegnede d. 14. Marts.

Paa Gangen i den store Kjeldsendrøftelse skal jeg ikke komme ind. „Mange Hunde er Harens Død“, og at de talrige Angribere trængte stærkt igennem i den offentlige Mening, kan en objektiv Historiker ikke være blind for. Man triumferede over Larsen og de stakkels Historikere, overvældede dem med militær Sagkundskab og frydede sig tilsidst ved at fastslaa deres Tilbagetog og Nederlag. Naar jeg pegede paa, at Fælleserklæringen „Punkt for Punkt ligner Larsens Skildring, netop med den ene Undtagelse: Vendingen og hvad dertil knytter sig [som vi jo havde taget Afstand fra], og omvendt, intet Træk ligner Legendens uden dette ene, at Kjeldsen tilsidst førte Sablen med venstre Haand“, svarede man simpelt hen: Hvor urimeligt; har du ikke selv sagt: „Om en Dragon, der hugger bravt ud, mens han jages af Fjenden, kan der siges mange gode Ord, men Nationalhelt bliver han ikke“, — som om jeg havde forlangt Anerkendelse af denne Sætning, der endda, læst i sin Sammenhæng, aldeles ikke tilsigtede en udtømmende Karakteristik af Kjeldsen¹⁾. Eller man godtgjorde „Neder-

¹⁾ Det var endog to af Fælleserklæringens Medunderskrivere, Kapt. Christensen og Premierlieut. Möhl, som affærdigede mig

laget“ endnu nemmere ved at sige: „D. 14. Marts var Nils Kjeldsen en Dragon, der søger at komme afsted det bedste han kan, men den 1. April er han en Helt, der nægter at tage Pardon“¹⁾, — ganske som om jeg nogensinde havde tvivlet om hans Vægning, der endda udtrykkelig blev fremhævet d. 14. Marts. Det var den samme hurtige og nemme Bevisførelse, der ogsaa havde tilladt Kritikerne i selve Sagen at slaa deres Modstandere til Jorden, og netop lige saa overbevisende for det store Publikum.

Jeg nærer dog heldigvis saa fast en Tro til Sandhedens Magt, at jeg ikke er i Tvivl om, hvilken Opfat-

paa den Maade („Nationaltid.“ 14. April). Den Karakteristik af Erklæringen, der vakte saa megen Vrede hos d'Hrr., er nu gentaget i denne Undersøgelse; det er jo den, som rent grafisk, er fremstillet i Aftrykket S. 177 og S. 239, og den faar staa fast, indtil det paavises ligefremt og klart, hvilken Sætning i Erklæringen udenfor de fremhævede der ikke stemmer med Larsens Undersøgelser.

- ¹⁾ „Nationaltid.“ 21. April. Det er atter her Sætningen om den flygtende Dragon, som ikke kan blive Nationalhelt, der spøger. Jeg vil da gerne betone, at der netop staar Nationalhelt, ikke blot Helt; Ordet gled mig i Pennen, fordi en Indsender i „Vort Land“ havde udtalt, at naar man ikke maatte have Nils Kjeldsen i Fred, kunde vi gerne med det samme nedrive Nils Juls og Tordenskjolds Statuer, en Ytring, jeg havde spillet paa tidligere i Artiklen (Saga S. 28: „Hvad man for kun kunde ane, er nu traadt klart for Dagen; Nils Kjeldsen har taget Glansen fra alle vore andre Helte; mister vi ham, hvad bliver der saa tilbage“). I den kriminelle Sætning pegede jeg nu paa det Moment, der efter min Opfattelse gjorde, at man ikke kunde faa Nils Kjeldsen op i „Nationalheltenes“ Klasse; om dette er rigtigt eller ikke, kan naturligvis omdisputeres, men derimod ikke om, at min Sætning aldeles ikke tilsigter at give en hel Karakteristik af ham eller indeholder „Kvintessensen af Larsens Resultater“, som Hr. Møhl siger. Naar jeg siden i mit „lille Opgør“ udtalte, hvad der efter min Opfattelse var at prise hos Nils Kjeldsen, laa da heri ikke Spor af „Tilbage-tog“; jeg havde jo endda i selve den saa stærkt angrebne Sætning udtrykkelig peget paa, at man kunde sige mange gode Ord om ham.

telse der vil trænge igennem, naar Lidenskabens høje Bølger har lagt sig. Lidt før eller senere vil det blive anerkendt af alle, at Karl Larsens Undersøgelse i hans Skrift, yderligere udfyldt ved hans siden fortsatte Bestræbelser, har bragt saa fuld Klarhed over Tildragelserne d. 28. Februar 1864, som man overhovedet kan naa; man vil indse, at lige saa vist som Koldingfortælleren giver en ganske urigtig Forestilling om Nils Kjeldsen og hans Optræden, har vi nu opnaaet en saa sikker Kundskab om, hvorledes Kjeldsen virkelig har kæmpet og er faldet, at der kun kan være Tvivl om Enkeltheder af højst ringe Betydning.

De danske Historikere, som har ytret sig om denne Sag, har heller intet at bebrejde sig; de har kun ladet sig lede af den Stræben efter at finde Sandheden gennem grundig og fordomsfri Undersøgelse, som deres Videnskab kræver. Fridericia lagde straks i sin Anmeldelse Fingren paa de Punkter, hvorom Drøftelsen siden især samlede sig, og naar jeg faa Dage efter tog Hovedpunkterne op, staar det ogsaa efter de talrige Indlæg fra militær Side, der fremkom bagefter, ganske fast, at hvad jeg den Gang pegede paa dels er helt sikkert, dels det overvejende sandsynlige. Historikernes Opfattelse af Lüttichau som Vidne i Sagen er blevet fuldt stadfæstet ved de sidst fremdragne Oplysninger; at han skød paa Kjeldsen, mens begge red fremad, kan nu fornuftigvis ikke omtvistes, saa lidt som at Fændrikens Optræden, derunder ogsaa hans Skud, i hans eget Regiment blev rost og kun det. Hvad Nils Kjeldsen angaar, har den „Frontkamp paa Stedet“, hvori man fandt en saa skarp Modsætning til Larsens Opfattelse, efterhaanden vist sig at betyde saa lidt, at man næsten undser sig ved vidt-

løftig at godtgøre dens Usandsynlighed; man kan tvistes om, hvorvidt han har ført Sablen med venstre Haand, og om det er lykkedes ham at bruge sit Skydevaaben eller ej. Hovedtrækkene staar dog klart nok: Dragonen, der efter sin Pligt søger tilbage til Feltvagten, modigt holder sig Angriberne fra Livet og til det yderste nægter at overgive sig, selv da han ser Døden for Øje, — ikke en romantisk Helteskikkelse, men en fulgød dansk Soldat.

Tillæg.

1. Lidt Antikritik.

Hvis danske Historikere trænger til noget Forsvar for deres Udtalelser under Kjeldsendrøftelsen, maa Forsvaret ganske vist især ligge i den foregaaende Undersøgelse, men det vil dog maaske klare Forholdet yderligere, om jeg her netop tager de Punkter op, paa hvilke Klagerne har lydt højst, og jeg kan derved tillige faa Lejlighed til at belyse, hvorledes det staar til med de strenge Dommeres egne Undersøgelser. Med anonyme Indsendere og navnløse Redaktionsartikler indlader jeg mig ganske vist ikke; d'Hrr. Officerer, som her har kastet sig ind i et historisk Problem, maa derimod finde sig i, at de nu ogsaa faar Svar fra historisk Side.

Disse Officerer kan med Føje mene, at der til fuld Bedømmelse af de Spørgsmaal, det her drejer sig om, ogsaa hører militær Sagkyndighed; jeg har selv aabent udtalt det samme i mit „Opgør“ (28. Marts)¹⁾. Naar de imidlertid

¹⁾ „Ikke mindst har man indprentet de „historiske Professorer“, at de paa dette Omraade ikke har mere Forstand end enhver anden; her, hvor det drejer sig om en Rytterkamp, skal Rytterofficerer være de eneste sagkyndige. Der er noget rigtigt heri; Kavalleristerne kan oplyse, at dette er muligt, hint umuligt, og de vil være udmærkede Hjælpere til at faa Sand-

løftig at godtgøre dens Usandsynlighed; man kan tvistes om, hvorvidt han har ført Sablen med venstre Haand, og om det er lykkedes ham at bruge sit Skydevaaben eller ej. Hovedtrækkene staar dog klart nok: Dragonen, der efter sin Pligt søger tilbage til Feltvagten, modigt holder sig Angriberne fra Livet og til det yderste nægter at overgive sig, selv da han ser Døden for Øje, — ikke en romantisk Helteskikkelse, men en fulgød dansk Soldat.

Tillæg.

1. Lidt Antikritik.

Hvis danske Historikere trænger til noget Forsvar for deres Udtalelser under Kjeldsendrøftelsen, maa Forsvaret ganske vist især ligge i den foregaaende Undersøgelse, men det vil dog maaske klare Forholdet yderligere, om jeg her netop tager de Punkter op, paa hvilke Klagerne har lydt højst, og jeg kan derved tillige faa Lejlighed til at belyse, hvorledes det staar til med de strenge Dommeres egne Undersøgelser. Med anonyme Indsendere og navnløse Redaktionsartikler indlader jeg mig ganske vist ikke; d'Hrr. Officerer, som her har kastet sig ind i et historisk Problem, maa derimod finde sig i, at de nu ogsaa faar Svar fra historisk Side.

Disse Officerer kan med Føje mene, at der til fuld Bedømmelse af de Spørgsmaal, det her drejer sig om, ogsaa hører militær Sagkyndighed; jeg har selv aabent udtalt det samme i mit „Opgør“ (28. Marts)¹⁾. Naar de imidlertid

¹⁾ „Ikke mindst har man indprentet de „historiske Professorer“, at de paa dette Omraade ikke har mere Forstand end enhver anden; her, hvor det drejer sig om en Rytterkamp, skal Rytterofficerer være de eneste sagkyndige. Der er noget rigtigt heri; Kavalleristerne kan oplyse, at dette er muligt, hint umuligt, og de vil være udmærkede Hjælpere til at faa Sand-

ud derfra har angrebet os Historikere, der ikke var og heller ikke selv gjorde Krav paa at være militært sagkyndige, fordi vi udtalte vor Mening, saa har de dog glemt, at Sagkyndigheden faktisk var til Stede i Larsens Bog; det var jo fra første Færd vitterligt for de mere indviede og blev snart efter udtalt offentlig, at Larsen Punkt for Punkt havde gennemgaaet hele Spørgsmaalet med Officerer¹⁾. Med god Grund kunde da Historikerne gaa ud fra, at der ikke fra militær Side vilde kunne gøres afgørende Indvendinger gældende, hentede fra rent tekniske Synspunkter, og saaledes har det jo ogsaa vist sig. Jeg har paavist foran S. 242, at den militære Sagkyndighed ikke paa noget Punkt er optraadt med fuld Enighed, og hvis der har været et enkelt Forhold, hvor Enigheden i alt Fald har været stor, omend ikke fuldstændig, nemlig ved Muligheden af Kjeldsens Skud, ja saa er det jo et Punkt, som Larsen med stor Styrke har værget sig imod at tillægge nogen Betydning som Forsvar for Lüttichau, medens det modsat for Kjeldsen kun var at give ham mere Ære ogsaa at lade ham forsvare sig paa denne Maade. Med andre Ord, der kan her slet ikke være Tale om den Tendens, som man har villet tillægge Larsen. For mit eget Vedkommende har jeg aldrig før udtalt mig om dette Punkt²⁾, og naar jeg i det foregaaende her ganske har suspenderet min

heden frem. Men deres Sagkundskab alene forslaar dog ikke; Spørgsmaalet er jo ikke, hvad der kan være foregaaet, men hvad der virkelig er sket, og det beror paa de foreliggende Vidnesbyrd³⁾.

¹⁾ For den velvillige Hjælp, Prof. Larsen paa den Maade havde fundet hos Officerer, har det vel spillet sin Rolle, at han selv er Officerssøn; da jeg flygtigt pegede herpaa, blev det udbyttet til megen Moro (Saga S. 33).

²⁾ Dog kan man naturligvis med nogen Ret sige, at Skuddet er medindbefattet i min Udtalelse 14. Marts om, at „alle de Resultater, Karl Larsen har fremsat, staar fast“ (Saga S. 32), selv om jeg jo derved kun tænkte paa de Hovedpunkter, der var behandlede i selve Artiklen. Naar jeg i denne intetsteds nævner Skuddet, veed jeg ikke mere ret, om det var, fordi jeg allerede den Gang havde Betæneligheder.

Dom, kan den militære Sagkyndighed vel ikke forlange større Indrømmelser.

Har jeg herved vist min Respekt for denne Sagkyndighed, maa det dog være mig tilladt at sige, at den sikkert har overvurderet sin Betydning i denne Sag. De teknisk sagkyndige har næppe gjort sig det klart, at de kun har Afgørelsen i een Retning; de kan sige: det og det er ganske umuligt; saa hjælper det ikke Historikeren, at han har Vidneudsagn at bygge paa. Men naar de kun kan sige: dette er muligt, ja saa kan Afgørelsen først komme, naar de historiske Momenter medindrages; først derved kan man naa til at se, om det mulige ogsaa er det virkelig indtrufne. Gennemlæser man de militære Indlæg, vil man se, hvor ofte her forveksles Mulighed med Virkelighed, og hvorledes en Officer, naar han har bevist, at en anden Fremgangsmaade er mulig, straks er tilbøjelig til at tro, at dermed er det ogsaa godtgjort, at Tildragelsen virkelig er sket paa denne anden Vis. Overhovedet har d'Hrr. Officerer en iøvrigt let forstaaelig Tilbøjelighed til at slaa fast, at fordi en Ting er militært eller ryttermæssigt nærliggende, saa maa den ogsaa være indtruffet d. 28. Februar 1864. Hvor betegnende for denne Tankegang er det ikke, naar man uden videre gaar ud fra, at Kjeldsens Hest dog maatte være udpumpet, saa at han derved nødtes til at standse, skønt alle Øjenvidnerne peger i anden Retning. Eller for at tage en lille Enkelt-hed: I Fælleserklæringen fik Officererne indsat, at Lüttichau kom ridende ad Chausseen „eller dennes Rabat“, og med det sidste mentes, som jeg forstod det, Landevejens Gangsti. Det er jo vanskeligt, naar man i Fællig søger at affatte en Udtalelse, at modsætte sig noget, der kun opstilles som Alternativ, men jeg føler mig dog meget trykket ved at se mit Navn under dette. Thi hvilke ryttermæssige Theorier der end kunde gøre det rimeligt, at Lüttichau foretrak den blødere Sti mellem Landevejens Træer og Grøften for den haarde Chaussee, saa er det dog slemt uhistorisk at indføre denne Mulighed, naar alle endnu levende Øjenvidner siger, at han red paa Landevejen, og omvendt alle, om han

havde været udenfor Vejtræerne, dog maatte have bidt Mærke i det. Her er det netop theoretisk Sagkyndighed, der har taget Magten, og saa vil Skæbnen endda, at en anden Art Sagkyndighed her kan sige et: umuligt. Chausseen mellem Kolding og Vejle har nemlig netop ingen Gangsti; Træerne staar lige op til Vejgrøften¹⁾.

Imidlertid fastholder jeg min bestemte Udtalelse om, hvor vigtig militær Sagkyndighed er i denne Sag, og anerkender, at til et sikkert Resultat kan man kun naa, naar der finder et intimt Samarbejde Sted mellem militære og

¹⁾ Iagttagelser fra et Besøg paa Stedet; Forholdet ses for øvrigt tydeligt paa Billedet i „Illustr. Tidende“ 27. April. — Naar jeg ovenfor er gaaet ud fra, at der med „Chausseens Rabat“ menes Gangstien mellem Træerne og Grøften, har jeg god Grund til at tro, at dette var Tanken paa den Side, hvorfra Alternativet Rabat blev foreslaaet (en af Erklæringens Underskrivere, Premierlieut. Möhl, havde jo netop holdt paa, at Lüttichau vel var redet „udenom Vejtræerne“, ndfr. S. 259, og har senere i „Nationaltidende“ 14. April udtalt, at Fælleserklæringen „Punkt for Punkt“ er i Overensstemmelse med det af ham givne Billede af Kampen). Imidlertid kan man strengt taget intet lære om Forholdet til Vejtræerne af dette Udtryk; i Vejbygningslæren betyder Rabat Vejens Sidebaner, hele den blødere Del, der ligger mellem Kørebanen og Grøften, og hvor Træerne plantes paa denne Rabat, er forskelligt efter Vejens Karakter. Man kan da lige saa godt forstaa Alternativet Rabat saaledes, at Lüttichau dog har været indenfor Vejtræerne, — og Prof. Karl Larsen meddeler mig ogsaa, at han altid har opfattet det paa denne Maade og kun ud derfra har kunnet tiltræde Alternativet. Mulig gælder det samme ogsaa d'Hrr. Officerer, men hvorfor de da har lagt Vægt paa at faa Ordet Rabat med, bliver saa rigtignok yderst gaadefuldt. At Kjeldsen er redet paa den højre Sidebane, staar jo fast, og intet er rimeligere, end at alle Husarerne ligeledes har foretrukket den blødere Del af Vejen; men intet mere betydningsløst. — Alternativet Rabat hører saaledes med blandt Erklæringens vage Udtryk, der tillod enhver at forestille sig hvad der mest tiltalte ham, Hr. Möhl sin Riden udenom Vejtræerne, Oberst Jensen sin Laden Lüttichau komme op paa Kjeldsens højre Side osv. Et Held da, at selve Koldingvejens Karakter giver den rette, indskrænkende Forstaaelse.

Historikere. Men ganske vist, derved maa man ogsaa fra militær Side anerkende den historiske Sagkyndighed, den Erfaring, Historikerne gennem mange Aars Forskninger har vundet om, hvorledes man skal vurdere Vidnesbyrd og hvorledes man ud fra denne Vurdering skal genskabe Billedet af det virkelige skete. Saaledes har imidlertid d'Hrr. Officerer, der er fremtraadt i Pressen, ikke forstaaet det; de har afgjort Sagen paa egen Haand, samtidig med at de skarpt har kritiseret de Meninger, som Faghistorikerne har fremsat.

Hvad Vurderingen af Vidnesbyrd angaar, har de angrebet Historikerne paa det kraftigste, fordi disse ikke har indset, at Lüttichau ganske maatte udvises af Vidnernes Række. Her er ganske vist en Grundmodsatning mellem de fleste Officerer, der uden videre anbringer Lüttichau paa Anklagebænken eller dømmer ham som usandfærdig og tendentiøs ud fra et enkelt, omdisputabelt Punkt, og saa Historikerne, der studerer hans Beretninger uden nogen forudfattet Mening om deres Karakter. Jeg har drøftet dette Spørgsmaal indgaaende i et tidligere Afsnit af denne Undersøgelse, og Resultatet kan siges i faa Ord. Lüttichaus Beretninger stemmer saa godt overens indbyrdes, som man kan forlange, og fremfor alt: hvad han meddeler, viser sig paalideligt overalt, hvor vi direkte kan kontrollere det. Hvad han fortæller om sin Optræden overfor selve Nils Kjeldsen, er fuldt sikkert paa Hovedpunkterne; af de nærmere Enkeltheder kan hans Angivelse af, at Kjeldsen har skudt, maaske bero paa en Fejltagelse, hans Angivelse af Rytternes Stillinger i disse Øjeblikke har al Sandsynlighed for sig, hans Udsagn om, at han gentagne Gange har opfordret Kjeldsen til at overgive sig, før han skød, foreligger der ikke den mindste Grund til at tvivle om.

Saaledes hævder jeg da, at Historikerne ligesom Karl Larsen selv ud fra en alvorlig og fordomsfri Prøvelse har været fuldt berettigede, ja forpligtede til at tage et stærkt Hensyn til Lüttichaus Udtalelser paa de saa yderst faa Punkter, hvor han staar ene, og naar vor Analyse af den Skildring, han gav Larsen, førte til at paastaa, at den ikke kunde være et tendentiøst Selvforsvar, er Rigtigheden af dette Resultat jo blevet stadfæstet ved de nu fremdragne Breve fra 1864.

Lüttichau har maaske Uret i ikke at kunne se noget urigtigt i sin Holdning overfor den danske Dragon, men at han ikke gør det, er sikkert; derfor kunde han ogsaa give Larsen en ganske uforbeholden Skildring og kun være noget trykket ved at oplyse, hvad han kalder „den fatale Misforstaaelse“ om, hvorfra hans Hests Saar stammede.

Naar man tillægger Lüttichau Troværdighed, ligger dog deri ingenlunde, at man gør ham fejlfri, og endnu meget mindre følger deraf, at man uden videre ophøjer hans Betragtninger til objektiv Sandhed. Selvfølgelig gælder det for Lüttichau som for alle Mennesker, at han ser Sagen ud fra sit personlige Synspunkt. Naar han saaledes i Brevet til Larsen motiverer sin Anvendelse af Revolveren ved at sige, at „det blanke Vaaben var uden Virkning og ikke bed paa den tykke Kappekrave“, har man opholdt sig meget over denne Sætning, men har Karl Larsen da gjort denne Betragtning til sin? Ingenlunde. Han henviser til, at Lüttichau maatte søge at faa en snarlig Ende paa Forfølgelsen, fordi man var kommet den danske Forpostlinie uforsvarlig nær, og at han derfor maatte anvende det Vaaben, der gav ham Udsigt til at overvinde Kjeldsen; naar det ikke var lykkedes de andre Husarer at afvæbne Dragonen med Sablen, maatte det være højst usandsynligt, at dette kunde lykkes den purunge Fændrik. Man ser Forskellen: Lüttichau vil antyde, at Sablen slet ikke kunde trænge igennem Dragonkappen, Larsen lægger Fingren paa den ulige Kraft og Vaabendygtighed. Morsomt er det da, at Lüttichau selv overfor Fr. Poulsen har talt om den Respekt, Tyskerne nærede for de jydskes Dragoner, disse Kæmpeskikkelser med deres lange Sabler, og tilføjet, at for ham selv vilde det være umuligt at tage Kampen op med blanke Vaaben, „da hans egen Sabel var meget kort“. Om det sidste er rigtigt, er blevet omtvistet (Saga S. 64); men det hele viser, hvorledes Larsen ved fornuftig Kritik netop har ramt det, der i Virkeligheden spillede Hovedrollen i Fændrikens Syn paa Stillingen¹⁾.

¹⁾ Retfærdigheden byder dog at tilføje, at Lüttichaus Opfattelse af, hvor uangribelige de danske Dragoner var for Husarerne, netop paa Grund af deres tykke Kapper, deles af de preussiske

For at man bedre kan fatte, hvad egentlig en saadan Prøvelse betyder, som jeg tidligere har underkastet Lüttichaus Beretninger i deres Enkeltheder, skal jeg endnu vise, hvad en lignende Prøvelse viser om Koldingfortællerens Skildring af Nils Kjeldsens Kamp. Resultatet er meget enkelt, og det fremtræder klarest, naar man aftrykker hele Skildringen, fremhævende hvad der ikke er bevislig urigtigt:

Regimentet forsøgte at tage Dragonerne til Fange ved at sende et Kommando udenom Skoven i Ryggen paa dem. Den danske Styrke bemærkede dog dette og flygtede paa en af Dragonerne nær, der ikke fulgte Kammeraternes Eksempel, men rolig oppebiede Tyskernes Nærmelse. Han optog paa en Mark tæt ved Landevejen Kampen med de første af de Husarer, der kom hen imod ham, tydelig visende, at det ikke var for at overgive sig, at han forblev paa Stedet; thi da Husarerne kom ham tilstrækkeligt nær, red han ind paa dem, og faa Minuter senere var Kampen afgjort til hans Fordel. De preussiske Husarer laa saarede paa Marken.

En eller to Ryttere blev paany sendte frem imod ham, men ikke alene var han en tapper Mand, der forstod at bruge sin Sabel, men ogsaa en udmærket Rytter; han var som et med sin Hest, den lystrede ham fuldkomment, og hans Modstandere havde anden Gang samme Skæbne.

Den betydelige Styrke, der var til Stede af det preussiske Rytteri, sluttede en Kres om ham, men vidste ikke saa lige, hvorledes Sagen skulde fores videre, da de med Rette syntes, at det var en ilde Adfærd, om man vilde angribe den enkelte Mand paa en Gang eller benytte Skydevaaben, og det var øjensynligt en mislig Sag for enkelte at give sig i Lag med ham.

Husarofficerer. Vi møder den hos v. Plotho (ovfr. S. 163), og Wartensleben skriver til Prof. Larsen (²¹/₈ 1902): „Die dänischen Dragoner waren sämtlich starke, kräftige Leute auf starken, scharf beschlagenen Pferden; ausserdem hatten sie wundervolle dicke blaue Mäntel mit Pellrinen und Kragen und trugen schwere Helme mit Kammdeckel, so dass sie für uns eigentlich ganz unverwundbar waren. Heute mit unseren Lanzen würde die Sache ganz anders sein. Ich erwähne dies, da im Verhältniss zu diesen starken Dragonern der Graf Lüttichau der kleinste und zarteste Soldat der ganzen Armee war, allerdings von anerkanntem Schneit“.

Endnu en Gang synes det, at en særlig udvalgt Rytter maatte maale sig med ham, men ogsaa denne havde ikke bedre Lykke, skønt Dragonen var blevet saaret og tilsidst førte Sablen med venstre Haand og Tøjlerne med den højre.

Da red en af de tilstedeværende Officerer eller mulig en Officersaspirant frem, tæt hen til ham og skød ham ned.

Dette Aftryk behøver ingen lang Kommentar. Det fremtræder her klart, at i hele Beretningen er der eet Træk, der maaske er rigtigt: Kjeldsens Saar og hans Føreren Sablen med venstre Haand; Indledningssætningen er vel i sig selv rigtig: Preusserne sender en Patrouille udenom Skoven, men det er rigtignok ikke denne, der kommer i Kast med Dragonerne, og Slutningssætningen er ogsaa i sig selv rigtig, men fører til et fejlt Billede af Lüttichaus Indgriben, fordi man efter Sammenhængen (eller ved videre Udmaling) forestiller sig, at han nærmer sig Dragonen ved at ride helt udenom, saaledes som Frants Henningsen har malet det. Summa: een Sætning maaske rigtig, to andre halvt rigtige, alle andre bevislig urigtige, og det hvad enten man opfatter Kjeldsens Kamp som de fire Officerer eller som „Historikerne“¹⁾.

Denne Koldingfortælling blev imidlertid behandlet helt anderledes end Lüttichaus Beretninger. Lüttichau blev beskyldt for Usandhed eller ligefrem Løgn, hans Skildringer karakteriseredes som et velberegnet Selvforsvar, helt igennem tendentiøse. Koldingfortællingen derimod indhylledes i Kærlighedens dækkende Slør. Man indrømmede vel, at den indeholdt nogle Overdrivelser eller havde faaet nogle „Tilsætninger af tvivlsom Beskaffenhed“, men man forsikrede atter og atter, at dens Kerne dog viste sig paalidelig. Man behandlede den med Ærefrygt som folkelig Overlevering,

¹⁾ I de foran S. 165 omtalte Randnoter giver Gæstgiver Svensson ogsaa nogle Meddelelser om de danske Deltagere i Kampen; de er alle urigtige. Han gør Korporalen til Sergeant, taler om „2 slesvigske Overløbere“ i Stedet for om tre Ikke-Slesvigere, der toges til Fange, og gør endelig selve Nils Kjeldsen til Fynbo!

ganske glemmende, at dens Ophavsmand udgav den for noget helt andet, for det, som de preussiske Officerer, der kom hjem fra Recognosceringen, havde meddelt ham samme Dag. Og Fortælleren fik kraftige Troværdighedsattester; „hans Paalidelighed“ siger Oberst Emil Madsen, „har jeg stedse antaget for hævet over enhver Tvivl“; „en fuldt hæderlig og sandhedskærlig Mand“, skriver Oberst Jensen.

Denne saa modsatte Bedømmelse af Koldingfortælleren og af Lüttichau er talende. Grundpunktet i al historisk Undersøgelse er den indgaaende og upartiske Værdsættelse af de Kilder, man maa bygge paa; men Officererne har aabenbart kun ladet sig lede af Sympathier og Antipathier. Det danske Vidne, hos hvem ni Tiendedel var paaviselig urigtigt, blev rost, den fjendtlige Officer, hos hvem ni Tiendedel var paaviselig rigtigt, blev ganske skudt til Side.

Naar Officererne ved deres Vurdering af Vidnesbyrdene var saa langt borte fra Historikerne, er det jo intet Under, at de ogsaa maatte naa til andre Forestillinger om, hvad der virkelig var sket. De søgte uvilkaarlig at nærme sig til Koldingfortælleren, hvor det blot nogenlunde lod sig gøre, og modsat at fjerne sig det længst mulige fra Lüttichaus Fremstilling. At denne sagde noget, gjorde det paa Forhaand mistænkeligt; hvor betegnende er det ikke, at naar han fortalte, at Kampen mod Kjeldsen foregik under Fremadridt, stræbte man ivrigt at komme bort derfra, skønt de paalideligste danske Vidner skarpt udtalte lige det samme.

Ogsaa den Methode, som i alt Fald mange Officerer fulgte, naar de søgte at skabe et Billede af Tildragelsen, var helt forskellig fra „Professorernes“. Larsen havde omhyggelig drøftet, hvad der laa i hvert enkelt Vidnesbyrd; langsomt havde han ladet Billedet af Forfølgelsen tegne sig Træk for Træk, efterhaanden som han fremdrog det ene Vidnesbyrd efter det andet, forsigtigt havde han forment Enkelthed for Enkelthed. For Officererne gik det hurtigere og nemmere. Man se f. Eks., hvorledes Oberst Frits Holst mener at kunne forsonne alle Tilskuernes Meddelelser; naar en siger, at Kjeldsen red saa stærkt han kunde, en anden

nævner kort Galop, en tredje taler om en Kamp paa Stedet, tænker Obersten sig, at det passende kan fordeles saadan, at Kjeldsen først har redet i fuld Fart, saa i kort Galop, endelig har holdt stille (Saga S. 37). Dette, som bygger paa, hvad der kaldes „et Totalindtryk af Øjenvidnernes Udsagn“, er et typisk Eksempel paa den ovenfor S. 206 omtalte „medierende Kritik“, og Obersten ser ganske bort fra, at alle disse Vidner taler netop om de samme Øjeblikke. — Eller man efterlæse, hvor nemt Premierlieutenant Møhl faar sin Fremstilling af Kampen frem (Saga S. 40). Han tager Fru Clausens Barnebarns Gengivelse af Fruens Udsagn, finder „kritisk“, at dette stemmer med Mad. Kruses og hendes Søns, og laver saa efter disse Vidnesbyrd „tage for sig“ en Kamp med Front mod Modstanderne, hvorunder Lüttichau kommer ridende over Marken eller udenom Vejtræerne og derved bagom Kjeldsen. Denne Fremstilling finder han saa, stemmer „i det væsentlige“ med „det overleverede“, hvorved han her forstaar Dragonofficerens Beretning¹⁾, — som ganske vist hverken har noget om Stedkamp eller Frontkamp, hverken nævner Mark eller Vejtræer, — og den „faar staa fast, saa længe den ikke er modbevist“. Alt ledsaget af kraftige Udfald mod Historikerne, deres dristige Sluttemaade, deres Kritikløshed og Tendens!

At Officerer, der aldrig før har været inde paa historiske Undersøgelser, ganske undervurderer de Vanskeligheder, der er ved ud fra mange Vidnesbyrd at naa til et samlet Billede, er for saa vidt let at fatte, og naar de forsøger sig paa et saa uvant Felt, kommer de naturligt nok ind paa underlige Veje. Større Krav er man derimod berettiget til at stille til en Krigshistoriker som Oberst N. P. Jensen; saa meget mere som hans Indlæg er et Forsøg paa en helt udtømmende Fremstilling. Hvorledes han imidlertid allerede ved sin Vur-

¹⁾ Om denne, som Hr. Møhl i øvrigt urigtig tillægger Fr. Bajer, siger han, at det er „den Fortælling, der lever Mand og Mand imellem“ (Bemærkningen er forsvundet i Saga S. 14), og i det følgende bliver det da ogsaa til „den overleverede Beretning, som lever i Folket“, „Folkeopfattelsen“ o. l.

dering af Lüttichaus Beretninger er blevet ganske misledt af sine Antipathier, har vi set, og i hans Rekonstruktion af Tildragelsen træder det samme frem; hvor ivrigt bestræber han sig ikke, netop hvad Lüttichaus Optræden angaar, for at godtgøre, at alt er foregaaet lige paa modsat Vis af hvad denne selv siger, hvor trygt bygger han ikke derved paa de usikreste Slutninger, med hvilken Letsindighed overser han ikke, hvad der netop støtter Lüttichaus Fremstilling (ovfr. S. 234 ff.). Her skal endnu anføres et Træk. Oberst Jensen vil jo gerne godtgøre, at Lüttichau ikke har opfordret Kjeldsen til at overgive sig, og som en Støtte herfor anfører han, at han heller ikke rettede en saadan Opfordring til den senere indhentede Holsted. Ovenfor har jeg lige modsat udtalt, at Lüttichaus Udsagn netop bestyrkes ved, at han paaviselig har opfordret Holsted til Overgivelse, før han skød paa ham. Hvem har Ret?

Jeg hidsætter alt, hvad Oberst Jensen siger om Lüttichaus Optræden overfor Holsted: „Efterat Nils Kjeldsen var dræbt, saa Lüttichau endnu en Dragon 30 Skridt foran. Han og Husar Peter fortsatte derfor Forfølgningen. Endnu vilde Greven føre Kampen med Revolveren, og efter hans og Husar Peters samstemmende Forklaring skød han paa Dragonen paa 15 Skridts Afstand, uden forinden at have opfordret denne til at overgive sig. Det var altsaa samme Methode, som han anvendte overfor Kjeldsen“. — Jeg har udhævet de Ord, det kommer an paa, og hvor sikkert synes de ikke at staa; de hviler jo paa Lüttichaus og Husarens „samstemmende Forklaring“. Men siger da de to, at Opfordringen ikke blev stillet? Ingenlunde; de nævner blot ikke dette Træk. Altsaa at to Vidner i deres Forklaring om noget, der i Kjeldsensagen er et rent Bipunkt, ikke udtrykkelig nævner den Opfordring, der jo efter hele Situationen var en næsten selvfølgelig Sag, det gøres til et sikkert Bevis paa, at Opfordringen ikke er udtalt! At en Forfatter, der skulde forstaa sig paa historisk Bevisførelse, kan drage en saadan Slutning, vil dog vist falde selv usagkyndige for Brystet, og kun for ganske uforstaaende tilføjer jeg, at Lüttichau i hans nu frem-

dragne Familiebrev, hvori han fordeler sin Fremstilling mere ligeligt mellem Kjeldsen og de andre Dragoner, netop nævner sine flere Gange gentagne Opfordringer til Holsted. Men Oberst Jensen har dog ikke blot gjort sig skyldig i en methodisk uforsvarlig Sluttemaade; han har yderligere overset, at der allerede i Larsens Skrift foreligger det sikreste Bevis for, at den Opfordring, som han saa let hen nægter, virkelig har fundet Sted. Selve Holsted nævner den nemlig i sin 1864 nedskrevne Beretning: „Jeg fik en Kugle . . . af en Underofficer, fordi jeg nægtede hans Pardon“¹⁾.

Naar den eneste Militærhistoriker blandt Larsens Modstandere kan tillade sig saadant, opfordres man ikke til at gaa i Rette med de andre Officerer. I øvrigt er det kun meget undtagelsesvis, at Officersindlæggene indlader sig paa Enkeltheder; gennemgaaende har Officererne foretrukket at sige, hvad der militært kunde være foregaaet — hvad der er fortræffeligt —, og saa slaa fast, at saaledes var det ogsaa

¹⁾ N. P. Jensen omtaler Holsteds Dagbog paa samme Side, men siger, at „da han ikke var Vidne til Nils Kjeldsens Kamp, er de Oplysninger, der findes i Dagbogen, uden Betydning“! — For Sikkerheds Skyld tilføjer jeg dog, at Holsteds Udtalelse ganske vist ikke bestemt kan godtgøre, at Lüttichau allerede opfordrede ham til Overgivelse, før han skød første Gang, saaledes som Fændriken selv siger det i sit Brev fra 1864. Oberst Jensen har imidlertid overset, at Lüttichau fyrede to Gange paa Holsted, saa at han i alt Fald ikke kan slippe bort fra sin letsindige Paastand ad denne Vej.

Da Oberst Jensens Indlæg er det eneste mod Larsen rettede, som udgaar fra en Krigshistoriker, har jeg i det foregaaende behandlet det med særlig Omhu og omtalt alt, hvad han har fremført af Kritik; hans Undersøgelses Værdi turde derved træde skarpt frem. Kritikeren havde dog foruden sin Egenskab af Historiker endnu haft den særlige Grund til at udvise den mest skrupuløse Nøjagtighed, at han selv tidligere havde givet en ganske fantastisk Skildring af Patrouille-sammenstødet (ovfr. S. 153) og endda, da man lige efter Fremkomsten af Larsens Bog spurgte ham om Sammenhængen dermed (Saga S. 9), antydet, at han vel havde sin Fremstilling fra den tyske Generalstabs Værk (!).

sket, — hvad der er mindre overbevisende. Alt, hvad der hedder historisk Dokumentation, har de enten slet ikke brudt sig om, eller de har overfor den indtaget den mest overlegne Holdning. Kapt. Lund Larssen („Nationaltidende“ 21. Marts) angiver f. Eks. theoretisk, hvilke tre Muligheder der er for de kæmpendes Stilling, og siger saa i et aabent Brev til Prof. Larsen: „Er der nu i Deres Undersøgelser præsteret noget Bevis for, at den af Dem foretrukne Mulighed har Overvægt af Sandsynlighed? Jeg mener Nej; thi noget Bevis kan Grev Lüttichaus Erklæring i hvert Fald ikke være. Er da Deres Valg truffet i nøjere Overensstemmelse med de danske „Vidneforklaringer“? Jeg mener atter Nej. Men hvorfor da vælge den?“ Spørgsmaalene er unægtelig fuldt tilstrækkelige til at klare Kritikerens Forstand paa historisk Vidneførsel, men ikke fuldt saa bevisende for Rigtigheden af den Attest for Karl Larsens Tendens, hvori de (selvfølgelig) udmunder. — Langt over Grænsen for, hvad selv en usagkyndig kan have Lov til, gaar det dog, naar Kaptajn H. Harbou beskylder Larsen for ganske løst hen at have nægtet, at Kjeldsen saarede nogen af sine Modstandere, da dog, som Kritikerens siger, det modsatte fremgaar klart og tydeligt af Underofficer Lüders' Beretning, som Larsen selv aftrykker. Hr. Harbou¹⁾ meddeler Citatet: „(Dragonen) gav mig et Hug paa den højre Haand og et i den højre Skulder“: — men udelader Fortsættelsen: „som begge to ikke er trængte igennem“! Fælleserklæringen giver imidlertid her Prof. Larsen al den Oprejsning, han kan ønske, ved udtrykkelig at fastslaa, at Kjeldsen ikke saarede nogen af Husarerne²⁾.

¹⁾ „Illustreret Familiejournal“ 30. Marts i Teksten til en Gen-givelse af Frants Henningsens Maleri.

²⁾ Anførende Larsens Oplysning om, at Lüders paa Lazarettet kun blev behandlet for Katarrh, tilføjer Oberst N. P. Jensen kritisk (S. 25): „Men det udelukker ikke, at han har faaet den omtalte Kontusion, og at han har følt Smerter“. Men har da Larsen eller nogen anden ment, at Lüders' Beretning ikke var rigtig? — Den Art Bemærkninger er hyppige i Indlæggene mod Larsen og gav Læseren et passende Indtryk af, hvor meget der var at berigtige i dennes Fremstilling.

Der er dog mere Grund til at fremhæve, hvor lidt de ærede Officerer, der saa kraftigt fordømte „Historikerne“, forstod at vurdere endog Betragtninger, der spillede nær ind paa det militære Omraade. I „Politiken“ for 14. Marts havde jeg, om end kort saa dog tydeligt, peget paa, hvad man kunde slutte af Oplysningerne om, hvor lidt forud Holsted var i Øjeblikket efter Kjeldsens Død (Saga S. 30) — den samme Betragtning, der udførlig er fremsat ovenfor S. 197 f. Af de Officerer, der fægtede for Kampen paa Stedet, var der dog kun een, som tog Hensyn hertil, Premierlieutenant Møhl (Saga S. 41), og paa hvilken Maade! Han ytrede: „At Holsted, som rider videre, ogsaa indhentes af de Husarer, der kæmpede med Nils Kjeldsen, bliver for Professoren ‚det sikreste Bevis paa, at enhver Frontkamp er umulig‘. Ja, det skriver Professoren.“ Nej, det skriver Professoren ikke. Jeg havde sagt, at det sikreste Bevis var, at „Holsted i Nils Kjeldsens Dødsøjeblik endnu var tæt ved ham og blev indhentet faa hundrede Alen længer fremme“; at reducere dette til det simple, at han overhovedet blev indhentet, er ganske uforsvarligt. Og Hr. Møhl fortsætter med at lade mig sige, at Kampen paa Stedet maatte tage dog mindst nogle Minuter — hvad jeg aldeles ikke havde sagt — og bevise dette ved et nyt Citat: „Blot paa eet Minut“ vilde Holsted have faaet et urimeligt Forspring. Atter urigtigt Citat. Jeg havde sagt, at „blot paa eet Minut“ vilde Holsted (og Korporalen) være forsvundet bag den nærmeste Bakke, hvad der er noget helt andet; det var jo en Kendsgerning, at Preusserne efter Kjeldsens Fald endnu kunde se Holsted, saaledes at heri laa en yderste Maximumsgrænse for „Stedkampens“ Varighed.

Hr. Møhl, der paa denne Vis uden Vanskelighed kunde afvise min Betragtning¹⁾, havde jo imidlertid slet ikke faaet

¹⁾ Lüttichau, siger Hr. Møhl, blev jo opholdt lidt ved at tage Korup til Fange og indhentede dog Nils Kjeldsen; saaledes kan han da ogsaa være blevet opholdt et Øjeblik ved Nils

fat i Kernen deri, dette, at Holsted faktisk i det Øjeblik, da Kjeldsen faldt, endnu kun var lidt foran, medens han dog maatte have vundet et godt Stykke frem, om Kjeldsen ved en Kamp paa Stedet havde opholdt Forfølgerne. Naar vi foran har set, at man ud herfra kan beregne, at der ved utrolig Velvilje, med Afstanden regnet til Maximum og Farten til Minimum, kan blive en halv Snes Sekunder tilovers for „Frontkampen paa Stedet“, vil man fatte, at det morede mig, der havde gjort dette Regnestykke, noget, at høre Oberst Frits Holst fortælle, at „det hele Haandgemæng paa Stedet har maaske varet et Minut“ eller Oberstlieut. Egede-Lund forsikre, at der „i et Haandgemæng kan ske meget paa et Minut“.

For at fuldstændiggøre Billedet af Officerernes Deltagelse i Kjeldsendrøftelsen maatte man endnu gøre opmærksom paa, hvor vanskeligt det faldt dem at fremstille deres Modstanderes Tankegang og Opfattelse blot nogenlunde objektivt, og hvor hurtigt de naaede til at underskyde dem udefra hentedede Bevæggrunde. Ganske vist, de haardeste Domme over „Historikerne“ fremkom i anonyme Bladartikler og i Taler ved Kjeldsenfester; alle havde de dog deres Baggrund i Officersindlæggene, og naar man talte om upatriotisk Tendens og „Tyskeri“, om skammelige Angreb paa en god dansk Dragon og ikke mindre skammelige Forsøg paa at forsvare hans Drabsmands Niddingsfærd, var det kun at føre de her tegnede Linier videre ud. Alt dette skal jeg dog ikke følge nærmere, efterat det nu turde være stillet klart, at disse Domme bygger paa Mænd, som ingenlunde ved deres egne Indlæg kan siges at have godtgjort deres Ret til her at sætte sig til Dommere.

Kjeldsens Kamp paa Stedet og alligevel indhente Holsted; „de to Tilfælde er identiske“. Fuldstændigt rigtigt, men Bemærkningen rammer rigtignok kun Kritikerens Misforstaaelse af min Betragtning, ikke denne selv.

løftig at godtgøre dens Usandsynlighed; man kan tvistes om, hvorvidt han har ført Sablen med venstre Haand, og om det er lykkedes ham at bruge sit Skydevaaben eller ej. Hovedtrækkene staar dog klart nok: Dragonen, der efter sin Pligt søger tilbage til Feltvagten, modigt holder sig Angriberne fra Livet og til det yderste nægter at overgive sig, selv da han ser Døden for Øje, — ikke en romantisk Helteskikkelse, men en fulgød dansk Soldat.

Tillæg.

1. Lidt Antikritik.

Hvis danske Historikere trænger til noget Forsvar for deres Udtalelser under Kjeldsendrøftelsen, maa Forsvaret ganske vist især ligge i den foregaaende Undersøgelse, men det vil dog maaske klare Forholdet yderligere, om jeg her netop tager de Punkter op, paa hvilke Klagerne har lydt højst, og jeg kan derved tillige faa Lejlighed til at belyse, hvorledes det staar til med de strenge Dommeres egne Undersøgelser. Med anonyme Indsendere og navnløse Redaktionsartikler indlader jeg mig ganske vist ikke; d'Hrr. Officerer, som her har kastet sig ind i et historisk Problem, maa derimod finde sig i, at de nu ogsaa faar Svar fra historisk Side.

Disse Officerer kan med Føje mene, at der til fuld Bedømmelse af de Spørgsmaal, det her drejer sig om, ogsaa hører militær Sagkyndighed; jeg har selv aabent udtalt det samme i mit „Opgør“ (28. Marts)¹⁾. Naar de imidlertid

¹⁾ „Ikke mindst har man indprentet de „historiske Professorer“, at de paa dette Omraade ikke har mere Forstand end enhver anden; her, hvor det drejer sig om en Rytterkamp, skal Rytterofficerer være de eneste sagkyndige. Der er noget rigtigt heri; Kavalleristerne kan oplyse, at dette er muligt, hint umuligt, og de vil være udmærkede Hjælpere til at faa Sand-

ud derfra har angrebet os Historikere, der ikke var og heller ikke selv gjorde Krav paa at være militært sagkyndige, fordi vi udtalte vor Mening, saa har de dog glemt, at Sagkyndigheden faktisk var til Stede i Larsens Bog; det var jo fra første Færd vitterligt for de mere indviede og blev snart efter udtalt offentlig, at Larsen Punkt for Punkt havde gennemgaaet hele Spørgsmaalet med Officerer¹⁾. Med god Grund kunde da Historikerne gaa ud fra, at der ikke fra militær Side vilde kunne gøres afgørende Indvendinger gældende, hentede fra rent tekniske Synspunkter, og saaledes har det jo ogsaa vist sig. Jeg har paavist foran S. 242, at den militære Sagkyndighed ikke paa noget Punkt er optraadt med fuld Enighed, og hvis der har været et enkelt Forhold, hvor Enigheden i alt Fald har været stor, omend ikke fuldstændig, nemlig ved Muligheden af Kjeldsens Skud, ja saa er det jo et Punkt, som Larsen med stor Styrke har værget sig imod at tillægge nogen Betydning som Forsvar for Lüttichau, medens det modsat for Kjeldsen kun var at give ham mere Ære ogsaa at lade ham forsvare sig paa denne Maade. Med andre Ord, der kan her slet ikke være Tale om den Tendens, som man har villet tillægge Larsen. For mit eget Vedkommende har jeg aldrig før udtalt mig om dette Punkt²⁾, og naar jeg i det foregaaende her ganske har suspenderet min

heden frem. Men deres Sagkundskab alene forslaar dog ikke; Spørgsmaalet er jo ikke, hvad der kan være foregaaet, men hvad der virkelig er sket, og det beror paa de foreliggende Vidnesbyrd³⁾.

¹⁾ For den velvillige Hjælp, Prof. Larsen paa den Maade havde fundet hos Officerer, har det vel spillet sin Rolle, at han selv er Officerssøn; da jeg flygtigt pegede herpaa, blev det udbyttet til megen Moro (Saga S. 33).

²⁾ Dog kan man naturligvis med nogen Ret sige, at Skuddet er medindbefattet i min Udtalelse 14. Marts om, at „alle de Resultater, Karl Larsen har fremsat, staar fast“ (Saga S. 32), selv om jeg jo derved kun tænkte paa de Hovedpunkter, der var behandlede i selve Artiklen. Naar jeg i denne intetsteds nævner Skuddet, veed jeg ikke mere ret, om det var, fordi jeg allerede den Gang havde Betæneligheder.

havde været udenfor Vejtræerne, dog maatte have bidt Mærke i det. Her er det netop theoretisk Sagkyndighed, der har taget Magten, og saa vil Skæbnen endda, at en anden Art Sagkyndighed her kan sige et: umuligt. Chausseen mellem Kolding og Vejle har nemlig netop ingen Gangsti; Træerne staar lige op til Vejgrøften¹⁾.

Imidlertid fastholder jeg min bestemte Udtalelse om, hvor vigtig militær Sagkyndighed er i denne Sag, og anerkender, at til et sikkert Resultat kan man kun naa, naar der finder et intimt Samarbejde Sted mellem militære og

¹⁾ Iagttagelser fra et Besøg paa Stedet; Forholdet ses for øvrigt tydeligt paa Billedet i „Illustr. Tidende“ 27. April. — Naar jeg ovenfor er gaaet ud fra, at der med „Chausseens Rabat“ menes Gangstien mellem Træerne og Grøften, har jeg god Grund til at tro, at dette var Tanken paa den Side, hvorfra Alternativet Rabat blev foreslaaet (en af Erklæringens Underskrivere, Premierlieut. Möhl, havde jo netop holdt paa, at Lüttichau vel var redet „udenom Vejtræerne“, ndfr. S. 259, og har senere i „Nationaltidende“ 14. April udtalt, at Fælleserklæringen „Punkt for Punkt“ er i Overensstemmelse med det af ham givne Billede af Kampen). Imidlertid kan man strengt taget intet lære om Forholdet til Vejtræerne af dette Udtryk; i Vejbygningslæren betyder Rabat Vejens Sidebaner, hele den blødere Del, der ligger mellem Kørebanen og Grøften, og hvor Træerne plantes paa denne Rabat, er forskelligt efter Vejens Karakter. Man kan da lige saa godt forstaa Alternativet Rabat saaledes, at Lüttichau dog har været indenfor Vejtræerne, — og Prof. Karl Larsen meddeler mig ogsaa, at han altid har opfattet det paa denne Maade og kun ud derfra har kunnet tiltræde Alternativet. Mulig gælder det samme ogsaa d'Hr. Officerer, men hvorfor de da har lagt Vægt paa at faa Ordet Rabat med, bliver saa rigtignok yderst gaadefuldt. At Kjeldsen er redet paa den højre Sidebane, staar jo fast, og intet er rimeligere, end at alle Husarerne ligeledes har foretrukket den blødere Del af Vejen; men intet mere betydningsløst. — Alternativet Rabat hører saaledes med blandt Erklæringens vage Udtryk, der tillod enhver at forestille sig hvad der mest tiltalte ham, Hr. Möhl sin Riden udenom Vejtræerne, Oberst Jensen sin Laden Lüttichau komme op paa Kjeldsens højre Side osv. Et Held da, at selve Koldingvejens Karakter giver den rette, indskrænkende Forstaaelse.

Lüttichau har maaske Uret i ikke at kunne se noget urigtigt i sin Holdning overfor den danske Dragon, men at han ikke gør det, er sikkert; derfor kunde han ogsaa give Larsen en ganske uforbeholden Skildring og kun være noget trykket ved at oplyse, hvad han kalder „den fatale Misforstaaelse“ om, hvorfra hans Hests Saar stammede.

Naar man tillægger Lüttichau Troværdighed, ligger dog deri ingenlunde, at man gør ham fejlfri, og endnu meget mindre følger deraf, at man uden videre ophøjer hans Betragtninger til objektiv Sandhed. Selvfølgelig gælder det for Lüttichau som for alle Mennesker, at han ser Sagen ud fra sit personlige Synspunkt. Naar han saaledes i Brevet til Larsen motiverer sin Anvendelse af Revolveren ved at sige, at „det blanke Vaaben var uden Virkning og ikke bed paa den tykke Kappekrave“, har man opholdt sig meget over denne Sætning, men har Karl Larsen da gjort denne Betragtning til sin? Ingenlunde. Han henviser til, at Lüttichau maatte søge at faa en snarlig Ende paa Forfølgelsen, fordi man var kommet den danske Forpostlinie uforsvarlig nær, og at han derfor maatte anvende det Vaaben, der gav ham Udsigt til at overvinde Kjeldsen; naar det ikke var lykkedes de andre Husarer at afvæbne Dragonen med Sablen, maatte det være højst usandsynligt, at dette kunde lykkes den purunge Fændrik. Man ser Forskellen: Lüttichau vil antyde, at Sablen slet ikke kunde trænge igennem Dragonkappen, Larsen lægger Fingren paa den ulige Kraft og Vaabendygtighed. Morsomt er det da, at Lüttichau selv overfor Fr. Poulsen har talt om den Respekt, Tyskerne nærede for de jydskke Dragoner, disse Kæmpeskikkelser med deres lange Sabler, og tilføjet, at for ham selv vilde det være umuligt at tage Kampen op med blanke Vaaben, „da hans egen Sabel var meget kort“. Om det sidste er rigtigt, er blevet omtvistet (Saga S. 64); men det hele viser, hvorledes Larsen ved fornuftig Kritik netop har ramt det, der i Virkeligheden spillede Hovedrollen i Fændrikens Syn paa Stillingen¹⁾.

¹⁾ Retfærdigheden byder dog at tilføje, at Lüttichaus Opfattelse af, hvor uangribelige de danske Dragoner var for Husarerne, netop paa Grund af deres tykke Kapper, deles af de preussiske

Endnu en Gang synes det, at en særlig udvalgt Rytter maatte maale sig med ham, men ogsaa denne havde ikke bedre Lykke, skønt Dragonen var blevet saaret og tilsidst førte Sablen med venstre Haand og Tøjlerne med den højre.

Da red en af de tilstedeværende Officerer eller mulig en Officersaspirant frem, tæt hen til ham og skød ham ned.

Dette Aftryk behøver ingen lang Kommentar. Det fremtræder her klart, at i hele Beretningen er der eet Træk, der maaske er rigtigt: Kjeldsens Saar og hans Føreren Sablen med venstre Haand; Indledningssætningen er vel i sig selv rigtig: Preusserne sender en Patrouille udenom Skoven, men det er rigtignok ikke denne, der kommer i Kast med Dragonerne, og Slutningssætningen er ogsaa i sig selv rigtig, men fører til et fejlt Billede af Lüttichaus Indgriben, fordi man efter Sammenhængen (eller ved videre Udmaling) forestiller sig, at han nærmer sig Dragonen ved at ride helt udenom, saaledes som Frants Henningsen har malet det. Summa: een Sætning maaske rigtig, to andre halvt rigtige, alle andre bevislig urigtige, og det hvad enten man opfatter Kjeldsens Kamp som de fire Officerer eller som „Historikerne“¹⁾.

Denne Koldingfortælling blev imidlertid behandlet helt anderledes end Lüttichaus Beretninger. Lüttichau blev beskyldt for Usandhed eller ligefrem Løgn, hans Skildringer karakteriseredes som et velberegnet Selvforsvar, helt igennem tendentiøse. Koldingfortællingen derimod indhylledes i Kærlighedens dækkende Slør. Man indrømmede vel, at den indeholdt nogle Overdrivelser eller havde faaet nogle „Tilsætninger af tvivlsom Beskaffenhed“, men man forsikrede atter og atter, at dens Kerne dog viste sig paalidelig. Man behandlede den med Ærefrygt som folkelig Overlevering,

¹⁾ I de foran S. 165 omtalte Randnoter giver Gæstgiver Svensson ogsaa nogle Meddelelser om de danske Deltagere i Kampen; de er alle urigtige. Han gør Korporalen til Sergeant, taler om „2 slesvigske Overløbere“ i Stedet for om tre Ikke-Slesvigere, der toges til Fange, og gør endelig selve Nils Kjeldsen til Fynbo!

nævner kort Galop, en tredje taler om en Kamp paa Stedet, tænker Obersten sig, at det passende kan fordeles saadan, at Kjeldsen først har redet i fuld Fart, saa i kort Galop, endelig har holdt stille (Saga S. 37). Dette, som bygger paa, hvad der kaldes „et Totalindtryk af Øjenvidnernes Udsagn“, er et typisk Eksempel paa den ovenfor S. 206 omtalte „medierende Kritik“, og Obersten ser ganske bort fra, at alle disse Vidner taler netop om de samme Øjeblikke. — Eller man efterlæse, hvor nemt Premierlieutenant Møhl faar sin Fremstilling af Kampen frem (Saga S. 40). Han tager Fru Clausens Barnebarns Gengivelse af Fruens Udsagn, finder „kritisk“, at dette stemmer med Mad. Kruses og hendes Søns, og laver saa efter disse Vidnesbyrd „tage for sig“ en Kamp med Front mod Modstanderne, hvorunder Lüttichau kommer ridende over Marken eller udenom Vejtræerne og derved bagom Kjeldsen. Denne Fremstilling finder han saa, stemmer „i det væsentlige“ med „det overleverede“, hvorved han her forstaar Dragonofficerens Beretning¹⁾, — som ganske vist hverken har noget om Stedkamp eller Frontkamp, hverken nævner Mark eller Vejtræer, — og den „faar staa fast, saa længe den ikke er modbevist“. Alt ledsaget af kraftige Udfald mod Historikerne, deres dristige Sluttemaade, deres Kritikløshed og Tendens!

At Officerer, der aldrig før har været inde paa historiske Undersøgelser, ganske undervurderer de Vanskeligheder, der er ved ud fra mange Vidnesbyrd at naa til et samlet Billede, er for saa vidt let at fatte, og naar de forsøger sig paa et saa uvant Felt, kommer de naturligt nok ind paa underlige Veje. Større Krav er man derimod berettiget til at stille til en Krigshistoriker som Oberst N. P. Jensen; saa meget mere som hans Indlæg er et Forsøg paa en helt udtømmende Fremstilling. Hvorledes han imidlertid allerede ved sin Vur-

¹⁾ Om denne, som Hr. Møhl i øvrigt urigtig tillægger Fr. Bajer, siger han, at det er „den Fortælling, der lever Mand og Mand imellem“ (Bemærkningen er forsvundet i Saga S. 14), og i det følgende bliver det da ogsaa til „den overleverede Beretning, som lever i Folket“, „Folkeopfattelsen“ o. l.

dragne Familiebrev, hvori han fordeler sin Fremstilling mere ligeligt mellem Kjeldsen og de andre Dragoner, netop nævner sine flere Gange gentagne Opfordringer til Holsted. Men Oberst Jensen har dog ikke blot gjort sig skyldig i en methodisk uforsvarlig Sluttemaade; han har yderligere overset, at der allerede i Larsens Skrift foreligger det sikreste Bevis for, at den Opfordring, som han saa let hen nægter, virkelig har fundet Sted. Selve Holsted nævner den nemlig i sin 1864 nedskrevne Beretning: „Jeg fik en Kugle . . . af en Underofficer, fordi jeg nægtede hans Pardon“¹⁾.

Naar den eneste Militærhistoriker blandt Larsens Modstandere kan tillade sig saadant, opfordres man ikke til at gaa i Rette med de andre Officerer. I øvrigt er det kun meget undtagelsesvis, at Officersindlæggene indlader sig paa Enkeltheder; gennemgaaende har Officererne foretrukket at sige, hvad der militært kunde være foregaaet — hvad der er fortræffeligt —, og saa slaa fast, at saaledes var det ogsaa

¹⁾ N. P. Jensen omtaler Holsteds Dagbog paa samme Side, men siger, at „da han ikke var Vidne til Nils Kjeldsens Kamp, er de Oplysninger, der findes i Dagbogen, uden Betydning“! — For Sikkerheds Skyld tilføjer jeg dog, at Holsteds Udtalelse ganske vist ikke bestemt kan godtgøre, at Lüttichau allerede opfordrede ham til Overgivelse, før han skød første Gang, saaledes som Fændriken selv siger det i sit Brev fra 1864. Oberst Jensen har imidlertid overset, at Lüttichau fyrede to Gange paa Holsted, saa at han i alt Fald ikke kan slippe bort fra sin letsindige Paastand ad denne Vej.

Da Oberst Jensens Indlæg er det eneste mod Larsen rettede, som udgaar fra en Krigshistoriker, har jeg i det foregaaende behandlet det med særlig Omhu og omtalt alt, hvad han har fremført af Kritik; hans Undersøgelses Værdi turde derved træde skarpt frem. Kritikerens havde dog foruden sin Egenskab af Historiker endnu haft den særlige Grund til at udvise den mest skrupuløse Nøjagtighed, at han selv tidligere havde givet en ganske fantastisk Skildring af Patrouille-sammenstødet (ovfr. S. 153) og endda, da man lige efter Fremkomsten af Larsens Bog spurgte ham om Sammenhængen dermed (Saga S. 9), antydet, at han vel havde sin Fremstilling fra den tyske Generalstabs Værk (!).

sket, — hvad der er mindre overbevisende. Alt, hvad der hedder historisk Dokumentation, har de enten slet ikke brudt sig om, eller de har overfor den indtaget den mest overlegne Holdning. Kapt. Lund Larssen („Nationaltidende“ 21. Marts) angiver f. Eks. theoretisk, hvilke tre Muligheder der er for de kæmpendes Stilling, og siger saa i et aabent Brev til Prof. Larsen: „Er der nu i Deres Undersøgelser præsteret noget Bevis for, at den af Dem foretrukne Mulighed har Overvægt af Sandsynlighed? Jeg mener Nej; thi noget Bevis kan Grev Lüttichaus Erklæring i hvert Fald ikke være. Er da Deres Valg truffet i nøjere Overensstemmelse med de danske „Vidneforklaringer“? Jeg mener atter Nej. Men hvorfor da vælge den?“ Spørgsmaalene er unægtelig fuldt tilstrækkelige til at klare Kritikerens Forstand paa historisk Vidneførsel, men ikke fuldt saa bevisende for Rigtigheden af den Attest for Karl Larsens Tendens, hvori de (selvfølgelig) udmunder. — Langt over Grænsen for, hvad selv en usagkyndig kan have Lov til, gaar det dog, naar Kaptajn H. Harbou beskylder Larsen for ganske løst hen at have nægtet, at Kjeldsen saarede nogen af sine Modstandere, da dog, som Kritikerens siger, det modsatte fremgaar klart og tydeligt af Underofficer Lüders' Beretning, som Larsen selv aftrykker. Hr. Harbou¹⁾ meddeler Citatet: „(Dragonen) gav mig et Hug paa den højre Haand og et i den højre Skulder“: — men udelader Fortsættelsen: „som begge to ikke er trængte igennem“! Fælleserklæringen giver imidlertid her Prof. Larsen al den Oprejsning, han kan ønske, ved udtrykkelig at fastslaa, at Kjeldsen ikke saarede nogen af Husarerne²⁾.

¹⁾ „Illustreret Familiejournal“ 30. Marts i Teksten til en Gen-givelse af Frants Henningsens Maleri.

²⁾ Anførende Larsens Oplysning om, at Lüders paa Lazarettet kun blev behandlet for Katarrh, tilføjer Oberst N. P. Jensen kritisk (S. 25): „Men det udelukker ikke, at han har faaet den omtalte Kontusion, og at han har følt Smerter“. Men har da Larsen eller nogen anden ment, at Lüders' Beretning ikke var rigtig? — Den Art Bemærkninger er hyppige i Indlæggene mod Larsen og gav Læseren et passende Indtryk af, hvor meget der var at berigtige i dennes Fremstilling.

Der er dog mere Grund til at fremhæve, hvor lidt de ærede Officerer, der saa kraftigt fordømte „Historikerne“, forstod at vurdere endog Betragtninger, der spillede nær ind paa det militære Omraade. I „Politiken“ for 14. Marts havde jeg, om end kort saa dog tydeligt, peget paa, hvad man kunde slutte af Oplysningerne om, hvor lidt forud Holsted var i Øjeblikket efter Kjeldsens Død (Saga S. 30) — den samme Betragtning, der udførlig er fremsat ovenfor S. 197 f. Af de Officerer, der fægtede for Kampen paa Stedet, var der dog kun een, som tog Hensyn hertil, Premierlieutenant Møhl (Saga S. 41), og paa hvilken Maade! Han ytrede: „At Holsted, som rider videre, ogsaa indhentes af de Husarer, der kæmpede med Nils Kjeldsen, bliver for Professoren ‚det sikreste Bevis paa, at enhver Frontkamp er umulig‘. Ja, det skriver Professoren.“ Nej, det skriver Professoren ikke. Jeg havde sagt, at det sikreste Bevis var, at „Holsted i Nils Kjeldsens Dødsøjeblik endnu var tæt ved ham og blev indhentet faa hundrede Alen længer fremme“; at reducere dette til det simple, at han overhovedet blev indhentet, er ganske uforsvarligt. Og Hr. Møhl fortsætter med at lade mig sige, at Kampen paa Stedet maatte tage dog mindst nogle Minuter — hvad jeg aldeles ikke havde sagt — og bevise dette ved et nyt Citat: „Blot paa eet Minut“ vilde Holsted have faaet et urimeligt Forspring. Atter urigtigt Citat. Jeg havde sagt, at „blot paa eet Minut“ vilde Holsted (og Korporalen) være forsvundet bag den nærmeste Bakke, hvad der er noget helt andet; det var jo en Kendsgerning, at Preusserne efter Kjeldsens Fald endnu kunde se Holsted, saaledes at heri laa en yderste Maximumsgrænse for „Stedkampens“ Varighed.

Hr. Møhl, der paa denne Vis uden Vanskelighed kunde afvise min Betragtning¹⁾, havde jo imidlertid slet ikke faaet

¹⁾ Lüttichau, siger Hr. Møhl, blev jo opholdt lidt ved at tage Korup til Fange og indhentede dog Nils Kjeldsen; saaledes kan han da ogsaa være blevet opholdt et Øjeblik ved Nils

2. Tre Breve fra 1864.

1. *Lüttichau til hans Forældre.*

Afskrevet efter Originalen, bogstavret og med Bibeholdelse af
Interpunktionen. Sml. ovfr. S. 169.

Geliebte Eltern.

Kolding den 1ten März 1864.

Wieder kann ich Euch ein kleines Gefecht berichten, welches ich vorgestern am 28. Februar, diesmal selbst ausführte.

Das Regiment rückte an diesem Tage um 7 Uhr, auf der Chaussee nach Friedericia die 3 Esc., auf der Chaussee nach Weile die 3 übrigen, die 1 Esc. mit Ausnahme d. 4. Zuges, (Hinzenstern) rückte auf der Chaussee selbst, die beiden andere Escd. auf den Seiten-Wegen nach Weile zu vor. Ich hatte die Avantgarde dieser Recognoscirung auf 1 Untoff. und 12 Hus. Nach dem wir das Dorf Alminde passirt, erblickten die beiden Leute der Spitze 6 Dragoner; wir konnten ihnen aber nicht nachsetzen, weil erst ein grosser Astverhau weggeräumt werden musste, hinter diesem war eine kleine Anhöhe; als wir diese erreichten, sah ich den letzten Dragoner in das circa 1/5 Ml. entfernte Dorf Viuf hineinreiten, dies erreichten wir bald, doch mussten wir hier sehr vorsichtig beidem [!] Absuchen des Dorfes zu Werke gehen. weil eine frühere Recognoscirung hier Infanteriefuer bekam. Hier wurde der Lt. Graf v. Wartensleben mit noch einigen Husaren zur Unterstützung zugeschickt, und nun gings im Galopp ins Dorf hinein; aus dem 1ten Hause, das wir erreichten, wurde ein Bewohner heraus geholt und ihm bei seinem Leben gedroht, auszusagen, ob das Dorf besetzt wäre oder nicht, da er sagte, es wäre nicht besetzt, so wurde er

so lange festgehalten, bis das ganze Dorf abgesucht war; so gings im Galopp aus einem Gehöft ins andere. Dem Pastor wurden dabei einige Scheiben eingeschlagen, weil er die Thüren verrammelt und sich nach wiederholtem Rufen kein Mensch zeigte. — Dadurch hatten die Herrn Dragoner einen sehr weiten Vorsprung erlangt und hinter dem Dorfe verfolgten wir die Dragoner im Galopp, Wartensleben war bei mir geblieben, nach dem er seine Leute zurückgeschickt. Da schien es uns auf einmal, als ob 2 Züge Dragoner von einem vor uns liegenden Walde kämen, und wir gaben für's erste die Verfolgung auf und schickten zur Escadron, die wir so weit zurückgelassen hatten, dass wir sie nicht mehr sehen konnten, eine Meldung über die andere; schliesslich bekamen wir die Antwort wir möchten halten bleiben. Unter dessen stellte sich heraus, dass das was wir für 2 Züge Dragoner gehalten, nichts weiter als Kirchgänger waren, denn es war gerade Sonntag. Wir ritten daher den Dragonern wieder nach; diese hatten sich bei unserer Annäherung durch den Wald hindurch abgezogen und mochten wohl glauben, dass wir sie nun nicht weiter verfolgen würden, da wir anhielten und überlegten was nun zu thun sei, da ein Wald wie dieser für ein par Reiter sehr gefährlich wird, wenn Infanterie darin steckt. Wir suchten den Wald sehr genau ab und fanden nichts darin. Wartensleben und ich hatten die Spitze genommen 10 Schritt hinter uns ritten 2 Husaren und in dem Augenblicke wo wir aus dem Walde heraus kamen meldete sich noch ein Unterofficier bei uns.

Wir sahen um uns und ich erblickte 2—3000^{*} vom Walde bei Basse Huse (wenn Ihr d. Karte habt) 4 abgessene und 2 aufgessene Dragoner. Wir stimmten ein furchtbares Geschrei an ^aschon mehr Gebrüll^a, und gingen inder [!] Karriere auf die Dragoner los, die beiden aufgeessenen gaben sofort Pech, die 4 andere machten, dass sie auf die Pferde kamen und folgten so gut es eben mit ihren Plumpen-Pferden ging ihren fliehenden Kameraden. Mein kleiner

a) Tilfojet over Linien.

Hassan hatte bald den Ort erreicht, wo die Dragoner gehalten hatten. Hier traf ich noch den ersten, er hatte ein stetschen Gaul, und er hatte sich schon in sein Schicksal ergeben und forderte gleich Pardon. Wartensleben kam auch bald und nahm ihm Säbel und Karabiner ab; nun konnten wir ihn nicht los werden und schon eilte der Unterofficier u. 1. Husar an mir vorüber, da liess ich Wartensleben, Wartensleben sein, und setzte die Verfolgung fort, eilte bei einem haltenden Dragoner vorbei zum 3ten, dieser wehrte sich mächtig, und wollte kein Pardon haben, machte den Unterofficier durch einen Hieb in die Schulterer und einen auf die Hand kampunfähig, auch hatte er auf uns geschossen, aber nicht getroffen. Ich schoss einmal mit dem Revolver und fehlte, dafür verwundete er mein Pferd leicht am Ohr, ich rief ihm mehrere Male Pardon zu, doch hieb er nur als Antwort um sich, ich schoss zum zweiten male und die Kugel durch bohrte ihm Helm und Kopf; er war sofort todt und sank vom Pferde. Erst freute ich mich, dass ich ihn für uns unschädlich gemacht; aber wie ich das Blut sah, musste ich weiter und erreichte nur mit Mühe den nächsten. Ich war ganz allein, die übrigen hatten mir nicht mehr folgen können. Ich rief diesem wieder zu er solle Pardon nehmen, doch als Antwort suchte er seinen Karabiner loszubekommen, ich schoss und fehlte, bot ihm noch einmal pardon an, doch wollte ^aers nicht annehmen, ich schoss daher auch

^bFortsetzung. 3. Maerz

auf diesem zum 2ten Male und traf ihn in den linken Arm, er ergab sich nun, ich nahm ihm nun Karabiner und Säbel ab, und begab mich nun auf den Rückmarsch. Bald kam auch ein Husar an, der mich nicht hatte allein lassen wollen und ich übergab ihm die Waffen. Der Gefangene fing später an über Schmerzen im Arme sehr zu klagen, er sollte daher verbunden werden. Nähere Untersuchung ergab aber, das

a) Herfra med nyt Blæk. b) Nyt Ark.

die Kugel garnicht eingedrungen, sondern abgeprallt war. Ich freute mich natürlich sehr, dass dem armen Menschen die Schmerzen einer Operation erspart waren, sein Gesicht aber war überglücklich, eine tüchtige Beule hatte er aber doch. Es ist nicht anders zu erklären, als dass die Patrone feucht war; denn ein Streiffschuss ist es nicht. Auf dem Rückmarsch kreiste die Kümmelpulle des Dänen unter den Husaren und umgekehrt. Mein angepörschter kam in einigem Sturm in Kolding an; ^aer hatte sich vor Freude gründlich angetrunken^a.

Den 29. Febr. kam Sr. Kngl. Hoheit der Prinz Karl u. der alte Albrecht hier an, und als sie von der kleinen Affaire hörten, hatten sie die Gnade mir dazu zu gratuliren. Puttkammer d. Adjutant war auch hier. Der Major von Roehl, der zuletzt hier steht u. Strahlendorff etc. lassen sich dir empfehlen.

An erbeuteten Sachen habe ich mir den Helm und den Karabiner des erschossenen und den Säbel und die Pistole des zuletzt gefangenen Dänen als Erinnerung aufgehoben.

Mein Offizierspatent werde ich nun wohl so ziemlich sicher in der Tasche haben. Lieber Papa du bist daher wohl so gut und bestellet die Anfertigung der bestellten Sachen den Paletot von Düffel, schicke sie aber bitte nicht ehe ab, ehe die Sache herausgekommen ist d. h. die Cabinetsordre.

Der Prinz Karl sagte mir, er wolle dir über meine „hübsche Affaire“ berichten. Ihr werdet also wohl schon das Eine oder Andere davon gehört haben. Vorgestern konnte ich nicht mehr weiter schreiben, weil ich du jour hatte und erst bei der Secirung eines Pferdes und dann bei der Löhnungsausgabe zugegen sein musste. — Gestern war ich den ganzen Tag auf Feldwache, daher kommt mein Brief so spät.

Nun kommt die gute Grossmama an die Reine, deren Geburtstag

a) Tilføjelse.

so lange festgehalten, bis das ganze Dorf abgesucht war; so gings im Galopp aus einem Gehöft ins andere. Dem Pastor wurden dabei einige Scheiben eingeschlagen, weil er die Thüren verrammelt und sich nach wiederholtem Rufen kein Mensch zeigte. — Dadurch hatten die Herrn Dragoner einen sehr weiten Vorsprung erlangt und hinter dem Dorfe verfolgten wir die Dragoner im Galopp, Wartensleben war bei mir geblieben, nach dem er seine Leute zurückgeschickt. Da schien es uns auf einmal, als ob 2 Züge Dragoner von einem vor uns liegenden Walde kämen, und wir gaben für's erste die Verfolgung auf und schickten zur Escadron, die wir so weit zurückgelassen hatten, dass wir sie nicht mehr sehen konnten, eine Meldung über die andere; schliesslich bekamen wir die Antwort wir möchten halten bleiben. Unter dessen stellte sich heraus, dass das was wir für 2 Züge Dragoner gehalten, nichts weiter als Kirchgänger waren, denn es war gerade Sonntag. Wir ritten daher den Dragonern wieder nach; diese hatten sich bei unserer Annäherung durch den Wald hindurch abgezogen und mochten wohl glauben, dass wir sie nun nicht weiter verfolgen würden, da wir anhielten und überlegten was nun zu thun sei, da ein Wald wie dieser für ein par Reiter sehr gefährlich wird, wenn Infanterie darin steckt. Wir suchten den Wald sehr genau ab und fanden nichts darin. Wartensleben und ich hatten die Spitze genommen 10 Schritt hinter uns ritten 2 Husaren und in dem Augenblicke wo wir aus dem Walde heraus kamen meldete sich noch ein Unterofficier bei uns.

Wir sahen um uns und ich erblickte 2—3000^{*} vom Walde bei Basse Huse (wenn Ihr d. Karte habt) 4 abgessene und 2 aufgessene Dragoner. Wir stimmten ein furchtbares Geschrei an ^aschon mehr Gebrüll^a, und gingen inder [!] Karriere auf die Dragoner los, die beiden aufgeessenen gaben sofort Pech, die 4 andere machten, dass sie auf die Pferde kamen und folgten so gut es eben mit ihren Plumpen-Pferden ging ihren fliehenden Kameraden. Mein kleiner

a) Tilfojet over Linien.

Hassan hatte bald den Ort erreicht, wo die Dragoner gehalten hatten. Hier traf ich noch den ersten, er hatte ein stetschen Gaul, und er hatte sich schon in sein Schicksal ergeben und forderte gleich Pardon. Wartensleben kam auch bald und nahm ihm Säbel und Karabiner ab; nun konnten wir ihn nicht los werden und schon eilte der Unterofficier u. 1. Husar an mir vorüber, da liess ich Wartensleben, Wartensleben sein, und setzte die Verfolgung fort, eilte bei einem haltenden Dragoner vorbei zum 3ten, dieser wehrte sich mächtig, und wollte kein Pardon haben, machte den Unterofficier durch einen Hieb in die Schulterer und einen auf die Hand kampunfähig, auch hatte er auf uns geschossen, aber nicht getroffen. Ich schoss einmal mit dem Revolver und fehlte, dafür verwundete er mein Pferd leicht am Ohr, ich rief ihm mehrere Male Pardon zu, doch hieb er nur als Antwort um sich, ich schoss zum zweiten male und die Kugel durch bohrte ihm Helm und Kopf; er war sofort todt und sank vom Pferde. Erst freute ich mich, dass ich ihn für uns unschädlich gemacht; aber wie ich das Blut sah, musste ich weiter und erreichte nur mit Mühe den nächsten. Ich war ganz allein, die übrigen hatten mir nicht mehr folgen können. Ich rief diesem wieder zu er solle Pardon nehmen, doch als Antwort suchte er seinen Karabiner loszubekommen, ich schoss und fehlte, bot ihm noch einmal pardon an, doch wollte ^aers nicht annehmen, ich schoss daher auch

^bFortsetzung. 3. Maerz

auf diesem zum 2ten Male und traf ihn in den linken Arm, er ergab sich nun, ich nahm ihm nun Karabiner und Säbel ab, und begab mich nun auf den Rückmarsch. Bald kam auch ein Husar an, der mich nicht hatte allein lassen wollen und ich übergab ihm die Waffen. Der Gefangene fing später an über Schmerzen im Arme sehr zu klagen, er sollte daher verbunden werden. Nähere Untersuchung ergab aber, das

a) Herfra med nyt Blæk.

b) Nyt Ark.

die Kugel garnicht eingedrungen, sondern abgeprallt war. Ich freute mich natürlich sehr, dass dem armen Menschen die Schmerzen einer Operation erspart waren, sein Gesicht aber war überglücklich, eine tüchtige Beule hatte er aber doch. Es ist nicht anders zu erklären, als dass die Patrone feucht war; denn ein Streiffschuss ist es nicht. Auf dem Rückmarsch kreiste die Kümmelpulle des Dänen unter den Husaren und umgekehrt. Mein angepirschter kam in einigem Sturm in Kolding an; ^aer hatte sich vor Freude gründlich angetrunken^a.

Den 29. Febr. kam Sr. Kngl. Hoheit der Prinz Karl u. der alte Albrecht hier an, und als sie von der kleinen Affaire hörten, hatten sie die Gnade mir dazu zu gratuliren. Puttkammer d. Adjutant war auch hier. Der Major von Roehl, der zuletzt hier steht u. Strahlendorff etc. lassen sich dir empfehlen.

An erbeuteten Sachen habe ich mir den Helm und den Karabiner des erschossenen und den Säbel und die Pistole des zuletzt gefangenen Dänen als Erinnerung aufgehoben.

Mein Offizierspatent werde ich nun wohl so ziemlich sicher in der Tasche haben. Lieber Papa du bist daher wohl so gut und bestellet die Anfertigung der bestellten Sachen den Paletot von Düffel, schicke sie aber bitte nicht ehe ab, ehe die Sache herausgekommen ist d. h. die Cabinetsordre.

Der Prinz Karl sagte mir, er wolle dir über meine „hübsche Affaire“ berichten. Ihr werdet also wohl schon das Eine oder Andere davon gehört haben. Vorgestern konnte ich nicht mehr weiter schreiben, weil ich du jour hatte und erst bei der Secirung eines Pferdes und dann bei der Löhnungsausgabe zugegen sein musste. — Gestern war ich den ganzen Tag auf Feldwache, daher kommt mein Brief so spät.

Nun kommt die gute Grossmama an die Reine, deren Geburtstag

a) Tilføjelse.

2. Sekondlieutenant von Byern til hans Fader.

Brudstykke af et Brev fra Kolding, 1. Marts 1864, meddelt Prof.
Karl Larsen af Brevskriveren ¹¹/₈ 1902.

Ich werde mit einer kleinen Rauferei beginnen, die vorgestern die 1. Schwadron vollführt hat. Das ganze Regiment rückte zur Recognoscierung auf verschiedenen Wegen nach Norden vor, um zu sehen, wie weit uns die Dänen gegenüber ständen. Die 1. Schwadron war die einzige, welche auf feindliche Dragoner stieß, und zwar kam eine Patrouille von Lüttichau mit einer dänischen, welche 5 Pferde stark war, ins Handgemenge. Lüttichau und Graf Wartensleben, welcher letzterer sich zu Lüttichau gesellt hatte, stürzten sich mit Hurrah! sobald sie die dänischen Dragoner erblickten, auf dieselben und ergriffen einen Dragoner, indem ihm Lüttichau die Pistole vor die Brust hielt und Wartensleben ihn vom Pferde riss.

Wartensleben blieb bei dem Gefangenen, die übrigen Husaren mit v. Lüttichau an ihrer Spitze jagten weiter. Lüttichau erschoss darauf einen der Dragoner, der durchaus keinen Pardon annehmen wollte, gerade durch den Kopf, sodass er gleich leblos zu Boden sank.

Die übrigen Husaren ergriffen darauf noch einen Dragoner, und Lüttichau jagte mit seinem schnellen und ausdauernden Hengst noch den übrigen Dragonern nach und erreichte, 200 Schritt von allen übrigen entfernt, noch einen derselben, der ebenfalls keinen Pardon annehmen wollte. Lüttichau schoss ihm durch den linken Arm, worauf der Dragoner seine Waffen wegwarf, und Lüttichau ihn zum Gefangenen machte. Die Dänen verloren einen Toten und 3 Gefangene sowie 4 Pferde. Von uns wurde nur das Pferd des Lüttichau am Kopfe verletzt. Lüttichau, dieser kleine Kerl, hat sich ordentlich ausgezeichnet. Gestern waren der Prinz Karl und Prinz Albrecht hier; sie liessen Lüttichau rufen und haben ihn sehr gelobt.

3. *Sekondlieutenant Grev Westerholt til hans Moder.*

Brudstykke af et Brev fra Kolding, 4. Marts 1864, meddelt Prof. Karl Larsen af Brevskriveren ¹²/₉ 1902.

Neulich, als ich grade auf Feldwache war, machte unser Regiment eine Recognoscirung, wobei die 1. Escadron wieder 5 Todte u. drei gefangene Dragoner machte. Der kleine Fähnrich Graf Lüttichau zeichnete sich dabei aus, indem er mit dem Revolver einen erschoss und einen verwundete, der sich ergab.
